

Т. К. Оспанов, Ж. К. Астамбаева, Н. О. Мергенбаева

МАТЕМАТИКА

1-ҚИСИМ

Умумий билим беридиган мектепниң 2-сınılli үчүн дәрислик

2

Қазақстан Жұмһурийитиниң Маарип министрлиги тәсвийә қылган

Алмута «Атамұра» 2022

УДК 373.167.1
ББК 22.1 я71
О 78

Дәрислиқ Бағланғуч базал беріши сәвійесінің 1–4-сипапларига бекішланған
«Математика» пәнинің ұлғылғы оқушы программасына мұвақиқ тәйярланды.

Шәртлік бәлгүләр

- Тирәк сөзлөр
- Дәрисниң мәхситі
- Йеци дәрискә берилгендегі тапшуруқ
- Тәкраплашқа яки пишшиқдашқа берилгендегі тапшуруқ
- Ижадий тапшуруқ
- Топ билән иш
- Жұп билән иш
- Ядинарда сақлаңдар!
- Намәлум сан
- Арифметикилық өмәллөр бәлгүсі
- * Селиштуруш бәлгүсі
- Қошумчә өхбарат
- Өй тапшуруғи

Оспанов Т. Қ., вә б.
О 78 Математика. Ұмумий билим беридиган мектеппенің 2-сипапиң үчүн дәрислиқ. Иккі қисимлық. / Т. Қ. Оспанов, Ж. Қ. Астамбаева, Н. О. Мергенбаева. – Алмұра: Атамұра, 2022. – 144 бет.

ISBN 978-601-10-0159-5

1-қисим. –2022. – 144 бет.

ISBN 978-601-10-0160-1 (1-қисим)

ISBN 978-601-10-0160-1 (1-қисим)
ISBN 978-601-10-0159-5

© Оспанов Т. Қ., Астамбаева Ж. Қ.,
Мергенбаева Н. О., 2022
© «Атамұра», 2022

Яш дост!

Силәр санлар билән һөрхил өмәлләрниң мәжүзикар алимигә йол ачиған «Математика» дәрислигиниң биринчи қисмини қолуңларга алдиңлар.

Бу дәрисликтә йеци математикилиқ аталғулар билән тонушисиләр, икки ханилиқ санларни оқушни, йезишни, селиштурушни, қошушни вә елишни үгинисиләр. Шундақла икки өмәллик һесапларни чиқиришни өзләштүрисиләр.

Дәрисликниң мундәрижисигә қарап, йәнә қандак мавзуларни оқуп-үгинидигиниңларни билишкә болиду.

Дәрислик билән дост болуңлар! «Математика» дәрислиги силәрниң санлар сирини чүшинип, алған билимиңларни күндилік турмушта қоллининшиңларға яхши ярдәмчинлар болиду.

Билим йолидики қәдимиңлар утуқлук болсун!

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАР

1- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИҢ ТҮЗҮЛУШИ. ОНЛУҚЛАР БИЛӘН САНАШ

Силәр икки ханилиқ санларниң қандай түзүлидиганлигини үгинисиләр.

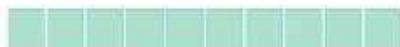
- икки ханилиқ санлар
- разряд

1. Натурал санлар дегинимиз немә? 1-синипта алған билимнеларни ядиңларға чүшириңлар.

2. а) Квадратларни санаңлар. Өтөр 1 квадратни 1 бирлик дәп қобул қылсақ, у чағда нәччә бирлик бар?

1 бирл. = 1, 2 бирл. = 2, ..., 10 бирл. = 1 онл. = 10

ә) Ыэр рәсимдә жәми нәччә квадрат бар?

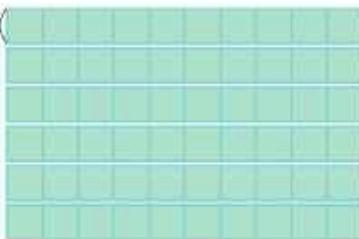
1 онл. + 1 бирл. = 11

1 онл. + 2 бирл. = 12

б) Квадратларни онлуклар билән санаңлар.

1 онлук

2 онлук

1 онл. = 10

2 онл. = 20

3 онл. = 30

...

3. Санларни атаңлар.

Үлгә: 3 онл. 8 бирл. = 38

5 онл. 6 бирл. 9 онл. 7 бирл. 8 онл. 5 бирл.

6 онл. 9 бирл. 7 онл. 8 бирл. 41 бирл.

Икки ханилиқ санлар онлуклар (иккінчи разрядниң бирлигі) билән бирликләрдин (бірінчи разрядниң бирлигі) ибарәт.

Икки ханилиқ санларни солдин онға қарап оқуйду: авал санниң онлуқлири, андин бирликлири атилиду.

4. Іәр рәсимдә қанчә нәрсә бар?

5. а) 20дин башлап, 40қичә бир-бирдин қошуп санацлар.
ә) 30дин башлап, 10ғичә бир-бирдин елип санацлар.

6. Чүшүп қалған санларни атацлар.

- а) 50 бирл. = 50, 51 бирл. = 51, ..., 70 бирл. = 70;
ә) 10 онл. = 100, 9 онл. = 90, ..., 1 онл. = 10.

7. Жұавави 15кә тәң мисалларниша йезиңдер.

$$16 + 3 \quad 19 - 4 \quad 19 - 2 \quad 12 + 2 \quad 13 + 2$$

8. 70тін 80гичә санларни өсүш тәртиви билән йезиңдер.

40тін 30гичә санларни кемиш тәртиви билән йезиңдер.

9. Санларни атацлар: 73, 37, 77, 33.

- Мошу санларни йезиш үчүн нәччә рәкәм лазим болди?
- Іәр санниң йезилишида 3 вә 7 рәкәмлири немине билдүриду?

Санниң іәрбер рәкими мәлум бир орунға, йәни позициягә егө. Уни разряд дәп атайду.

2- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ ОҚУШ ВӘ ЙЕЗИШ

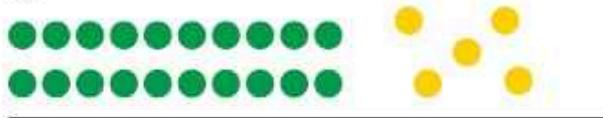

Силәр икки ханилиқ санларни түзүшни, оқушни вә йезишни үгинисиләр.

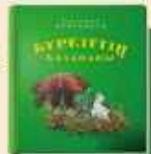

1. Мирасниң язлық тәтилдә қандақ китапларни оқуғинини билиндер. Униң үчүн дүгләклөр санини китапларниң йенидики санлар билән мувакиқлаштуруңдар. Мувавиқ санларла жарапниң дуруслугини билдүриду.

a)

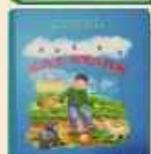
34

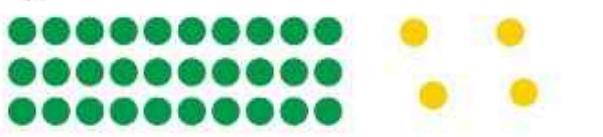
ә)

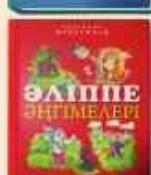
25

б)

29

2. Санларни йезиндер вә оқуцлар.

2 онл. 8 бирл.

6 онл. 0 бирл.

3 онл. 9 бирл.

75 бирл.

3. Икки ханилиқ санларни йезиндер вә оқуцлар:

- онлуклири билән бирликлириниң рәқәмлири охшаш;
- онлуклириниң рәқәмлири охшаш – 4кә тәң, бирликлириниң рәқәмлири һәрхил.

Мениң язғы тәтилім

4. а) Санларни өсүш тәртиви билән йезиңдер.

18 14 7 2 16 20 5 0

ә) Мону санларниң арасындағы сандарни атаңдар:
15 билән 18, 7 билән 14.

5. Мұвапиқлаштуруңдар (егизчә).

Сан

- 1) 25
2) 34
3) 78

Санниң оқулуши

- а) йәтмиш сәккіз
ә) жигирмә бәш
б) оттүз төрт

Жаһави: 1)_____, 2)_____, 3)_____.

6. а) 9 сани 6дин нәччә бирліккә ошук?

ә) 4 сани 8дин нәччә бирліккә кам?

7. Несапни чиқириңдар.

Апам дукандын 10 тухум сетивалди. Униң 4дин һәдәм пошқал пишарди. Нәччә тухум қалды?

8. 9гичә толуқтуруңдар

7 | 6 | 5 | 4 | 3

Зқә кемитиңдар

9 | 13 | 5 | 17 | 4

9. Иккى ханилиқ сандарни йезиңдер вә оқундар:

- а) онлуклири 1гә тәң, бирликлири һәрхил;
ә) онлуклири һәрхил, бирликлири охшаш –
бкә тәң.

- Грек тилидін тәржимә қылғанда «Математика» – илим-пән дегендегі билдүриду.
- 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 – булар әрәп рәқәмлири.

3- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САННИҢ РАЗ- РЯДЛИҚ ТӘРКИВИ

 Силәр икки ханилиқ санни разряд-лиқ қошулғучиларниң қошундиси түридә йезишни үтгисиләр.

разрядлық
қошулғучилар

 1. Икки ханилиқ санларниң разрядлар жәдвилиләр қараңдар. Іншаның онлуқлири билән бирлик-лирини атаңдар. Санларни йезиндер.

Онлуқлар (иккінчи разряд бирликлири)	Бирликлөр (бірінчі разряд бирликлири)	Санниң оқулуши	Санниң йезилиши
2	9	жигірмө тоққуз	29
4	7		
7	8		

 2. Маликниң туғулған күни сентябрь ейинин нәччиси? Мошу санни атаңдар вә уни разрядлық қошулғучиларниң қошундиси түридә йезидер.

- Қайси рәкәм бирликлөр санини билдүриду?
- Қайси рәкәм онлуқлар санини билдүриду?
- Өзәңлар башқа соалларни қоюңдар.

!
Икки ханилиқ санни разрядлық қошулғучилар түридә йезишқа болиду:
 $17 = 10 + 7$. 10 вә 7 – разрядлық қошулғучилар.

 3. Санниң разрядлық қошулғучилирини тепиңдер.

$$98 = \square + \square \quad 46 = \square + \square \quad 39 = \square + \square$$

4. Санларни атаңлар. Ынтымакта санда нөччә бирликтөр бар?

4 онл. 8 бирл. 3 онл. 3 бирл. 5 онл. 0 бирл. 7 онл. 4 бирл.

5. Мисалларни чиқириңдер.

$$12 + 7$$

$$18 - 6$$

$$20 + 80$$

$$90 - 60$$

6. Мувавиқлаштурундар (еғизчә).

Тәңдимә

$$1) x + 7 = 17$$

Тәңдимини оқуңдар

a) 17 билән намәлүм санниң
айримиси 7гә тәң.

$$2) 17 - x = 7$$

ә) Намәлүм сан билән 7ниң
қошундисиниң мәнаси 17гә тәң.

$$3) x - 7 = 10$$

б) 7 сани намәлүм сандың 10ға
кам.

Жағави: 1)_____, 2)_____, 3)_____.

7. Арзигүл биринчи құрға 13 рәқәм, иккінчи құрға униндей 2 рәқәм кам язди. Арзигүл иккінчи құрға нөччә рәқәм язди?

8. Иккінчи разрядниң 3 бирлигидин вә биринчи разрядниң 5 бирлигидин ибарәт санларни разрядлық қошуулғучиларниң қошундиси түридө йе-зиңдер.

9. Мениң туғулған күнүмдә достыларым меңманга келди. Семәт Алимдин кейин, Алим Қәйсәрдин кейин келди. Алийәм Семәттін бурун келмиди. Мен менса ким кимдин кейин келгінини ениқланылар.

Әң кичик икки ханилииқ сан – 10, әң өз икки ханилииқ сан – 99.

4- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИҢ ГРАФИКИЛИҚ МОДЕЛИ

Силәр икки ханилиқ санларниң графикилиқ моделинин үгинисиләр.

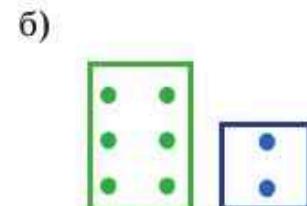
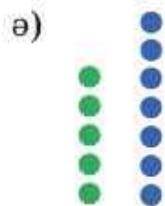
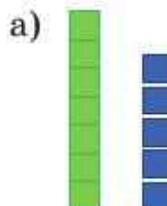
санниң
графикилиқ
модели

1. Рәсимгө қараңдар. Берилгөн рәқемләрни пайдилинип, 10 билән 20 санлириниң арисидиқи икки ханилиқ санлар тизмисини йезиңдер.

2. Тәтқиқат. Икки ханилиқ санларниң графикилиқ модельлириға қараңдар (■ – онлуқлар саны; ■, ● – бирликләр саны).

- Іәр графикилиқ модельға мувапиқ келидиган икки ханилиқ санни йезиңдер.
- Мошу санларни разрядлық қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиңдер.

3. Тапшуруқларни орунлаңдар.

34 санини рәңлик дүгләкләр түридә модельлап көрситиңдер.

47 санини рәңлик квадратлардин ибарәт схема түридә модельлап көрситиңдер.

Маңа яқидиган оюндар

4. Тәңдимиләрни төпиңлар. Уларни йешиңлар.
 $8 - x$ $10 - x = 8$ $10 - 3 = 7$ $5 > 3$ $x - 8 = 10$
5. Санларни разрядлик қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиңлар.

30

27

59

93

6. 42 саниниң онлуқлар разрядидики рәқәмниң мәнасини 1гә ашуруңлар. Бирликләр разрядидики рәқәмниң мәнасини 1гә кемитиңлар. Қандақ сан чиқти?

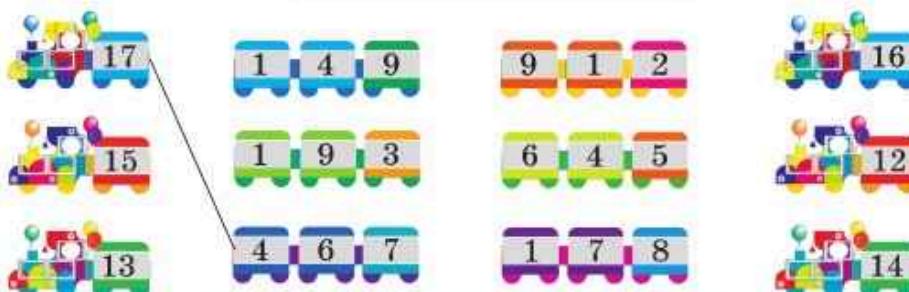
7. Іесапни чиқириңлар.
 Балилар төпишмақ төпип ойниди. Биринчи топ 19 төпишмақ, иккінчи топ униндин 7 төпишмақ кам тапти. Иккінчи топ қанчә төпишмақ тапти?

8. Дәптәрниң чақмақлирини пайдилинип, 26 саниниң һөрхил графикилиқ моделини сизиңлар. Мошу саниниң «хөшнилирини» разрядлик қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиңлар.

Келиңлар, ойнайли!

8. «Поезд қураштур» оюни.

Үлгә: $4 + 6 + 7 = 17$

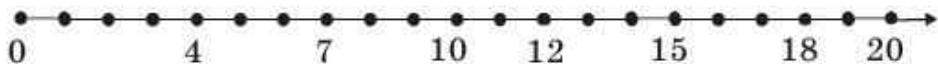
11

5- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ СЕЛИШТУРУШ

 Силәр икки ханилиқ санларни селиштурушни үгінисиләр.

 1. Сан шолисида йезилған санларни оқуңдар. Чүшүп қалған санларни атаңдар.

- 10 саниниң «хөшнилирини» йезиңдар.
- 15 санига мұнасиветтік алдинқи вә кейинки санларни атаңдар.

 2. Санларниң разрядлық тәркивигә асаслинип, 17 билән 19 санлирини қандақ селиштуриду? Чүшәндүрүңдар.

$$17 = \square + \square$$

$$19 = \square + \square$$

- • Икки ханилиқ санларни натурал санлар қатаридики орниға қарап селиштуриду.
- Икки ханилиқ санларни разряди бойичә иккінчи (онлук) разрядтын башлап селиштуриду. Әгәр онлуктар саны охшаш болса, у чағда бирликләр разрядини селиштуриду.

 3. Үлгә бойичә санларни селиштуруңдар.

Үлгә:

$59 > 56$, чүнки 5 онл. = 5 онл.,

бирақ 9 бирл. $>$ 6 бирл.

$$31 * 29$$

$$50 \text{ бирл.} * 5 \text{ онл. } 0 \text{ бирл.}$$

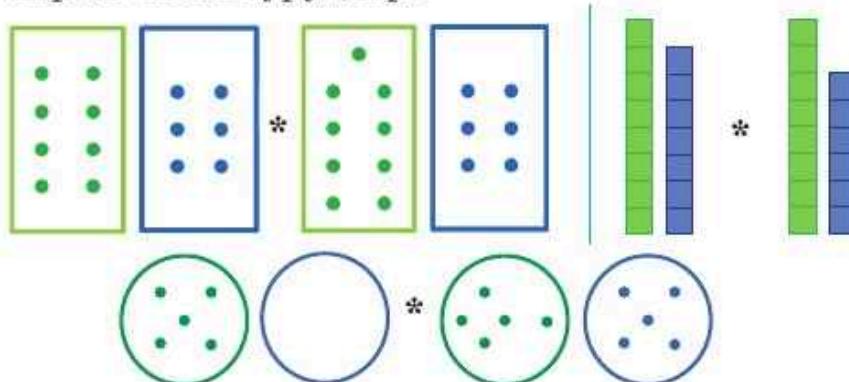
$$47 * 57$$

$$2 \text{ онл. } 2 \text{ бирл.} * 22 \text{ бирл.}$$

Мана яқидиган оюндар

4. Графикилиқ модельларни пайдилинип, сандарни селиштуруңдар.

5. Тәңсизликтерни түзүңдар.

- 7 билән 2 санлириниң қошундиси 5тиң артуқ.
- 4 сани 9 билән 3 санлириниң айримисидин кам.
- 10 билән 3ниң қошундиси 14 билән 4ниң айримисидин артуқ.

6. Мисалларниң йешимины тәкшүрүңдар. Хаталарни түзитип, дәптәргә көчирип йезиндер.

$$20 + 20 = 40$$

$$30 + 40 = 80$$

$$90 - 70 = 30$$

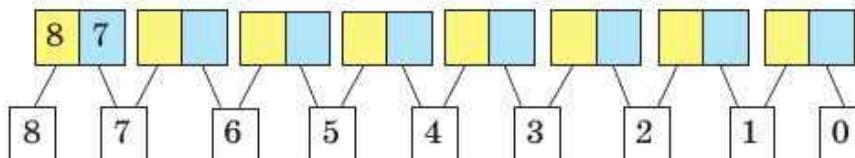

7. 87 билән 92 санлириниң арисида орунлашқан сандарни кемиш тәртиви билән йезиндер.

Буларниң ичидики өң өч санниң алдишики санни разрядлық қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиндер.

8. Иккى ханилиқ сандар тизмисини давамлаштуруп йезиндер. Бу сандарниң охшашлиги немидә?

6-
дәрис

ӨЗӘҢЛАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛДАР

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАР

Силәр:

- ✓ икки ханилиқ санларни түзүшни, йезишни, оқушни;
- ✓ икки ханилиқ санларни тогра санашини вә төтүр тәртип билән аташни;
- ✓ икки ханилиқ санларниң натурал санлар қатаридики орнини ениңлашни;
- ✓ икки ханилиқ санларни разрядлик қошуулғучиларниң қошундиси түридө йезишни;
- ✓ икки ханилиқ санларниң графикилиқ моделини түзүшни;
- ✓ икки ханилиқ санларни селиштурушни;
- ✓ аддий несапни чиқиришни үгәндіңдар.

1. Тегишлик санларни йезиңдер.

$$7 \text{ онл. } 2 \text{ бирл.} = \dots \quad 9 \text{ онл. } 0 \text{ бирл.} = \dots$$

$$9 \text{ онл. } 8 \text{ бирл.} = \dots \quad 6 \text{ онл. } 2 \text{ бирл.} = \dots$$

2. Санларни йезиңдер: қириқ йөттө, әллик алтө, атмиш икки, йәтмиш бир, тохсөн сөккиз, оттуз төрт, жигирмә тоқкүз.

3. Санларниң йезилишидики һәр рәқәм немини билдүриду? Улгэ бойичә һәр санда нәччә онлук, нәччә бирлик бар екәнлигини йезиңдер.

Үлгә: (21) – 2 онл. 1 бирл. яки 21 бирл.

(75)

(48)

(23)

(95)

(61)

4. а) 69, 20, 47, 95, 38, 51 санлириниң «хошнилирини» йезиңлар.
ә) 87, 60, 81 санлириниң алдиғы саларни разрядлық қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиңлар.

5. Санларни селиштуруңлар.

$$\begin{array}{llll} 29 * 31 & 47 * 43 & 64 * 58 & 81 * 96 \\ 89 * 91 & 57 * 56 & 75 * 68 & 31 * 56 \end{array}$$

6. 59 саниниң графикилық моделини түзүңлар:

- а) рәңлик квадратлар түридә;
ә) рәңлик дүгләкләр түридә.

7. Тәтқиқат. Разрядтын атлимай бир ханилиқ саларни қошушниң қисқиң жәдвилини түзәлөмсиләр?

+	2	3	4	5	6	7	8
2							
3							
4							
5							

- Жәдвәлдики бош чақмақларға қошундиниң мәнасини қоюңлар.
- Қошуш жәдвилиниң ярдими билән 8 вә 2 салари айримисиниң мәнасини қандақ тапиду?

8. Несапни чиқириңлар.

Адилда 30 ошук бар. Ү 10 ошукни достига соға қилди. Адилда нәччә ошук қалди?

7-
дәрис

ТИРНАҚЛИҚ ВӘ ТИРНАҚСИЗ
ИПАДИЛӘР

Силәр тирнақлық вә тирнақсиз ипадиләр-
дики әмәлләрни орунлашни үгинисиләр.

тирақлар

1. Мисалларни чиқирип, инсаный қәдрийәтләр-
ниң бирини биливелинлар.

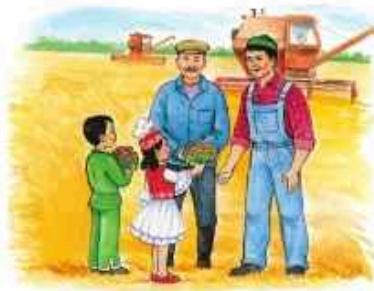
$$10 + 6 \text{ Т} \quad 16 - 10 \text{ Θ}$$

$$7 + 3 - 9 \text{ H} \quad 17 - 5 \text{ M}$$

$$10 + 8 - 4 \text{ Θ}$$

$$18 - 2 - 6 \text{ P}$$

1	6	10	12	14	16

2. а) Ипадиләрни қандақ оқуиду, мәнасини қан-
дақ селиштуриду?

$$(16 - 2) + 3$$

$$16 - (2 + 3)$$

16 билән 2 санлириниң 16дин 2 билән 3 санлири-
айримисиға Зни қошуш. 16дин 2 билән 3 санлири-
айримисиға Зни қошуш.

(16 - 2) + 3 йезигіда авал 16дин 2ни елип, ан-
дин чиққан санға Зни қошуш керәк:

$$16 - 2 = 14, \quad 14 + 3 = 17. \quad \text{Демәк: } (16 - 2) + 3 = 17.$$

Нәтижини оқуш: 16 билән 2 санлириниң айрими-
сиға Зни қошқанда, 17 чиқиду.

Бу йәрдики () бәлгүси – тирнақлар.

ә) 16 - (2 + 3) ипадисиниң мәнасини өзәңлар те-
пип көрүңлар.

Чонға нормат, кичиккө иззот

! Тирнақлық ипадиләрдә авал тирнақ ичилики әмәл орунлиниду.

3. Эмәлләрниң орунлиниш тәртивини ениқлаңлар.
Ипадиләрни оқуңлар, мәнасини тепиңлар.

Үлгәз: $10 - (5 + 1)$

$$(50 + 20) - 60$$

$$9 - (10 - 3)$$

$$10 - (8 + 1)$$

$$17 - (4 + 3)$$

4. ○ орнига тегишлиқ әмәлләр бәлгүсини қоюңлар.

$$5 \text{ } \bigcirc \text{ } 3 \text{ } \bigcirc \text{ } 2 = 4$$

$$7 \text{ } \bigcirc \text{ } 2 \text{ } \bigcirc \text{ } 5 = 0$$

$$10 \text{ } \bigcirc \text{ } 1 \text{ } \bigcirc \text{ } 1 = 10$$

$$10 \text{ } \bigcirc \text{ } 7 \text{ } \bigcirc \text{ } 6 = 9$$

5. Іесапни чиқириңлар.

Деханлар һөрмитигә бегишланған концертқа 15 қызы вә униңдин 4и кам оғул қатнашти. Концертқа нәччә оғул қатнашти?

6. Ипадиләрниң мәнасини тепиңлар.

$$8 - (9 - 5)$$

$$(15 + 2) - 4$$

$$(19 - 5) + 2$$

Ойлиниңлар, тепиңлар!

7. Қанунийәтни тепип, жәдвәлни толтуруңлар.

Үлгәз:

3	5	35	53	33	55
4	9				
		75			

Тирнақларни дәсләп өз әмгәклириде қолланған алым – италиялик математик Никколо Тарталья.

**8-
дәрис**

**100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯД-
ТИН АТЛИМАЙ ЕГИЗЧӘ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ**

- Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлимай егизчә қошушни вә елишни үгинисиләр.
1. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунлини дигинини чүшәндүрүңлар. Хуласә чиқириңлар.

$$30 + 7 = \square$$

$30 + 7 = 3$ онл.
7 бирл. = 37

$$37 - 7 = \square$$

$$\begin{array}{c} 37 - 7 \\ \diagup \quad \diagdown \\ 30 \quad 7 \end{array}$$

$$37 - 7 = 30 + (7 - 7) = 30$$

Немишкә 7дин
7ни алдуқ?

$$37 - 30 = \square$$

$$\begin{array}{c} 37 - 30 \\ \diagup \quad \diagdown \\ 30 \quad 7 \end{array}$$

$$37 - 30 = (30 - 30) + 7 = 7$$

Немишкә 30дин
30ни алдуқ?

- ә) Қошуш билән елишни чүшәндүрүп чиқириңлар.

50 + 6

90 + 3

79 - 9

97 - 90

2. Жәдвәлләрни толтурунлар.

Кошулғучи		30	9	Елинғучи	56	83	
Кошулғучи	20	5		Алғучи	6		2
Кошундиниң мәнаси	28		99	Айриминиң мәнаси		80	70

3. Тәңлимиләрни түзүңлар. Уларни йешиңлар.

- а) Намәлум сан билән 2ниң қошундисиниң мәнаси 32гә тәң.
- ә) 70 сани намәлум сандын Зкә кам.
- б) Намәлум сан 56дин 6гә кам.

4. Тәңдик тогра болидиган қилип, тирнақларни қоюңдар.

$$4 - 1 + 2 = 1 \quad 6 - 3 - 2 = 1 \quad 8 - 5 + 1 = 2$$

5. Несапни чиқириңдар.

Айгүл 15 мисал, Адиләм униндин 5 мисал кам чиқарди. Адиләм нәччә мисал чиқарди?

Айгүл – 15 м. ←
Адиләм – ? м. _____ би кам

6. Тогра тәңдик чиқидиган қилип, □ орниға тегишлиқ санларни қоюңдар.

$$\begin{array}{rcl} 10 + \square = 70 & & 30 + \square = 100 \\ 40 + \square = 100 & & 20 + \square = 80 \end{array}$$

7. Ипадиләрни түзүңлар вә уларниң мәнасини төпиңлар.

- 40 билән 8ниң қошундисидин 40ни елиш.
- 30ға 56 билән 50 санлиринин айримисини қошуш.
- 65 билән 5ниң айримисига 10ни қошуш.
- 20 билән 60 санлириниң қошундисига 9ни қошуш.

Ким илдам?

8. Йошурунгандың санларни ениқлаңдар вә оқуңдар.

«+» вә «-» бәлгүлирини чех математиги Ян Видман киргүзгән.

9- дәрис

100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯД- ТИН АТЛИМАЙ ЕФИЗЧЕ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

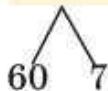

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлимай қошушни вә елишни үгисисиләр.

1. а) Қошуш вә елишниң қандақ орунлинидиги нини чүшәндүрүллар. Хуласә чиқирицлар.

$$67 + 2 = \square$$

$$69 - 2 = \square$$

$$60 + (7 + 2) = 60 + 9 = 69$$

Немишкә 7гә 2ни қоштук?

$$60 + (9 - 2) = 60 + 7 = 67$$

Немишкә 9дин 2ни алдук?

ә) Қошуш билән елишни чүшәндүрүп чиқирицлар.

$$73 + 6$$

$$86 + 2$$

$$54 - 3$$

$$26 - 5$$

2. Жәдвәлләрни толтурунлар.

Қошулғучи	33	6		Елинғучи	65		89
Қошулғучи	6		9	Алғучи	3	5	
Қошундииң мәнаси		77	39	Айриминиң мәнаси		82	7

3. Ипадиләрни түзүнләр.

Үлгө:

a билән 2ниң айримисига 7ни қошуш: $(a - 2) + 7$

а) c билән 5ниң қошундисидин 20ни елиш;

ә) 70тин 3 билән k -ниң қошундисини елиш.

Мән рәсім сизишкің жүтүрімән

4. Ипадиләрниң мәнасини төпіндер.

- a) $78 - a$, бу йәрдіки $a = 6$, $a = 70$;
- ә) $23 + a$, бу йәрдіки $a = 5$, $a = 6$.

5. Селиштуруңдар.

$27 * 72$	$53 \text{ дм} * 35 \text{ дм}$	$54 - 2 * 52 + 3$
$83 * 88$	$46 \text{ кг} * 46 \text{ кг}$	$47 - 40 * 46 - 40$

6. Ңесапни чиқириңдар.

Заринада 25 рәңлиқ қериндаш вә 3 фломастер бар. Заринада жәми нәччә бояш қурали бар?

7. Тәңдимиләрни түзүңдар.

- а) 27 билән 2ниң қошундисиниң мәнаси 29ға тән;
- ә) 70 сани 76дин бгә кам.

8. Ипадиләрниң мәнасини төпіндер.

$49 - 7$	$91 + 7$	$38 - 6$	$43 + 5$
----------	----------	----------	----------

9. Балилар бир-биридин «Келәчектә ким болғуң келиду?» дәп сориди. Мағжан – рәссам, Гүлинур муәллим болғуси келидиганлигини ейтти. Арман билән Мағжан дохтур болмайдығанлигини ейтти. Ңәр балиниң келәчектә қандақ кәсип егиси болғуси келидигинини жәдвәлгә бәлгүләндір.

	Рәссам	Дохтур	Муәллим	Учқұч
Мағжан				
Гүлинур				
Арман				
Гөзәл				

10- дәрис

100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛИМАЙ ЕГИЗЧӘ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлимай егизчә қошушни вә елишни үгинисиләр.

1. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунлини дигинини чүшәндүрүңдар. Хуласә чиқириңдар.

$$48 + 30 = \square$$

40 8

$$78 - 30 = \square$$

70 8

$$(40 + 30) + 8 = 70 + 8 = 78$$

Немишкә 40қа 30ни қоштуқ?

$$(70 - 30) + 8 = 40 + 8 = 48$$

Немишкә 70тин 30ни алдуқ?

ә) Қошуш билән елишни чүшәндүрүп чиқириңдар.

$$24 + 60$$

$$50 + 31$$

$$89 - 10$$

$$74 - 60$$

2. Ипадиләрни түзүңлар.

а) 60 билән 2ниң қошундисидин 50ни елиш;

ә) 50кә 30 билән 7ниң қошундисини қошуш;

б) 80дин x билән 4ниң қошундисини елиш.

3. Тәңлимиләрни йешин්дер.

$$70 + x = 96$$

$$c + 80 = 85$$

$$65 - b = 20$$

4. Ысапни чиқириңдар.

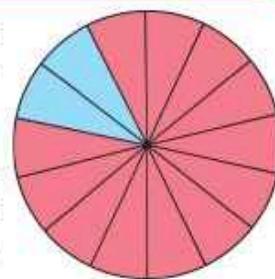
Билим күнінә бегишланған концертқа 32 оғул вә 20 қызы қатнашти. Концертқа қыздарға қариганда нәччә оғул ошуқ қатнашти?

Мен билимдан болымән

5. Диаграммини пайдаланып, бosh чақмақтарға чүшүп қалған сандарни қоюңдар.

Синипимизда \square оқыгучи нахша ейтишни яқтуриду. Униң 2си оғул, қалғини – қыздар. Нәччә қыз нахша ейтишни яқтуриду?

6. Чүшүп қалған өлчәм бирликлирini атаңдар.

- Устәлниң кәңлиги – 60 ...
- Жауурниң массиси – 2 ...
- Комзәкниң сиғимчанлиги – 3 ...
- 1 сатта 60 ... бар.

7. Натоғра тәңликләрни төпиңдер. Хаталирини түзитип, уларни йезиңдер.

$$23 + 6 = 27$$

$$96 - 4 = 92$$

$$42 + 6 = 48$$

$$69 - 9 = 60$$

$$39 - 6 = 32$$

$$96 - 90 = 6$$

8. \square орниға тегишлик санни қоюңдар.

$$90 - \square = 80$$

$$\square + 20 = 94$$

$$80 + 15 = \square$$

$$10 + \square = 67$$

$$\square + 50 = 67$$

$$\square - 50 = 17$$

Ким илдам?

9. Алийәм билән Әхмәтниң иккى мусабиқидә жиққан пай санлирини қошуп, кимниң йәңгәнлигини ениқлаңдар.

1-мусабиқә $52 - 30 + 3$ A

$42 - 20 + 5$ Ә

2-мусабиқә $90 - 30 + 5$ A

$92 - 30 + 1$ Ә

**11-
дәрис**

**100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ
РАЗРЯДТИН АТЛИМАЙ ЕФИЗЧӘ
ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ**

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлимай еғизчә қошушни вә елишни үгинисиләр.

1. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунлини дигинини чүшәндүрүүлар. Хуласә чиқириңлар.

$$45 + 23 = \square$$

40 5 20 3

$$(40 + 20) + (5 + 3) =$$

$$= 60 + 8 = 68$$

$$68 - 23 = \square$$

60 8 20 3

$$(60 - 20) + (8 - 3) =$$

$$= 40 + 5 = 45$$

ә) Қошуш билән елишни чүшәндүрүп чиқириңлар.

$$53 + 36$$

$$42 + 34$$

$$89 - 36$$

$$76 - 34$$

2. \square орнига тегишлиқ санни қоюңлар.

$$\square + \square = \square$$

20 5 60 3

$$\square - \square = \square$$

50 8 10 6

3. Ипадиләрни түзүүлар.

- а) 50 билән 3ниң қошундисига 22ни қошуш;
- ә) 90дин x билән 9ниң қошундисини елиш;
- б) x билән 20ниң айримисини 30га ашурууш.

Мән шахмат ойнашни яқтұримөн

4. Тогра тәңсизликтерни терип йезиңдер.

$$53 + 42 < 96$$

$$52 > 65 - 13$$

$$95 - 53 > 12$$

$$15 > 78 - 65$$

5. Өмөллөрни орунлаңдар.

$$35 \text{ л} + 42 \text{ л} - 16 \text{ л}$$

$$62 \text{ см} - 4 \text{ дм} + 25 \text{ см}$$

$$97 \text{ кг} - 83 \text{ кг} + 55 \text{ кг}$$

$$27 \text{ мин} + (60 \text{ мин} - 40 \text{ мин})$$

6. Һесапни чиқириңдер.

Бириңчи кесиндиниң узунлуғи 5 см, иккінчи кесиндиниң узунлуғи уннан 2 см кам. Иккінчи кесиндиниң узунлуғи қандай?

Мошу кесиндиләрни сизиңдер.

7. Өмөллөрни орунлаңдар.

$$24 + 65$$

$$53 \text{ кг} + 26 \text{ кг}$$

$$77 - 21$$

$$85 \text{ см} - 6 \text{ дм}$$

$$28 + 31 - 15$$

$$60 \text{ мин} + 25 \text{ мин} - 63 \text{ мин}$$

Келиңдер, ойнайли!

8. Асим билән Семәт – достлар. Улар үч партия шахмат ойниди. Нәр партиядә кимниң йәңгинини билгүңдер көлсә, төвәндики өмөллөрни орунлаңдар.

1-п. $75 + 12$

2-п. $35 + 22$

3-п. $96 - 10$

Асим

Семәт

1-п. $66 + 23$

2-п. $46 + 11$

3-п. $95 - 13$

12- дәрис

БИР ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ҚОШУШ

 Силәр бир ханилиқ санларни разрядтин атлас қошушни үгинисиләр.

- 1. Санларни 10гичө толуқлаңдар: 6, 8, 5, 3, 9.
- 2. Биринчи қошулғучини 10гичө толуқтуруп, қошушни орунлаңдар.

Үлгәз: $5 + 9 = (5 + 5) + 4 = 14.$

$$\begin{array}{c} & 5 \\ & \diagdown \\ 5 & 4 \end{array}$$

6 + 9

9 + 8

8 + 8

7 + 7

- 3. \square орниға тегишлиқ санни қоюңдар.

$$\begin{array}{lll} 9 + 1 + \square = 12 & \square + 2 + 3 = 13 & 9 + \square + 1 = 11 \\ 5 + \square + 4 = 14 & 7 + 3 + \square = 15 & \square + 4 + 7 = 17 \end{array}$$

- 4. Несапни чиқириңдар.

Бовиси Батурға 7 мақалниң, момиси 4 мақалниң мәнасини чүшөндүрди. Батур бовиси билән момисидин жәми нәччө мақал аңлиди?

Бовиси – 7 м. $> ?$ м.
Момиси – 4 м.

Мошу несапқа әкси несап түзүңлар. Уни чиқириңдар.

- 5. Қошундиларни селиштуруңлар.

72 + 6

67 + 10

Мениң айлөм

6. Саатлар қайси вақитни көрситиватиду? 3 сааттин кейин saatлар қайси вақиттни көрситиду?

7. Ипадиләрниң мәнасини төпинцлар.

$58 - 23$

$(7 + 4) + 5$

$6 + 5$

$46 - 21$

$(9 + 6) + 3$

$8 + 7$

$28 + 31$

$(7 + 8) + 1$

$9 + 4$

Ким илдам?

8. Ипадиләрниң мәнасини өсүш тәртиви бойичә йезинцлар. Жұавапларниң астиға лайиқ һәрип-ләрни йезип, чиққан сөзни оқуңдар. Бу сөзниң мәнасини қандақ чүшинисиләр?

$9 + 6$ **Ә**

$7 + 7$ **Л**

$9 + 7$ **М**

$9 + 3$ **А**

$8 + 5$ **И**

«Сан – математика илминиң һули» дәп атиған алим – қазақ хөлқиниң математиги Орынбек Ахметбекулы Жәутиков.

13- дәрис

БИР ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ЕЛИШ

Силәр бир ханилиқ санларни разрядтин атлас
елишни үгинисиләр.

1. Сандин нәччә бирлик елингандығини төпнәлар.

$$13 - \square = 10 \quad 87 - \square = 80 \quad 54 - \square = 50$$

2. Елишни өзәңларға қолайлық усул билән орунлаңдар.

Үлгә: а) $14 - 9 = (14 - 4) - 5 = 10 - 5 = 5$;

$$\begin{array}{r} 4 \\ \swarrow \quad \searrow \\ 5 \end{array}$$

ә) $14 - 9 = (10 - 9) + 4 = 5$.

$$\begin{array}{r} 10 \\ \swarrow \quad \searrow \\ 4 \end{array}$$

$$13 - 5$$

$$17 - 8$$

$$15 - 6$$

$$14 - 7$$

3. \square орниға тегишлиқ санни қоюңдар.

$$12 - 2 - \square = 8 \quad 13 - \square - 1 = 9 \quad 15 - \square + 1 = 11$$
$$17 - \square - \square = 6 \quad \square - 9 - 2 = 8$$

4. Іесапни чиқириңдар.

Момамниң тәвәллудыға 18 адәм меһманға кәлди.
Уларниң 9зи – чоңлар, қалғини – балилар. Момамниң тәвәллудыға нәччә бала кәлди?

Іесапни қандақ әмәл билән чиқардыңдар? Чүшән-
дүрүңдар.

5. Айримиларни селиштуруңдар.

$$57 - 13$$

$$67 - 24$$

Анләйлардикى қодрийётләр

6. а) Селиштуруңлар.

$$1 \text{ с} * 60 \text{ мин} \quad 5 \text{ дм} * 6 \text{ см} \quad 10 \text{ күн} * 2 \text{ һәптә}$$

$$1 \text{ ай} * 21 \text{ күн} \quad 30 \text{ см} * 3 \text{ дм} \quad 7 \text{ мин} * 5 \text{ мин}$$

ә) Тәңликләр билән тәңсизликләрни түзүңлар вә йезинцлар.

$$1 \text{ дм} > \boxed{} \text{ см} \quad \boxed{} \text{ см} = 2 \text{ дм} \quad \boxed{} \text{ кг} < \boxed{} \text{ кг}$$

$$\boxed{} \text{ л} < \boxed{} \text{ л} \quad \boxed{} \text{ с} = \boxed{} \text{ мин}$$

7. □ орнига тегишлик санни қоюңлар.

$$11 - 5 = \boxed{} \quad 13 - \boxed{} = 7 \quad (16 - 8) + 2 = \boxed{}$$

$$\boxed{} - 7 = 8 \quad (\boxed{} - 7) + 3 = 7 \quad 18 - (\boxed{} + 8) = 9$$

Ким илдам?

8. а) Сан шолиси бойидин ипадиләрниң мәнасиға мувапик санлар билән һәрипләрни төпиңлар. Уларни ипадиләрниң берилеш тәртиви бойичә йезинцлар. Мошу һәрипләрдин түзүлгән сезни оқуп, пикирлишиңлар.

1) $17 - 8$

4) $12 - 8$

7) $10 - 9$

2) $14 - 9$

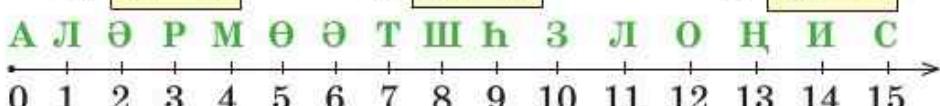
5) $11 - 9$

8) $13 - 7$

3) $11 - 8$

6) $16 - 9$

9) $12 - 4$

Ойлиниңлар, төпиңлар!

ә) Өйниң һәрбир қәвитидә 4 пәтирдин бар. 12 – үчинчи қәвәттә орунлашқан пәтирниң номери. Бәшинчى қәвәттики пәтирләрниң номерлирини ениңлаңлар.

14- дәрис

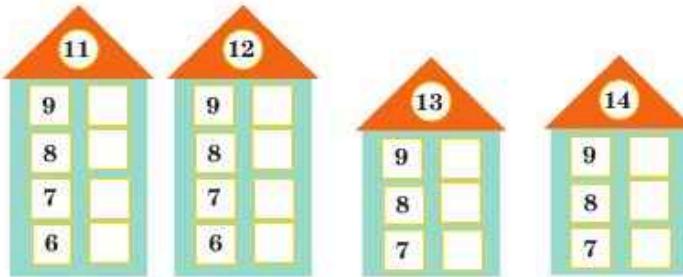
БИР ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗРЯД- ТИН АТЛАП ҚОШУШ ЖӘДВИЛИ

Силәр бир ханилиқ санларни қошуш жәдвидини түзүшни үгинисиләр.

1. а) орниға тегишлиқ санларни қоюңдар.

Икки ханилиқ санларниң қошулғучилирини атаңлар. **Үлгә:** 11 – бу 9 билән 2 яки 2 билән 9 санлириниң қошундиси.

ә) Мәнаси 15кә, 16гә, 17гә, 18гә тәң қошундиларниң қошулғучилирини атаңлар.

2. Нәр тик қатардикі тәңликлөрни селиштуруңлар. Хуласә чиқириңлар.

$$6 + 5 = 11 \quad 9 + 3 = 12 \quad 7 + 6 = 13 \quad 8 + 6 = 14$$

$$5 + 6 = 11 \quad 3 + 9 = 12 \quad 6 + 7 = 13 \quad 6 + 8 = 14$$

3. Берилгән тәңликлөрни пайдилинип, нәр қурдикі қошундиларниң мәнасини қандақ тапиду?

$5 + 5 = 10$	$6 + 5$	$7 + 5$	$8 + 5$	$9 + 5$
$6 + 6 = 12$	$7 + 6$	$8 + 6$	$9 + 6$	
$7 + 7 = 14$	$8 + 7$	$9 + 7$		
$8 + 8 = 16$	$9 + 8$			

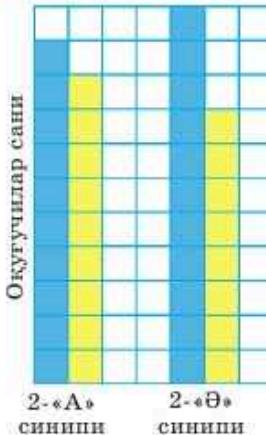
4. 11, 12, 13 санлирини қошулғучилириниң бири 4 болидиган икки бир ханилиқ санларниң қошундиси түридә йезиңлар.

Мениң азләм

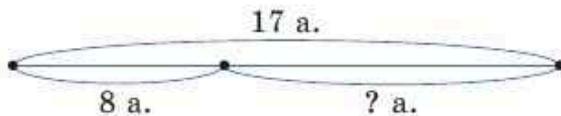
5. Диаграмма бойичә соалларға жарап беріңдер.

- 2-«А» синипидан нәччә оқуғучи бар?
 - 2-«Ә» синипидан нәччә оқуғучи бар?
 - Қайси синипта қыздар саны ошук?
 - Диаграмма бойичә, өзәндар башқа соалларни қоюңдар.
- оғуллар саны; – қыздар саны.

6. Ңесапни чиқириңдер.

Бағда 17 адәм мевә жиғди. Уларниң 8и балилар, қалғанлири – чоңдар. Бағда нәччә чоң адәм мевә жиғди?

7. Ыәр тик қатардикі қошундиларни селиштуруңдар. Ипадиләрниң мәнасини төпиңдер.

$$8 + 7$$

$$7 + 8$$

$$9 + 7$$

$$7 + 9$$

$$9 + 8$$

$$8 + 9$$

$$8 + 5$$

$$5 + 8$$

8. Ипадиләрниң мәнасини есүш тәртиви билән орунлаштуруп, мақални оқуңдар. Бу сөзниң мәнасини қандақ чүшинисиләр?

қорғини

$$9 + 8$$

балиниң

$$6 + 8$$

Бова

$$4 + 8$$

15- дәрис

ЖӘДВӘЛНИҢ ЯРДИМИ БИЛӘН БИР ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

 Силәр бир ханилиқ санларни разрядтин атлас қошуш жәдвалинің қоллинишни үгинисиләр.

1. \square орниға тегишлиқ санни қоюңдар.

$$6 + 2 + 3 = 6 + \square$$

$$7 + \square - 2 = 18 - 9$$

$$15 - 7 + 1 = \square - 9$$

$$12 - \square - 1 = 14 - 6$$

2. Артуқ ипадини төпиңдар.

$$3 + 5 + 4$$

$$9 + 2 + 1$$

$$7 + 3 + 2$$

$$6 + 4 + 2$$

$$8 + 4 + 0$$

$$6 + 1 + 4$$

3. а) Берилгән санларни пайдилинип, қошуш өмәли билән тогра тәңлиқ түзүңдар.

• Қошундиниң мәнасидин биринчи қошулғучини елиңдар. Немә байқидиңдар?

ә) Берилгән санларни пайдилинип, елиш өмәли билән тогра тәңлиқ түзүңдар.

• Айриминиң мәнасиға алғучини қошуңдар.

Немә байқидиңдар? Башқа соалларни қоюңдар.

- Қошушни елиш билән тәкшүрүшкә болиду.
- Елишни елиш билән вә қошуш билән тәкшүрүшкә болиду.

4. Ипадиләрниң мәнасини төпиңдар.

$$16 - 8$$

$$7 + 8$$

$$8 + 3$$

$$12 - 7$$

Ипадиләрниң өң өңдөн иккى мәнасиниң қошундисини вә айримисини йезиңдер. Уларниң мәнасины тапиңдар.

5. Несапни чиқириңдер.

Нәврилири момисига 12 орам жип тәйярлашқа ярдәмләшти. Момиси жакет тоқуш үчүн, 8 орам жипни пайдиланди. Нәччә орам жип қалди?

Болди – 12 орам ж.

Пайдиланди – 8 орам ж.

Қалди – ? орам ж.

6. Биринчи тик қатардикі тәңликләрни пайдилинип, қалған тик қатардикі ипадиләрниң мәнасини тапиңдар.

$$\begin{array}{rcl} 9 + 4 = 13 \longrightarrow & 4 + 9 & 13 - 4 \\ 6 + 5 = 11 \longrightarrow & 5 + 6 & 11 - 6 \end{array} \qquad \begin{array}{rcl} 13 - 9 & & 11 - 5 \end{array}$$

7. а) Ипадиләрниң мәнасини кемиш тәртиви билән орунлаштуруп, мақални оқуңдар. Бу мақалниң мәнасини қандақ чүшинисиләр?

Аилә	нур	қувәт	Вәтән
$16 - 8$	$12 - 8$	$18 - 9$	$6 + 6$

ә) Ребусни йешиңдер.

$$\text{apple} + \text{apple} = 40$$

$$\text{orange} + \text{apple} = 90$$

$$\text{orange} - \text{apple} = ?$$

16- дәрис

100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ЕФИЗЧӘ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлаш қошуш вә елиш усуллирини үгинисиләр.

1. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунлини дигинини чүшәндүрүңдар. Хуласә чиқириңлар.

$$56 + 4 = \square$$

$$\begin{array}{r} \\ 50 \\ 6 \end{array}$$

$$60 - 4 = \square$$

$$\begin{array}{r} \\ 50 \\ 10 \end{array}$$

$$50 + (6 + 4) = 50 + 10 = 60 \quad | \quad 50 + (10 - 4) = 50 + 6 = 56$$

ә) Ынесаплаш усулинини чүшәндүрүп чиқириңлар.

$$53 + 7$$

$$62 + 8$$

$$70 - 7$$

$$80 - 6$$

2. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунлини дигинини чүшәндүрүңдар. Хуласә чиқириңлар.

$$26 + 34 = \square$$

$$\begin{array}{r} \\ 20 \\ 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} \\ 30 \\ 4 \end{array}$$

$$60 - 26 = \square$$

$$\begin{array}{r} \\ 50 \\ 10 \end{array} \quad \begin{array}{r} \\ 20 \\ 6 \end{array}$$

$$(20 + 30) + (6 + 4) = | (50 - 20) + (10 - 6) = \\ = 50 + 10 = 60 \quad | \quad = 30 + 4 = 34$$

ә) Ынесаплаш усулинини чүшәндүрүп чиқириңлар.

$$72 + 18$$

$$57 + 33$$

$$80 - 35$$

$$50 - 24$$

3. Ипадиләрниң мәнасини төпиңлар.

17 + a , бу йәрдики $a = 23$; $b - 5$, бу йәрдики $b = 90$.

4. Жәдвәллөр бойичә тәсلىмиләрни түзүңлар.
Уларни йешиңлар.

Кошулғучи	62	x
Кошулғучи	a	48
Кошундининң мәнаси	90	70

Елингучи	c	57
Алғучи	13	x
Айримининң мәнаси	47	20

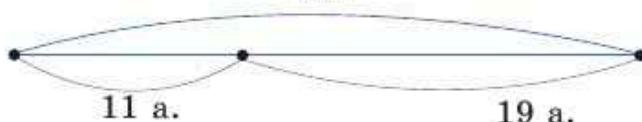
Үлгө: $62 + a = 90$.

5. Несапни чиқириңлар.

Биз аилимиз билән театрға бардуқ. Театрда 11 нахшичи вә 19 уссулчи һүнәр көрсөтти. Театрда жәми нәччә адәм һүнәр көрсөтти?

? а.

6. Хатасини тепиңлар вә түзитип йезиңлар.

$$80 - 7 = 73$$

$$90 - 42 = 47$$

$$38 + 52 = 90$$

$$65 - 5 = 50$$

$$49 + 31 = 90$$

$$73 + 6 = 80$$

Ойлиниңлар, тепиңлар!

7. Мән, дадам вә иккى иним иккى чақлиқ һәм үч чақлиқ велосипедларни найди- дуқ. Әгәр велосипедларниң барлық чақлиринин саны 9 болса, у чағда нәччә иккى чақлиқ велосипед бар? Үч чақлиқ велосипедлар нәччә?

17- дәрис

100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ЕФИЗЧӘ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

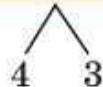

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлаш қошуш билән елишни үгинисиләр.

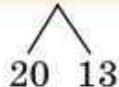

1. Қошуш билән елишниң қандақ орунлинидиги-
ни чүшәндүрүңлар. Хуласә чиқириңлар.

$$26 + 7 = \square$$

$$33 - 7 = \square$$

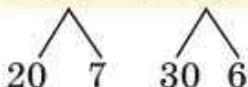

$$(26 + 4) + 3 = 30 + 3 = 33 \quad | \quad 20 + (13 - 7) = 20 + 6 = 26$$

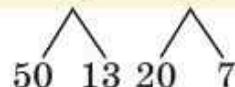

2. Қошуш билән елишниң қандақ орунлинидиги-
ни чүшәндүрүңлар. Хуласә чиқириңлар.

$$27 + 36 = \square$$

$$63 - 27 = \square$$

$$(20 + 30) + (7 + 6) = \\ = 50 + 13 = 63$$

$$(50 - 20) + (13 - 7) = \\ = 30 + 6 = 36$$

3. Ипадиләрниң мәнасини өзәңларға қолайлық
усул билән төпин්лар.

$$68 + 4$$

$$92 - 7$$

$$72 - 57$$

$$38 + 54$$

4. Йезиқни толуктуруп, жаававини төпин්лар.

$$54 + 9 = 50 + (\dots + \dots) = \dots + \dots = \dots$$

$$56 - 9 = 40 + (\dots - \dots) = \dots + \dots = \dots$$

$$48 + 26 = (\dots + \dots) + (\dots + \dots) = \dots + \dots = \dots$$

$$72 - 24 = (60 - \dots) + (\dots - \dots) = \dots + \dots = \dots$$

Мениң айлөм

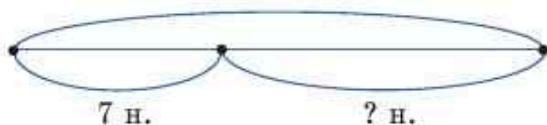

5. Іесапни чиқириңдар.

Бовам билән момамниң 15 нөвриси бар. Уларниң 7си шәһәрдә, қалғанлири йе-зизда яшайды. Бовам билән момамниң йезизда нәччә нөвриси бар?

15 н.

? н.

6. Тегишлик әмәлләр бәлгүси билән намәлум сан-ларни төпидар.

$$77 \circ (38 \circ \square) = 32 \quad (86 \circ 18) \circ \square = 68$$

7. Іесаплаш усулини чүшәндүрүп чиқириңдар.

$$86 + 8$$

$$56 + 27$$

$$82 - 6$$

$$94 - 65$$

Ойлиниңдар, төпидар!

8. а) Акам иккимиз оюнчук белікіларни туттук. Акам 3 белік тутқанда, мән 2 белік туттум. Әгер жәми 15 белік болса, у зағда һөрқайсымиз нәччә белік туттук?

ә) Йойлида 16 бала ойнаватиду. Бәш балидин башқиси өйлиригә кәтти. Нәччә бала өйлиригә кәтти?

18- дәрис

100 КӨЛӘМИДИКИ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ЕФИЗЧӘ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

Силәр 100 көләмидики санларни разрядтин атлап қошуш вә елишни орунлашни үгинисиләр.

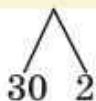

1. а) Қошуш билән елишниң қандақ орунланғынини чүшәндүрүңдар. Хуласә чиқириңлар.

$$68 + 32 = \square$$

$$100 - 32 = \square$$

$$(60 + 30) + (8 + 2) = 90 + \quad | \quad (100 - 30) - 2 = 70 - 2 = 68 \\ + 10 = 100$$

ә) Қошуш билән елишни чүшәндүрүп чиқириңлар.

$$64 + 36$$

$$100 - 82$$

$$57 + 43$$

$$100 - 44$$

2. Ипадиләрни үч топқа бөлүп йезип, мәнасини төпиңлар.

$$100 - 32$$

$$60 - 13$$

$$80 - 12$$

$$100 - 53$$

$$29 + 39$$

$$19 + 28$$

3. 13тин 16гичә икки ханилиқ санларни йе-зинлар. Уларниң һәрқайсисини 9га кемитинлар.

4. Несапларни чиқириңлар.

а) Бовам 76 яшта, момам униндин 4 яш кичик. Момам нәччә яшта?

ә) Момам 72 яшта, бовам униндин 4 яш чоң. Бовам нәччә яшта?

Нәр несапни қандақ әмәл билән чиқардиңлар?
Чүшәндүрүңлар.

5. Мисалларни чиқириңдер.

$$43 + 57$$

$$87 + 13$$

$$62 + 38$$

$$39 + 61$$

$$100 - 47$$

$$100 - 95$$

$$100 - 64$$

$$100 - 28$$

Ойлиниңлар, тепиңлар!

6. а) Момам дүшәнбә, сешәнбә вә шәнбә күнлири қазақ миллий усуллуклири – шубат, қимиз, қетиқ тогрилик сөзләп бәрди. Шубат вә қетиқ тогрилиқ һекайини дүшәнбидә ейтмиди. Қимиз билән қетиқ һәккүдә сешәнбә күни ейтмиди. Момам қайси күни қандақ усуллук һәккүдә сөзләп бәрди?

ә) Сериқ рәңлик тилимчилики санлар арқылы йошурунған сөзни оқуңдар. Униң үчүн:

- 7 санига жәдвәлниң 1-қатаридики санларни пәйдин-пәй қошуңдар.
- Іәр қошундиниң мәнасига мувапиқ һәрипни тепиңлар. Мәсилән, $7 + 10 = 17$. 17 санига мувапиқ һәрип – М һәрипи.

17 22 18 20 19 19 20 21

+	10	11	12	13	14	15
7	М	Н	Б	Ә	Т	У

«Аилидики ...» сөзиниң мәнасини қандақ чүшиңисиләр?

19-
дәрис

**РАЗРЯДТИН АТЛАП ЕФИЗЧӘ
ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ УСУЛЛИРИ**

Силәр несаплашниң һәртүрлүк усуллирини қоллинишиң үгинисиләр.

1. Санларни қошуш вә елиш усуллирини чүшән-дүрүңлар. Қайси несаплаш усули қолайлы?

$$35 + 8 = \square$$

$$(35 + 5) + 3 = 40 + 3 = 43 \quad 30 + (5 + 8) = 30 + 13 = 43$$

$$43 - 8 = \square$$

$$(43 - 3) - 5 = 40 - 5 = 35 \quad 30 + (13 - 8) = 30 + 5 = 35$$

$$35 + 8 = \square$$

$$43 - 8 = \square$$

2. Санларни қошуш вә елиш усуллирини чүшән-дүрүңлар. Қайси несаплаш усули қолайлы?

$$39 + 54 = \square$$

$$\begin{array}{r} & 30 & 9 & 50 & 4 \\ & \diagup & \diagdown & & \\ & 9 & & 50 & 4 \end{array}$$

$$(30 + 50) + (9 + 4) = \\ = 80 + 13 = 93$$

$$39 + 54 = \square$$

$$\begin{array}{r} & 50 & 4 \\ & \diagup & \diagdown \\ & 9 & 4 \end{array}$$

$$(39 + 50) + 4 = 89 + 4 = 93$$

$$93 - 39 = \square$$

$$\begin{array}{r} & 90 & 3 & 30 & 9 \\ & \diagup & \diagdown & & \\ & 9 & & 30 & 9 \end{array}$$

$$(80 - 30) + (13 - 9) = \\ = 50 + 4 = 54$$

$$93 - 39 = \square$$

$$\begin{array}{r} & 30 & 9 \\ & \diagup & \diagdown \\ & 9 & 9 \end{array}$$

$$(93 - 30) - 9 = 63 - 9 = 54$$

3. Ипадиләрниң мәнасини һәртүрлүк усул билән несаплаңлар.

$$69 + 25$$

$$37 - 9$$

$$92 - 37$$

$$58 - 29$$

$$56 + 8$$

$$72 + 9$$

4. Несаплымайла, селиштуруңлар.

$$34 + 47 * 47 + 37$$

$$39 - 27 * 39 - 25$$

$$53 - 15 * 53 - 14$$

$$39 + 27 * 39 + 25$$

5. Несапларни чиқириңлар.

а) Дадам 35 яшта, апам 30 яшта. Дадам апамдин нәччә яш чоң?

ә) Бәш жил бурун Мұхәббәт 3 яшта еди. 7 жылдин кейин у нәччә яшқа келиду?

Іәр несапни қандақ өмәл билән чиқардыңлар? Чүшәндүрүңлар.

6. Бир-бири билән өз ара бағланған ипадиләр жүпини төпіңлар.

$$27 + 4$$

$$48 + 6$$

$$84 - 17$$

$$78 + 13$$

$$31 - 4$$

$$65 - 29$$

$$54 - 6$$

$$67 + 17$$

$$36 + 29$$

$$91 - 13$$

7. Мисалларни чиқириңлар.

$$39 + 4$$

$$74 - 49$$

$$34 - 9$$

$$35 + 47$$

$$56 + 7$$

$$25 - 17$$

$$83 - 6$$

$$72 + 19$$

Келиңлар, ойнайли!

8. Шәкилләрни мону тәртип билән орунлаштуруңлар: квадрат, үчбулуңлук, дүгләк вә созунчақ. Іәрбир иккінчи һәрип созук тавуш болуши керәк. Қандақ сөз чиқти?

Б

Б

Й

А

А

У

Р

Селиштуруш бәлгүлирини («>», «<») ойлап тапқан инглиз математиги Томас Гарриот.

20-
дәрис

ӨЗӘҢЛАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛЛАР

**САНЛАРГА ӨМӘЛЛӘРНИ ҚОЛЛИНИШ.
НЕСАПЛАР**

Силәр:

- ✓ ипадиләрни түзүшни;
- ✓ бир ханилиқ вә икки ханилиқ санларни разрядтин атлап қошуушни вә елишни;
- ✓ санлиқ вә һәриплек ипадиләрдики өмәлләрниң орунлиниш тәртивини ениңлашни;
- ✓ аддий несапларни чиқиришни үгәндидилар.

1. Мәналири 12, 14, 16, 18 санлириға тәң, охшаш икки қошулғучидин түзүлгөн тәңликләрни йезиңдер. Қошулғучиларни вә қошундиларниң мәнасини пайдилинип, айримиларни йезиңдер.
2. 14, 15, 16, 17 санлирини қошулғучилириниң бири 9га тәң икки бир ханилиқ қошулғучиларниң қошундиси туридә йезиңдер. Қошулғучиларниң вә қошундиларниң мәнасини пайдилинип, бир айримидин йезиңдер.
3. Санлиқ вә һәриплек ипадиләрни төпип йезиңдер.

$$14 - x = 8$$

$$45 + 50$$

$$23 - a$$

$$67 - 9$$

$$5 + 3 > 6$$

$$b + 5$$

4. Қошундиларниң мәнасини төпидилар.

$$7 + 14$$

$$9 + 40$$

$$23 + 8$$

$$92 + 5$$

$$74 + 9$$

$$50 + 27$$

$$28 + 36$$

$$82 + 14$$

Қошуушни елиш арқилиқ тәкшүрүүллар.

5. Айримиларниң мәнасини төпиңлар.

$$44 - 8$$

$$76 - 7$$

$$18 - 9$$

$$80 - 6$$

$$70 - 8$$

$$70 - 56$$

$$73 - 6$$

$$100 - 43$$

Елишни қошуш арқылы тәкшүрүңлар.

6. Жəдвəлни толтуруңлар.

+	2	3	4	5	6	7	8	9
9								
8								
7								
6								

7. Ипадиләрниң мәнасини төпиңлар.

a) $c + 9$, бу йәрдики $c = 31$;

ә) $b - 42$, бу йәрдики $b = 80$.

8. Ипадиләрниң мәнасини төпиңлар.

$$78 - 18 + 36$$

$$91 - (35 + 18)$$

$$17 + 25 - 23$$

$$(69 + 13) - 47$$

9. Ңесапни чиқириңлар.

Айшəмдə 26 қериндаш бар, дəптəрлириниң унин-дин 4и ошуқ. Айшəмдə нəччə дəптəр бар?

10. Ңесапни чиқириңлар.

Мадинада 70 тг болди. У 56 тəңгигə bogусақ се-тиналди. Мадинада нəччə тəңгə қалды?

21- дәрис

ТИРНАҚСИЗ ИПАДИЛӘР ВӘ УЛАР- НИҢ МӘНАСИНЫ ҚОЛАЙЛИҚ ҰСУЛ БИЛӘН ҢЕСАПЛАШ

Силәр бирнәччә өмәлдин ибарәт ипадиләрниң мәнасини қошушниң орун алмаштуруш хусусийитини қоллинип, ңесаплашни үгинисиләр.

қошушниң орун
алмаштуруш
хусусийити

1. Тәтқиқат. Ипадиләрни оқуңлар.

$$a + 56 \quad 100 - 21 \quad b - 39 \quad 15 + 26 \quad 47 - k$$

Мошу ипадиләрни қандақ топларға бөлүшкә болиду?

2. Іәр тик қатардикі қошундиларни селиштуруңлар.

$$7 + 9$$

$$40 + 5$$

$$83 + 7$$

$$56 + 38$$

$$9 + 7$$

$$5 + 40$$

$$7 + 83$$

$$38 + 56$$

- Қошундиларниң мәнасини тепиңлар.
- Іәр тик қатардикі қошундиларниң мәналигини селиштуруңлар. Немә байқидиңлар? Хуласә чиқириңлар.

Қошулғучиларниң орнини алмаштурғандын, қошундиниң мәнаси өзгәрмәйду.

3. Қошушниң орун алмаштуруш хусусийитини қоллинип ңесапланңлар.

$$28 + 40 + 2$$

$$34 + 50 + 6$$

$$70 + 15 + 10$$

$$20 + 64 + 10$$

- Тирнақсиз ипадиләрдикі өмәлләр қандақ тәртип билән орунлиниду?
- Өзәңлар башқа соалларни қоюңлар.

4. Тәңгимиләрни йешиңдер.

$$28 - x = 13$$

$$18 + x = 45$$

$$x - 35 = 27$$

5. Өскөр 100 тәңгигә сизгүч вә 35 тәңгигә қәләм сетивалди. Сизгүч қәләмдин қанчилик қиммәт? Мошу несапқа тәтүр һесап түзүп, чиқириңдар.

6. Рәсимики диаграммиға қараң, нәччә оқыгуучига қандак оюн түри яқидигинини ейтип беріңдер.

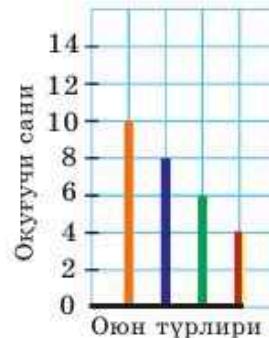
Шахмат —

Рубик кубиги —

Домино —

Тепишмақ йошуруш —

- Диаграмма бойичә башқа соалаларни қоюңдар.

7. Қошушниң орун алмаштурууш хусусийитини қоллинип несаплаплаңдар.

$$40 + 38 + 20$$

$$63 + 30 + 7$$

$$17 + 26 + 54$$

$$35 + 20 + 15$$

$$40 + 25 + 20$$

$$48 + 15 + 32$$

Ойлиниңдар, тепиңдар!

8. Ребусларни йешиңдер.

$$\begin{array}{c} \triangle \\ + \\ \triangle \end{array} = 80$$

$$\begin{array}{c} \square \\ + \\ \square \end{array} = 60$$

$$\begin{array}{c} \odot \\ + \\ \triangle \end{array} = 90$$

$$\begin{array}{c} \triangle \\ + \\ \square \end{array} = 70$$

$$\begin{array}{c} \odot \\ - \\ \triangle \end{array} = ?$$

$$\begin{array}{c} \triangle \\ - \\ \square \end{array} = ?$$

22- дәрис

ИПАДИЛӘРНИң МӘНАСИНІ ҚОЛАЙЛИҚ УСУЛ БИЛӘН ТЕПИШ

Силәр бирнәччә әмәлдин ибарәт ипадиләрниң мәнасині қошушниң хусусийәтлирини пайдилининип тепишиңиң үгинисиләр.

қошушниң
топлаш
хусусийити

- Тирнақларни пайдилинип, ипадиләрни түзүләр вә уларниң мәнасини төпиңлар.
 - 42гә 27 билән 13 санлириның қошундисини қошуш;
 - 23 вә 47 санлириның қошундисига 20ни қошуш;
 - 12гә 78 вә 63 санлириның айримисини қошуш.

- Қошундиларниң мәнасини төпип, селиштурунлар.
 - $28 + 25 + 32$
 - $(25 + 28) + 32$
 - $25 + (28 + 32)$
 - Силәргә несаплашниң қайси усули қолайлык болди? Хуласә чиқириңлар.

Икки санниң қошундисига үчинчи санни қошуш үчүн, биринчи санға иккинчи вә үчинчи санларниң қошундисини қошушқа болиду.

- Қолайлық усул билән несаплаңлар.

$$14 + 45 + 5 + 6$$

$$8 + 3 + 22 + 57$$

$$12 + 20 + 40 + 8$$

$$43 + 27 + 8 + 12$$

- Ипадиләрни селиштуруп, мәнасини төпиңлар.

$$79 - 30 + 9 * 79 - 30 - 9$$

$$(34 + 27) + 19 * 36 + (27 + 19)$$

$$52 - 16 + 9 * 53 - 16 - 9$$

Маңа яқидиган оюндар

5. а) Тәңдимиләрни селиштуруңдар вә йешиңлар.

$$x + 7 = 27$$

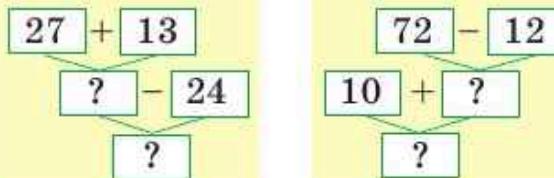
$$27 - x = 7$$

ә) Ипадиләрниң мәнасини тепиңлар.

$$\begin{array}{lll} 26 \text{ дм} - 23 \text{ дм} & 15 \text{ кг} + 6 \text{ кг} & 48 \text{ мин} - 20 \text{ мин} \\ 17 \text{ л} + 8 \text{ л} & 13 \text{ см} - 7 \text{ см} & 3 \text{ тәвл.} + 2 \text{ тәвл.} \end{array}$$

6. Схема бойичә өмәлләрни орунлаңдар.

7. Дәптәргә туюқланған вә туюқланмиған өгир сизик сизиңлар.

8. Қошушниң орун алмаштуруш вә топлаш хусусийәтлириниң қоллининең несаплаңдар.

$$26 + 32 + 4 + 8$$

$$39 + 12 + 11 + 28$$

$$33 + (17 + 24)$$

$$(25 + 34) + 16$$

Ким илдам?

9. Ребусни йәшсәңлар, қазақ хәлқиниң миллий оюнлириниң бири қандак атилидиғинини билисиләр.

9 құм

„

А Тоққұзқұмлақ – қазақ хәлқиниң миллий оюнлириниң бири. У әқил-ойни риважландуридиған, мейә паалийитини йетилдүридиған оюн.

**23-
дәрис**

**ҚОШУНДИНИҢ МӨНАСИНІ ВӘ
ҚОШУЛҒУЧИЛАРНИ ТЕПИШҚА
БЕРИЛГЕН ҢЕСАПЛАР**

 Силәр бир әмәл билән чиқирилидиган ңесапларни модельлашни вә чиқиришни үгинисиләр.

 1. Ңесапни чиқириңдар.

Балилар мұәллимләр күнінгә беғишилап, концерт уюштурди. Концертқа 24 қыз вә 17 оғул қатнашти. Концертқа жәми нәччә бала қатнашти?

Қызлар – 24
Оғуллар – 17 $> ?$ 6.

 2. Жәдвәлни пайдилинип, ңесапларни түзүңдер. Йешимини һөриплик ипадә түридә йезиңдер.

Оғуллар саны	Қызлар саны	Барлық бала саны
?	24	b
17	a	?
x	?	41

 3. Ңесапни тәңлимә түзүп чиқириш үлгисигө қараңдар.

Концертқа 41 бала қатнашти. Уларниң 17си оғул, қалғини – қызлар. Концертқа нәччә қыз қатнашти?

Үлгә:

$$x + 17 = 41$$

Йешилиши:

$$x = 41 - 17$$

Концертқа қатнашқан қызлар

$$x = 24$$

саны намәлум болғанлықтн,

$$\underline{24 + 17 = 41}$$

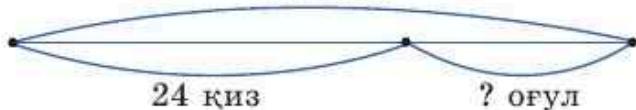
уни x дәп бәлгүләйли.

$$41 = 41$$

Жавави: концертқа 24 қыз қатнашти.

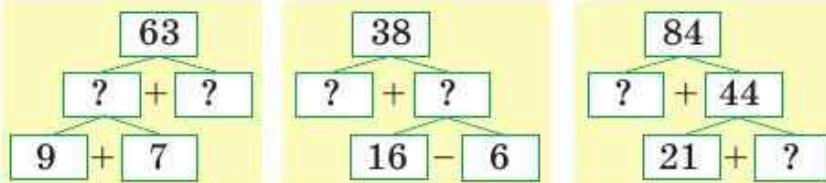
- 4. Схемини пайдилинин, несан түзүллар. Уни тәңлимә түзүп чиқириңлар.

41 бала

Намәлүм қошулғучини төпиш үчүн қошундиниң мәнасидин мәлүм қошулғучини елиш керек.

- ## 5. Схема бойиче әмәлләрни орунлаңлар.

- 6. Дәптәргә туюқланған вә туюқланмған сунук сизиқ сизиндер.

7. Қисқичә йезишни пайдилинин, несап түзүңлар. Уни тәңлимә түзүп чиқириңлар.

Оғуллар - 42
Кизлар - ?

Ойлиниңлар, тепиңлар!

- 8. Муратта бирнәччә маңал-тәмсил китави болди. У Адиләмгә 2 китавини соға қилди, өзидә 3 китап қалди. Шу чаңда Адиләмниң китаплириниң сани Муратниң китаплириниң санига қариганда 1гә ашти. Дәсләп Муратта нәччә маңал-тәмсил китави болған еди? Адиләмдичу?

24-
дәрис

**ҚАЛДУҚНИ ВӘ ЕЛИНГУЧИ БИЛӘН
АЛҒУЧИНІ ТЕПИШҚА БЕРИЛГӘН
НЕСАПЛАР**

 Силәр бир әмәл билән чиқирилидиган несапларни модельлашни вә чиқиришни үгинисиләр.

 1. Жәдвәл бойичә ипадиләрни түзүңлар. Уларниң мәнасини тепиңлар.

Елингучи	82	96	
Алғучи	7		27
Айриминиң мәнаси		92	27

 2. Несапни чиқириңлар.

Алимда 25 китап болди. Униң 17sinи достлирига соға қилди. Алимда нәччә китап қалди?

Болди – 25 к.

Соға қилди – 17 к.

Қалди – ? к.

 3. Жәдвәлни пайдилинип, несапларни түзүңлар. Йешимини һәриплік ипадә түридә йезинىлар.

Болди	Соға қилди	Қалди
b	17	?
?	a	8
25	?	x

 4. Несапни тәңлимә түзүп чиқириңлар.

Алимда 25 чөчәк китап болди. У бирнәччә китапни достлирига соға қилди, өзидә 8 китап қалди. Алим достлирига нәччә китап соға қилди?

- !**
 - Елингучини тепиш үчүн, айриминиң мәнасиға алғучини қошуш керек.
 - Алғучини тепиш үчүн, елингучидин алғучиниң мәнасини елиш керек.

5. Тәңдимиләрни йешиңдер: $x - 13 = 38$; $52 - x = 27$.

6. Несапларни тәңдимә түзүп чиқириңдар.

Дуканга 53 китап елип келинди. Уларниң бирнәччиси тәкчигө тизилди, коробкида 45 китап қалди. Тәкчигө нәччә китап тизилди?

Дуканга бирнәччә китап елип келинди. Уларниң 8и тәкчигө тизилди, коробкида 45 китап қалди. Дуканга нәччә китап елип келинди?

7. Қисқа йезиқни пайдилинип, несап түзүңдар.
Несапни тәңдимә түзүп чиқириңдар.

Болди – ? бала

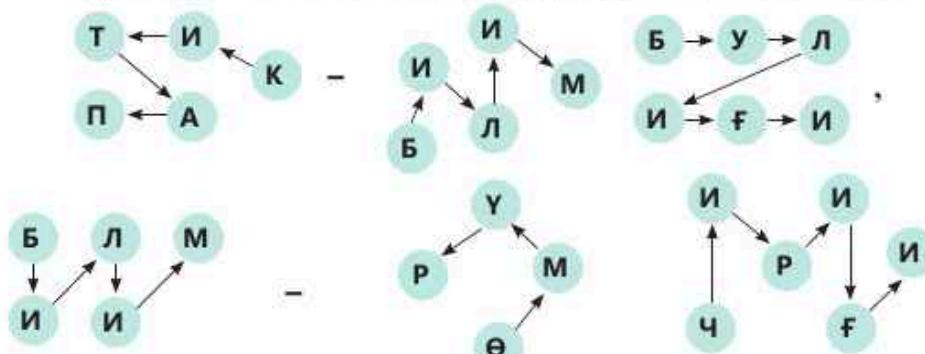
Кәтти – 28 бала

Қалди – 14 бала

Келиңлар, ойнайли!

8. Стрелка йөнилиши билән қозғилип, мақални оқуңдар. Униң мәнасини қандақ чүшинисиләр?

25- дәрис

САННИ БИРНӘЧЧӘ БИРЛИККӘ АШУРУШҚА ВӘ КЕМИТИШКӘ БЕРИЛГӘН ҢЕСАПЛАР

 Силәр бир әмәл билән чиқирилидиган ңесаплар-ни модельлашни вә чиқиришни үгинисиләр.

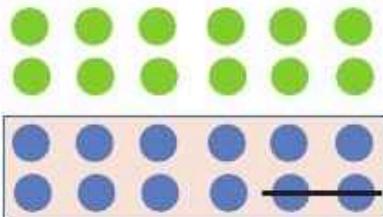
 1. Тапшуруқни орунлаңлар.

Зкә ашуруңлар			
7	15	26	45

8гә кемитиңлар			
78	8	24	36

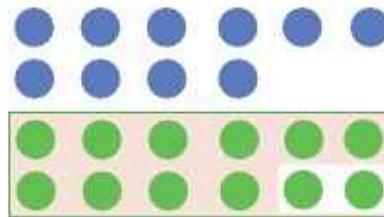
 2. Ңесапни чиқириңлар.

Мениңдә 12 төшбәлгү, достумда мениңдин 2си кам төшбәлгү бар. Достумда нәччә төшбәлгү бар?

Шунчә, бирақ 2си кам.

Достумда 10 төшбәлгү, мениңдә униңдин 2си артуқ төшбәлгү бар. Мениңдә нәччә төшбәлгү бар?

Шунчә вә йәнә 2си.

Ңесапларни селиштуруңлар. Уларниң охшашлиги қандак? Пәрқичу?

3. Ңесапниң жәшилишини һәриплик ипадә түридә йезинілар.

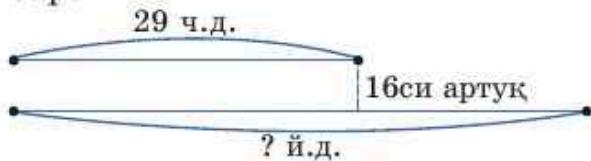
Асим 37 йоллуқ дәптәр вә униңдин a -ға артуқ чақмақ дәптәр сетивалди. Асим нәччә чақмақ дәптәр сетивалди?

Мошу ңесапқа бир тәтүр ңесап түзүңлар.

4. Несапни чиқириңлар.

Асимниң 29 чақмақ дәптири бар, йоллуқ дәптири униндин 16си артуқ. Асимда нәччә йоллуқ дәптер бар?

5. Несапни чиқириңлар.

Асимниң 45 йоллуқ дәптири бар, чақмақ дәптири униндин 16си кам. Асимниң нәччә чақмақ дәптири бар?

$$\begin{array}{l} \text{Йоллуқ д.} - 45 \\ \text{Чақмақ д.} - ? \end{array}$$

16си кам

6. Несапниң схемисини сизиңдер вә чиқириңлар.

Айгүлниң рәңлиқ 34 қериндиши вә униндин 18и кам қөлими бар. Айгүлниң нәччә қөлими бар?

Келиңлар, ойнайли!

7. Ипадиләрниң мәнасини тепип, һәр балиниң оқушы қуралини ениқлаңдар.

$25 + 30$

$27 + 40$

$84 - 50$

$18 + 8$

$60 - 30$

$25 + 7$

30
 55
 32

26- дәрис

АЙРИМИЛИҚ СЕЛИШТУРУШҚА БЕРИЛГЕН ҢЕСАПЛАР

 Силәр бир әмәл билән чиқирилидиған ңесаплар-ни модельлашни вә чиқиришни үгинисиләр.

 1. Ңесапни чиқирицлар.

Акам 11 яшта, сиңлим 6 яшта. Акам сиңлимдин нәччә яш соң? Сиңлим акамдин нәччә яш кичик?

Акам – 11 яш ? яш соң
Сиңлим – 6 яш (кичик)

Ңесапниң һәртүрлүк иккى соалиға жағап бериш үчүн, немишкә елиш әмәлинила қолландыңдар?
Чүшөндүрүңдар.

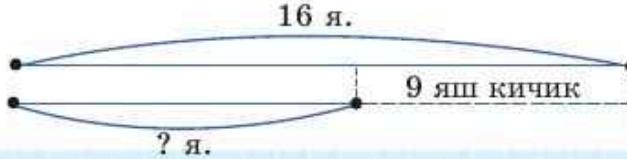
 Бир санниң иккинчи сандын нәччә бирликкә ошуқ яки кам екәнлигини билиш үчүн, соң сандын кичик санни елиш керек.

 2. Жәдвәлни пайдилинип, ңесапларни түзүңдар.
Йешимини һөриплик ипадә түридә йезиңдар.

акам	соң (кичик)	сиңлим
22 яшта	? яш	а яшта
b яшта	? яш	5 яшта
13 яшта	? яш	c яшта

 3. Ңесапни чиқирицлар.

Акам 16 яшта, иним униңдин 9 яш кичик. Иним нәччә яшта?

4. Несапни чиқириңлар.

Акам 29 яшта, һәдәм униндин 5 яш соң. Իәдәм нәччә яшта?

Акам – 29 я. ←
 һәдәм – ? я. 5 яш соң

5. Тәңдимиңдерни йешиңлар.

$$x - 13 = 38 \quad 52 - x = 28 \quad 25 + x = 63$$

6. Несапларни чиқириңлар.

а) Йезида 17 достум бар,
шәһәрдики достыримниң
униндин 8и артуқ.

Шәһәрдә нәччә достум бар?

ә) Шәһәрдә 25 достум,
йезида 17 достум бар.

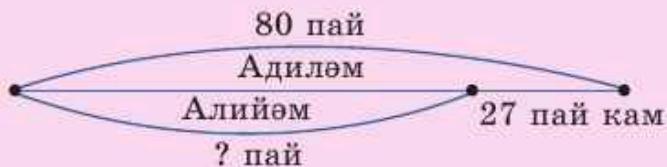
Йезидики достыримниң
шәһәрдикигә қарығанда
нәччиси кам?

7. Ипадиләрниң мәнасини қолайлық усул арқи-
лиқ несаплаңлар.

$$22 + 17 + 38 + 23 \quad 28 + 40 - 10 + 12$$

8. Схема бойичә несап түзүңлар. Уни чиқириңлар.

9. 1дин 100гичә 7 рәқими қанчә қетим учришиду?

27-
ДӘРИС

ӨЗӘҢЛАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛДҮР

**САНЛАРГА ӘМӘЛЛӘР ҚОЛЛИНИШ.
ҢЕСАПЛАР**

Силәр:

- ✓ ипадиләрдики әмәлләрниң орунлиниш тәртиви-
ни ениqlашни;
- ✓ ипадиләрни түзүшни, уларни селиштуруушни;
- ✓ бирнәччә әмәлдин ибарәт тирнақсиз ипадиләр-
ниң мәнасини қолайлық усул билән ңесаплаш-
ни;
- ✓ ңесаплашларда қошушниң орун алмаштурууш
вә топлаш хусусийәтлирини қоллинишни;
- ✓ аддий ңесапларни чиқиришни үгәндидилар.

1. Тәңлик тогра болидиган қилип, тирнақларни
қоюңдар.

$$8 - 7 + 25 = 26$$

$$40 - 2 + 7 = 31$$

$$70 - 12 + 26 = 32$$

$$13 + 37 - 24 = 26$$

2. Қошундиларни түзүңлар вә йезиңлар:

а) мәнаси 100гә тәң халиған үч онлуқниң;

ә) мәнаси 100гә тәң халиған икки ханилиқ үч
саннин;

б) мәнаси 100гә тәң үч қошулғучиниң (бир хани-
лиқ, икки ханилиқ санларниң вә бир онлук
саннин).

3. Ңесаплимайла, селиштуруңлар.

а) $(42 + 19) + 21 * 42 + (19 + 21)$

ә) $65 + 32 - 17 * 65 + 31 - 18$

б) $89 - 27 - 36 * 90 - 27 - 36$

в) $53 + 18 + 24 * 18 + 24 + 53$

- 4.** Ипадиләрниң мәнасини қолайлық усул билән несаплаңлар.

$$16 + 30 + 24 + 20 \quad 18 + (32 + 14)$$

- 5.** Мисалларни чиқириңлар.

$$69 + 25 - 47 \quad 100 - (94 - 8)$$

$$51 - 27 + 36 \quad 100 - 63 + 28$$

- 6.** Йесапни чиқириңлар.

Автобуста 20 адәм болди. Бекәттә йәнә 20 адәм кирди. Автобуста өнді нәччә адәм болди?

Мошу несапқа тәтүр һесап түзүңлар вә уни чиқириңлар.

- 7.** Йесапниң схемисини сизиңлар вә чиқириңлар.

Автобуста 32 бала болди. Бириңчи бекәттә 7 бала чиқип кәтти. Автобуста нәччә бала қалди?

- 8.** Йесапни чиқириңлар.

Мән 65 тәңгигә қәләм вә 35 тәңгигә өчәргүч сетивалдим. Қәләм өчәргүчтін нәччә тәңгә қиммәт? Өчәргүч қәләмдин нәччә тәңгә әрзән?

- 9.** Йесапқа жәдвәл түзүңлар вә уни чиқириңлар.

Дуканға 54 кг яцию вә 39 кг сәвзә көлтүрүлди. Дуканға жәми нәччә килограмм көктат көлтүрүлди?

Мошу несапқа тәтүр һесаптарни түзүңлар вә уларни чиқириңлар.

28-
дәрис

**УЗУНЛУҚ. УЗУНЛУҚНИҢ ӨЛЧӘМ
БИРЛИКЛИРИ**

Силәр узунлукниң өлчәм бирликлирини түрләндүрүшни, узунлукниң мәналирини селиштурушни үгинисиләр.

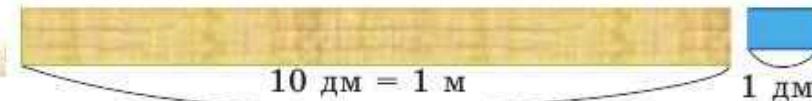

1. а) Рәсимгә қараңдар. Соалларға жавап беріңдар.

$$10 \text{ см} = 1 \text{ дм} \text{ яки } 1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

- Таллавалған өлчиғұч (1 см) тилимчиниң бойига нәччә қетим селинди?
 - Тилимчиниң узунлуги нәччә сантиметр?
 - Тилимчиниң узунлуги нәччә дециметр?
- ә) Өгөр таллавалған өлчиғұч (1 дм) тасминиң бойига 10 қетим селинса, униң узунлуги қандақ болиду? Бу нәччә дециметр? Нәччә сантиметр?

$$10 \text{ дм} = 1 \text{ м}$$

10 дециметр узунлукниң йеңи өлчәм бирлиги – **1 метрни (м)** тәшкіл қилиду, йәни 1 метрда 10 дециметр бар.

$$10 \text{ дм} = 1 \text{ м}$$

$$100 \text{ см} = 1 \text{ м}$$

Мениң достыларым

- 2. а) Көрситилгән өлчәм бирликлиригә түрләндүүцлар.

$$1 \text{ м} = \boxed{} \text{ см}$$

$$6 \text{ дм } 2 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$$

$$2 \text{ м } 6 \text{ дм} = \boxed{} \text{ дм}$$

$$39 \text{ см} = \boxed{} \text{ дм} \boxed{} \text{ см}$$

- ә) Селиштурууцлар.

$$4 \text{ дм} * 40 \text{ см}$$

$$68 \text{ см} * 6 \text{ дм } 9 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} * 100 \text{ см}$$

$$4 \text{ дм } 8 \text{ см} * 48 \text{ см}$$

3. Іесапни чиқирицлар.

Стадиондикى жүгрәш йолиниң узунлуги 91 м, спортзалдикى – 62 м.

Спортзалға қариганда стадиондикى жүгрәш йоли қанчилик узун?

4. 6 дм чиқиши үчүн 1 метрни нәччө сантиметрга азайтиш керәк?

5. а) Көрситилгән өлчәм бирликлиригә түрләндүүцлар.

$$7 \text{ дм } 8 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$$

$$70 \text{ см} = \boxed{} \text{ дм} \boxed{} \text{ см}$$

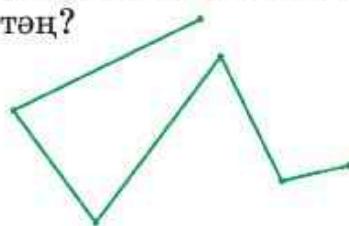
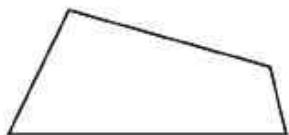
- ә) Селиштурууцлар.

$$7 \text{ дм } 9 \text{ см} * 9 \text{ дм } 7 \text{ см}$$

$$5 \text{ м} * 50 \text{ дм}$$

6. Қайси сунуқ сизиқниң узунлуғи қизил рәңликтөсүндөнүүнүң узунлугига төң?

Бүгүн биз қоллиниватқан сизгүч дәслөп Франциядө пәйда болған. Уни пәкәт ягачтин ясиган.

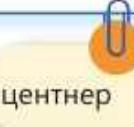

29- дәрис

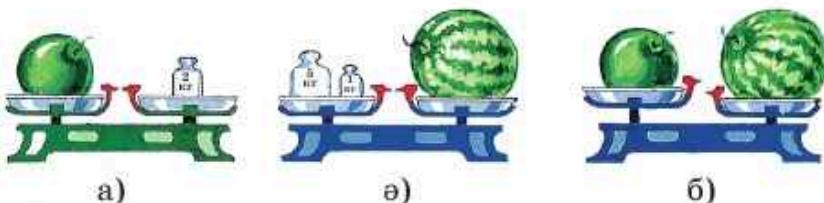
МАССА. МАССИНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ

Силәр массиниң өлчәм бирликлирини түрләндүрүшни, массиниң мәналирини центнер селиштурушни үгинисиләр.

1. Рәсимләргә қараң, соалларға жавап беріңдер.

а)

б)

в)

- Йоган вә кичик тавузларниң массисини ениқлаңдар.
- Қайси тавузниң массиси иккинчисидин ошук? Нәччә килограмм ошук?
- Рәсимләр бойичә башқа соалларни қоюңдар.

Егер нәрсиләрниң массисини ениқлиганды, массиниң өзінде өлчәм бирлиги – центнерни пайдилиниду.

$$1 \text{ ц} = 100 \text{ кг}$$

2. Рәсимгә қараңдар. Соалларға жавап беріңдер.

- 1 ц қант сетивелиш үчүн, 10 килограммлық қант селингандың нәччә мишиш керек?
- 25 килограммлықчы? 50 килограммлықчы?

3. Селиштуруңдар.

$$1 \text{ ц} * 10 \text{ кг} \quad 8 \text{ ц} * 7 \text{ ц} \quad 100 \text{ кг} * 1 \text{ ц} \quad 65 \text{ кг} * 1 \text{ ц}$$

Мән – апамниң ярдәмчесімөн

4.

1 ц	3 ц	5 ц
6 ц	8 ц	10 ц

Нәччә центнер кам?

50 ц	60 ц	70 ц
10 ц	20 ц	40 ц

Нәччә центнер артуқ?

5. Мувапиқлаштуруңлар (егизчө).

Өлчәм бирликлири

1) центнер (ц)

2) литр (л)

3) сантиметр (см)

Жағави: 1)_____, 2)_____, 3)_____.

Миқдарлар

а) сиғымчанлық

ә) узунлук

б) масса

6. Несапни чиқириңлар.

Апам иккимиз бағдин бирнәччә килограмм алича тәрдүк. 13 кг алицидин апам мурәббә қайнатти, 18 кг алича қалди. Апам иккимиз нәччә килограмм алича тәрдүк?

7. а) Бириңчи сумкида 1 кг сәвзә вә 2 кг тәрхәмәк бар, иккинчи сумкида 4 кг яцию бар. Қайси сумка еғирирақ?

ә) Селиштуруңлар.

$$1 \text{ ц} - 32 \text{ кг} * 1 \text{ ц} - 23 \text{ кг} = 62 \text{ кг} + 38 \text{ кг} * 52 \text{ кг} + 38 \text{ кг}$$

8. Устиханида охшаш 8 оюнчук ясалди. Униң йәттиси төмүрдин, сәккизинчиси – әң үениги – яғачтин ясалди.

Гир ташларни пайдиланмай, үч қетим өлчәш арқылық үеник оюнчукни қандақ тепишка болиду?

30- дәрис

КӨЛӘМ (СИФИМЧАНИК). КӨЛӘМНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ

Силәр нәрсиләрниң көләмини селиштуруши
давамлаштурисиләр.

1. Қачиларни көләмігө қарап селиштуруцлар.
Немә байқидиңдар?

2. Рәсимдики қачиларға қарап, соалларға жавап
бериңдер.

- Бидондин һәр қачига нәччә литр сүт қуюшқа болиду?
- Бидонда сүт қаламду? Әгер қалса, нәччә литр сүт қалиду?
- Рәсим бойичә башқа соалларни қоюңдар.

3. Биринчи челәккә 3 бидон су, иккинчи челәккә 6 банка су қуюшқа болиду. Қайси челәкниң сиғимчанлиғи артуқ? Мошу соалға жавап беришкә боламду? Жававиңдарни чүшәндүрүңдар.

4. Селиштуруцлар.

$$\begin{array}{ccc} 27 \text{ л} * 45 \text{ л} & 18 \text{ л} * 18 \text{ л} & 65 \text{ л} * 37 \text{ л} \\ 100 \text{ л} - 36 \text{ л} * 24 \text{ л} & 72 \text{ л} + 28 \text{ л} * 99 \text{ л} & \end{array}$$

5. 34 л вә 18 литрниң қошундисиниң мәнаси улар-
ниң айримисиниң мәнасидин нәччә литр артуқ?

6. Жәдвәл бойичә тәңгимиләрни түзүп, йешиңлар.

Елингучи	y	45	a
Алгучи	24	c	42
Айриминиң мәнаси	63	20	18

7. Биринчи құрға тәңциктер билән тәңсизликтерни, иккінчи құрға санлық вә һәриплік ипадиләрни йезиңлар.

$$\begin{array}{llll} c + 5 & x - 20 & 8 - y = 3 & 60 - 20 \\ 20 + 30 & b > 5 & 9 - 4 = 5 & 3 < 5 \end{array}$$

8. Несапни чиқириңлар.

Марат тундин 19 л су елип, уни наваға қуйғанды, тунда 24 л су қалды. Тунда нәчә литр су болған еди?

9. Селиштуруңлар.

$$\begin{array}{ll} 48 \text{ л} * 84 \text{ л} & 23 \text{ л} + 47 \text{ л} * 24 \text{ л} + 46 \text{ л} \\ 92 \text{ л} * 29 \text{ л} & 78 \text{ л} - 29 \text{ л} * 77 \text{ л} - 28 \text{ л} \end{array}$$

Ойлиниңлар, тепиңлар!

10. Сигимчанлиғи 10 л вә 3 литрлиқ икки қача берилгән. Мошу қачиларни пайдилинип, 8 литр суни қандақ қуювельишқа болиду?

А Қазақ хөлқиниң қедимиң сигимчанлиқ өлчөмлири: торсук, саба – мал терисидин ясалған, суюқлуқ (шубат, қимиз вә б.) қуюшқа бегишланған қачилар.

31- дәрис

МИҚДАРЛАРНИ ҺӘРХИЛ ҚУРАЛЛАР БИЛӘН ӨЛЧӘШ

 Силәр миқдарларни өлчәйдиган һәрхил қураллар билән тонушисиләр, миқдарларниң мәналирини селиштурушни давамлаштурисиләр.

 1. а) Рәсимдики өлчәш қураллири билән қандақ миқдарларни өлчәшкә болиду? Йәнә қандақ өлчәш қураллирини билисиләр?

ә) Өлчигүч қурални таллап, қәлимицларниң узунлугини өлчәңлар.

 2. а) Рәсимгә қараңлар. Миқдарларниң мәналирини ениқлаңлар вә йезиңлар. Соалларни пайдилинип, тәңсизликтерни түзүңлар.

ә) Төгө, қой вә оғлақ қатарлық өй найванлирини ядинцларға чүшириңдер. Уларниң массилирини селиштуруңдар вә есүш тәртиви бойичә атаңдар.

3. Рәсимгә қараңдар. Қачиларни сиғимчанлиғиниң есүш тәртиви бойичә атаңдар.

4. Іесапларни чиқириңдар.

а) Момам сирмақ ширишқа узунлуклири 35 дм вә 47 дм рәңдик жип пайдиланди. Момам җәми нәччә дециметр жип пайдиланди?

ә) Қозиниң массиси 12 кг, қойниң массиси 35 кг. Қозиниң массиси қойниң массисидин нәччә килограмм кам?

б) Тунда 45 л су бар. Униңдин 9 л су челәккә қујолди. Тунда нәччә литр су қалди?

5. \square орниға қандақ бир ханилиқ санларни йе-зишқа болиду? Мүмкин болидиган вариантындарни йезиндер.

$$48 + \square + \square = 61$$

$$83 - \square - \square = 69$$

6. 4 saatting кейин саатларқайсиваңтни көрситидиганлигини йезиндер.

A Өлчигүч қуралларда санақ беши сүпитетінде нөл сани елиниду.

32- дәрис

МИҚДАРЛАРНИҢ МӘНАЛИРИГА ӘМӘЛЛӘРНИ ҚОЛЛИНИШ

Силәр миқдарларниң мәналирига әмәлләрни қоллинишни давамлаштурисиләр.

1. Әмәлләрни орунлаңлар.

$$100 \text{ кг} - (72 \text{ кг} + 28 \text{ кг}) \quad (18 \text{ л} + 33 \text{ л}) - 37 \text{ л}$$
$$70 \text{ м} - (100 \text{ м} - 62 \text{ м}) \quad 53 \text{ ц} - (90 \text{ ц} - 37 \text{ ц})$$

2. Несапни чиқириңлар.

Достумниң дадиси әлектрик болуп ишләйдү. У әлектр симлирини тартиш үчүн, узунлуғи 100 м келидиган бир орам сим сетивалди вә униң 64 метрини ишләтти. Орамда нәччә метр сим қалды?

Мошу несапқа тәтүр несап түзүңлар вә уни чиқириңлар.

3. Несапни чиқириңлар.

Йәрмәңкигө 60 ц ат гөши вә 42 ц кала гөши елип келинди. Кала гөшигө қариганда ат гөши нәччә центнер артуқ әкелинди?

Мошу несапқа тәтүр несап түзүңлар вә уни чиқириңлар.

4. Несапни чиқириңлар.

Апам иккимиз 15 л алма вә 9 л үзүм шәрбитини қайнаттуқ. Апам иккимиз мевиләрдин жәми нәччә литр шәrbəт қайнаттуқ?

5. ЖӘДВӘЛЛӘРНИ ТОЛТУРУЦЛАР.

a	8 л	23 л
$a + 15$ л		

b	17 ц	22 ц
$b - 7$ ц		

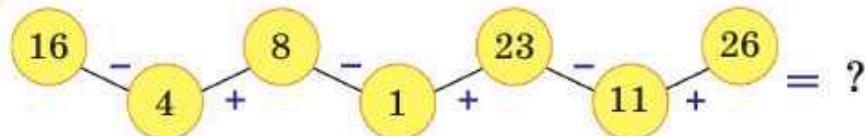
6. Узунлуғи 1 м 50 см жипниң 5 дециметри қи-йивелинди. Қалған жипниң узунлугини төпіндер.

7. Тәңдимиләрни йешиндер: $52 - x = 29$; $y + 35 = 97$.

8. Өмәлләр тизмисини орунлаңдар.

9. Өмәлләрни орунлаңдар.

$$16 \text{ см} + 48 \text{ см} = \boxed{} \text{ см} \quad \boxed{} \text{ кг} + 9 \text{ кг} = 1 \text{ ц}$$

$$72 \text{ см} = \boxed{} \text{ дм} + 12 \text{ см} \quad 57 \text{ ц} - \boxed{} \text{ ц} = 14 \text{ ц}$$

$$1 \text{ м} - \boxed{} \text{ дм} = 20 \text{ см} \quad 40 \text{ л} - \boxed{} \text{ л} = 25 \text{ л}$$

ОЙЛИНИЦЛАР, ТЕПИҢЛАР!

10. Нәр тәкчилики қачиларда охшаш мәлчәрдә су бар. Комзәккә нәччә стакан су сиғиду? Чинигичу?

33-
дәрис

ӨЗӘҢЛАРНИ ТӘКШҮРҮНДАР

**МИҚДАРЛАР ВӘ
УЛАРНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ**

Силәр:

- ✓ миқдарларни өлчәш қураллирини бир-бири-дин ажыратынни;
- ✓ миқдарларниң мәналирини түрләндүрушни, селиштурушни;
- ✓ миқдарларниң мәналирига өмөллөр қоллинишни;
- ✓ аддий несапларни чиқиришни;
- ✓ тәңлимиләрни йешишни үгәндидилар.

1. Көрситилгән өлчәм бирликлиргә түрләндүрүн-лар.

$$92 \text{ см} = \dots \text{ дм} \dots \text{ см}$$

$$100 \text{ кг} = \dots \text{ ц}$$

$$100 \text{ см} = \dots \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$1 \text{ ц} = \dots \text{ кг}$$

$$4 \text{ дм } 6 \text{ см} = \dots \text{ см}$$

$$50 \text{ см} = \dots \text{ дм}$$

$$1 \text{ м} = \dots \text{ дм} = \dots \text{ см}$$

$$8 \text{ дм} = \dots \text{ см}$$

2. Селиштурунцлар.

$$42 \text{ см} - 9 \text{ см} * 43 \text{ см} - 8 \text{ см}$$

$$24 \text{ л} - 5 \text{ л} * 21 \text{ л} - 4 \text{ л}$$

$$67 \text{ кг} * 1 \text{ ц}$$

$$1 \text{ ц} - 37 \text{ кг} * 73 \text{ кг}$$

3. Өмөллөрни орунлацлар.

$$37 \text{ см} + 63 \text{ см} = \dots \text{ см} = \dots \text{ дм} = \dots \text{ м}$$

$$1 \text{ м} - 4 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots \text{ см} = \dots \text{ дм} \dots \text{ см}$$

$$9 \text{ дм } 2 \text{ см} + 8 \text{ см} = \dots \text{ см} = \dots \text{ дм} = \dots \text{ м}$$

$$99 \text{ л} - 62 \text{ л} = \dots \text{ л}$$

$$3 \text{ ц} - (8 \text{ ц} - 7 \text{ ц}) = \dots \text{ ц}$$

$$74 \text{ кг} + 26 \text{ кг} = \dots \text{ кг} = \dots \text{ ц}$$

4. Несапни чиқириңлар.

Нәдәмдә 27 м тасмибағ болди. Униң 19 метрини сиңлимға бәрди. Нәдәмдә нәччә метр тасмибағ қалди?

5. Несапни чиқириңлар.

Бағвән базарға 20 кг малина вә 37 кг қариқат апирип сатти. Бағвән жәми нәччә килограмм мевә сатти?

6. Несапни чиқириңлар.

Челәктә 19 л, чәйнәктә униңдин 17 л кам су бар. Чәйнәктә нәччә литр су бар?

7. 6-тапшыруқтиki несапқа тәтүр несап түзүңлар вә уни чиқириңлар.

8. Несапни чиқириңлар.

Қазанда 3 л, челәктә 7 л сүт бар. Икки қачида жәми нәччә литр сүт бар?

9. Тәңдимиләрни йешиңлар.

$$x - 27 = 56 \quad 35 - b = 7 \quad 43 + y = 69$$

34-36- дәрисләр

ӨТҮЛГӘН МАТЕРИАЛНИ ТӘКРАРЛАШ. ПИШШИҚДАШ

Силәр өтүлгән материални тәкраплайсиләр
вә пишшиқдайсиләр.

1. Санларни атаңлар.

9 онл. 7 бирл.

4 онл. 8 бирл.

6 онл. 3 бирл.

5 онл. 2 бирл.

2. а) 40тин башлап 60қичә бир-бирдин қошуп, санларни атаңлар.

ә) 20дин башлап, 1гә кемитип, санларни кемиш тәртиви билән атаңлар.

3. Санларни оқуңлар. Уларниң онлуқлири билән бирликлириниң санини ениқлаңлар.

54 = ... онл. ... бирл.

90 = ... онл. ... бирл.

76 = ... онл. ... бирл.

27 = ... онл. ... бирл.

4. \square орниға разрядлық қошулғучиларни қоюңлар.

$$57 = \square + \square$$

$$30 = \square + \square$$

$$72 = \square + \square$$

5. Көк рәң билән узунлуғи 6 сантиметрга тәң кесин-дә сизиңлар. Қызил рәң билән узунлуғи көк рәң-лик кесиндидин 5 см артуқ кесинде сизиңлар, йешил рәң билән қызил рәңлик кесиндидин 4 см қисқа кесинде сизиңлар.

6. Йезиңлар:

а) иккинчи разрядниң 3 бирлигидин вә биринчи разрядниң 0 бирлигидин ибарәт санни;

ә) иккинчи разрядниң 5 бирлигидин вә биринчи разрядниң 3 бирлигидин ибарәт санни.

7. Дәптерниң чақмақлирини пайдилиніп, мону санларниң графикилиқ моделині сизиңдер:
- а) 25 санини рәңлік дүгләкләр түридә;
ә) 43 санини рәңлік квадратлардин ибарәт диаграмма түридә.

8. Селиштуруңдар.

$$\begin{array}{lll} 25 * 28 & 6 \text{ онл. } 4 \text{ бирл.} * 5 \text{ онл. } 9 \text{ бирл.} \\ 75 * 68 & 9 \text{ онл. } 2 \text{ бирл.} * 90 \text{ бирл.} \end{array}$$

9. Ипадиләрниң мәнасини тепиңдер.

$$\begin{array}{lll} 18 - 8 - 3 + 2 & 40 + 25 - 26 & 57 - 49 + 83 \\ 19 - 5 + 3 - 4 & 85 - 40 - 17 & 96 - 37 - 19 \end{array}$$

10. Өмөлләрниң орунлиниш тәртивини ениқлаңдар вә оқуңдар. Ипадиләрниң мәнасини тепиңдер.

$$\begin{array}{ll} (39 - 24) - (15 - 7) & (23 + 52) - (17 + 13) \\ (46 - 35) + (21 + 19) & (23 + 77) - (68 - 19) \end{array}$$

11. Ипадиләрни йезиңдер.

- а) 83 билән 24 – с ипадисиниң қошундиси;
ә) b билән 58 – 19 ипадисиниң айримиси.

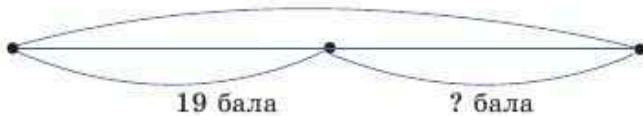
12. \square орниға тегишлик санни қоюңдар.

$$\begin{array}{lll} 83 + 17 = \square & \square + 17 = 100 & 100 - 17 = \square \\ 94 - \square = 35 & \square + 35 = 94 & 59 + 35 = \square \end{array}$$

13. а) 14, 15, 16 санлирини қошулғучилириңиң бири 8 болидиган иккі бир ханилиқ санларниң қошундиси түридә йезиңдер.
ә) 35 вә 17 санлири айримисиниң мәнасини охшаш қошулғучиларниң қошундиси түридә йезиңдер.

- 14.** Схема бойичә несан түзүллар. Ынесапниң йешимини: а) санлиқ ишадә түридә йезиңлар; ә) тәнлимә түридә йезиңлар.

37 бала

- 15.** Ынесапни тәнлимә түзүп чиқириңлар.

Бовам иккимиз дачидин бирнәччә килограмм нәшпүт вә униндин 5 кг артуқ алма жиғдүк. Әгәр 15 кг алма жиғсак, нәччә килограмм нәшпүт жиғдүк?

- 16.** а) Көрситилгән өлчәм бирликлиригә түрлән-дүруңлар.

$$9 \text{ дм } 9 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$$

$$76 \text{ см} = \boxed{} \text{ дм } \boxed{} \text{ см}$$

$$7 \text{ дм} = \boxed{} \text{ см}$$

$$2 \text{ м} = \boxed{} \text{ дм}$$

ә) Микдарларниң мәналирини селиштуруңлар.

$$7 \text{ дм } 8 \text{ см } * 79 \text{ см}$$

$$45 \text{ см } * 46 \text{ см}$$

$$50 \text{ ц } * 40 \text{ ц}$$

$$36 \text{ кг} + 64 \text{ кг } * 100 \text{ кг}$$

$$26 \text{ л} + 73 \text{ л } * 100 \text{ л}$$

$$80 \text{ л} - 64 \text{ л } * 35 \text{ л}$$

б) Өмәлләрни орунлаңлар.

$$42 \text{ кг} - (99 \text{ кг} - 71 \text{ кг}) \quad (63 \text{ кг} - 49 \text{ кг}) + 86 \text{ кг}$$

$$(28 \text{ л} + 32 \text{ л}) - 50 \text{ л} \quad (75 \text{ л} - 57 \text{ л}) + 82 \text{ л}$$

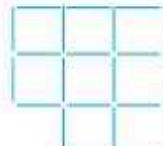
- 17.** Қериндашниң узунлуғи қизил вә йешил рәңлик кесиндиңдер узунлуқлириниң қошундисига тән. Қериндашниң узунлугини тепиңлар.

ТЕТИКЛИШИШ ВӘ САНИМАҚ

1. Шахлардин аличиларни үзүп алмай, барлық аличини үч балиға қандақ тәң бөлүп беришкә болиду?
2. Саламәт, Ләzzәт, Назирәм, Гүлнарларниң туғулған күнлири – 2-февраль, 10-октябрь, 2-июнь, 28-февраль. Ләzzәт билән Назирәм бир айда туғулған. Саламәт билән Ләzzәтниң туғулған күнлири – һәртүрлүк айларниң охшаш күнлири. Қызларниң һәрқайсисиниң қайси айда, қайси күни туғулғинини ениқлаңдар.
3. 2 таяқчини еливетиш арқилиқ охшаш 7 квадрат чиқириңлар.
4. Берилгән санларниң арисидин қандақ икки санни еливәткәндә, қалған санлар қошундисиниң мәнаси 15кә тәң болиду?

5. Сетиқчидә тәхсилик тараза билән массилири 1 кг, 2 кг вә 5 килограммлик гирташлар бар. Мошу гирташларниң әң үениги билән әң егирини сетиқчи таразиниң бир тәхсисигә қойди. Иккінчи тәхсисигә қалған гирташни вә мевиләр селинған халтини қойди, шу чағда тараза беші тәңләшти. Мевиләр селинған халтиниң массиси ни ениқлаңдар.

37-
дәрис

**ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ
РАЗРЯДТИН АТЛИМАЙ ЯЗМИЧӘ
ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ**

Силәр икки ханилиқ санларни разрядтин атлимай тик қатар түридә қошушни вә елишни үгисиңілдер.

1. Қошуш вә елишниң қандақ орунланғанлигини чүшәндүрүңдар.

$$34 + 23$$

$$\begin{array}{r} 34 + 23 = (30 + 4) + \\ + (20 + 3) = (30 + 20) + \\ + (4 + 3) = 50 + 7 = 57 \end{array}$$

$$57 - 23$$

$$\begin{array}{r} 57 - 23 = (50 + 7) - \\ - (20 + 3) = (50 - 20) + \\ + (7 - 3) = 30 + 4 = 34 \end{array}$$

2. Санларни тик қатар түридә қошушниң қандақ орунланғанлигини чүшәндүрүңдар.

Онл.	Бирл.
3	4
+ 2	3

$$\begin{array}{r} 34 \\ + 23 \\ \hline 57 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 34 \text{ си} \\ + 23 \text{ си} \\ \hline 57 \text{ си} \end{array}$$

5 7

1) Қошулычиларниң бирликлирини қошимән: $4 + 3 = 7$. Бирликлөрниң астиға 7ни язимән.

2) Қошулычиларниң онлуқлирини қошимән: $3 + 2 = 5$. Онлуқтарниң астиға 5ни язимән.

Жағапни оқуymәn: қошундиниң мөнаси 57тән тән.

Бирликлөрни бирликлөргө қошиду, онлуқтарни онлуқларға қошиду.

3. Мисалларни тик қатар түридә йезип чиқириңдар.

$$52 + 16$$

$$34 + 65$$

$$25 \text{ см} + 43 \text{ см}$$

4. Санларни тик қатар түридө елишниң қандақ орунланғанлигини чұшөндүрүцлар.

Онл.	Бирл.
5	7
- 2	3
3	4

$$\begin{array}{r} 57 \\ - 23 \\ \hline 34 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 57 \text{ жи} \\ - 23 \text{ жи} \\ \hline 34 \text{ жи} \end{array}$$

1) Елингучиниң бирлигидин алғучиниң бирлигини алимән: $7 - 3 = 4$. Бирликләрниң астига 4ни язимән.

2) Елингучиниң онлуғидин алғучиниң онлуғини алимән: $5 - 2 = 3$. Онлуқларниң астига 3ни язимән.

Жавапни оқуymән: айриминиң мәнаси 34кә тәң.

Бирликләрдин бирликләрни алиду, онлуқлардин онлуқларни алиду.

5. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$56 - 24 \quad 85 - 32 \quad 69 \text{ дм} - 27 \text{ дм}$$

6. Құзлұқ тәтилдө мәктивимиздин 32 бала мирас-ғаһқа, 11 бала циркқа барди. Мирасғаһ билән циркқа жәми нәччә бала барди?

7. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$\begin{array}{lll} 75 - 33 & 83 + 16 & 45 \text{ кг} - 34 \text{ кг} \\ 24 + 35 & 76 - 52 & 83 \text{ м} + 16 \text{ м} \end{array}$$

8. 1, 9, 6 вә 3 рәқемлирини пайдилинип, әң соң вә әң кичик икки ханилиқ санларни йезиңдер. Мошу икки санниң айримисиниң мәнасини тик қатар түридө йезип несаплаңдар.

38- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗ- РЯДТИН АТЛАП ЯЗМИЧӘ ҚОШУШ

Силәр икки ханилиқ санларни
разрядтин атлас тик қатар түридә
қошушни үгисисиләр.

йүзлүккләр
разряди

1. а) Санларни тик қатар түридә қошушниң қан-
дақ орунланғанлигини чүшөндүрүцлар.

Онл.	Бирл.
1	
4	5
+ 1	9

6 4

1) Қошулғучиларниң бирликлирини қошимән:
 $5 + 9 = 14$. Бирликлөрниң астига 4ни язимән,
 1 онлуқни ядимда сақтаймән.

2) Қошулғучиларниң онлуқлирини қошимән:

$4 + 1 = 5$, 5кә ядимда сақлиған 1 онлуқни қошимән,
 шу чағда $5 + 1 = 6$. 6ни онлуқларниң астига язимән.

Жавапни оқыймән: қошундинин мәнаси 64кә тәң.

ә) 47 вә 33 санлирини тик қатар түридә қошушни
өзәңлар орунлап көрүңлар.

2. Мисалларни тик қатар түридә йезип чиқириң-
лар.

$$25 + 37$$

$$38 + 42$$

$$36 \text{ мин} + 18 \text{ мин}$$

3. Жұмлини оқуңлар.

Соал қоюп, уни несанқа
айландуруп чиқириңлар.
 Бизниң синипта 15 қиз
 вә 16 оғул бар.

4. Санларни тик қатар түридө қошушнің қандақ орунланғанлигини чүшөндүрүцлар.

Йүзл.	Онл.	Бирл.
+	1 6 3	5 5 0
1	0	0

! Йүзлүк – үчинчи
разрядниң бирлиги.

1) Қошуулғучиларниң бирликлирiniң қошимән: $5+5=10$. 0-ни бирликлөрниң астиға язимән, 1 онлуқни ядимда сақтаймән.

2) Қошуулғучиларниң онлуқлирiniң қошимән: $6 + 3 = 9$. 9га ядимда сақлиған 1 онлуқни қошимән, шу чағда $9 + 1 = 10$. 0-ни онлуқларниң астиға язимән.

3) 1ни йүзлүклөрниң астиға язимән.

Жавапни оқуымән: қошундинин мәнаси 100гә тәң.

5. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$75 + 25$$

$$37 + 63$$

$$51 \text{ л} + 49 \text{ л}$$

6. Тәңдимиләрни йешиңдер:

$$x + 34 = 97,$$

$$x - 25 = 66.$$

7. Ипадиләрни түзүңдер вә мәнасини тепиндер.

- а) 27 билән 63ниң қошундисига 8ни қошуш;
 ә) 24кә 38 билән b -ниң қошундисини қошуш, бу йәрдики $b = 19$.

8. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$23 + 47$$

$$35 + 49$$

$$24 \text{ кг} + 76 \text{ кг}$$

$$44 + 37$$

$$68 + 32$$

$$65 \text{ см} + 24 \text{ см}$$

39- дәрис

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ РАЗРЯДТИН АТЛАП ЯЗМИЧӘ ЕЛИШ

- Силәр икки ханилиқ санларни разрядтин атлап тик қатар түридә елишни үгинисиләр.
- 1. а) Санларни тик қатар түридә елишниң қандак орунланғанлиғини чүшәндүрүңдар.

Онл.	Бирл.
8	0
4	9

3

1

1) Елингучиниң бирлигидин алгучиниң бирлигини алимән. $0 < 9$, шунлашқа 9ни елингучиниң 1 онлуғидин вә 0 бирликтін алимән (унтуп қалмас үчүн, 8 рәқиминиң үстигө чекит қойимән). 1 онл. вә 0 бирл. – бу 10 бирликни билдүриду. $10 - 9 = 1$. Бирликләрниң астига 1ни язимән.

2) Елингучиниң онлуғидин алгучиниң онлугини алимән. 8 онл. болған еди, униң 1 онлуғидин бирликләрни алдым, шу чағда 7 онл. қалди. $7 - 4 = 3$. Зни онлукларниң астига язимән.

Жавапни оқымән: айриминиң мәнаси 31гә тәң.

ә) 64тин 19 санини тик қатар түридә елишни өзәңлар орунлап көрүңдар.

- 2. Тик қатар түридә йезип чиқириңдар.

$$70 - 24 \quad 83 - 26 \quad 60 \text{ мин} - 32 \text{ мин}$$

- 3. Жұмлини оқуңдар. Соал қоюп, уни һесапқа айландаударындар. Һесапни чиқириңдар. 2-«А» синипида 27 бала, 2-«Ә» синипида 25 бала бар.

4. Санларни тик қатар түридө елишниң қандақ орунланғанлигини чүшәндүрүңдар.

Йүзл.	Онл.	Бирл.
—	1	0
	0	0
3	5	
6	5	

1) Елингучиниң бирлигидин алғучиниң бирлигини алимән. $0 < 5$, шуңа 5 бирликни 1 йүзлүкниң 1 онлуғидин алимән (унтуп қалмас учун, 0 вә 1 рәқемлириниң үстигө чекит қойимән). 1 онл. вә 0 бирл. – бу 10 бирликкә тәң. $10 - 5 = 5$. 5ни бирликләрниң астиға язимән.

2) Елингучиниң онлуғидин алғучиниң онлуғини алимән. 10 онлуқниң 1 онлуғини бирликләргө ишләттүк, шу чағда 9 онлуқ қалди. $9 - 3 = 6$. 6ни онлуқтарниң астиға язимән.

Жағапни оқуымән: айриминиң мәнаси 65кә тәң.

5. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$100 - 34$$

$$100 - 56$$

$$100 \text{ см} - 68 \text{ см}$$

6. Ипадиләрни түзүңдар вә мәнасини төпиндер.

а) 90 билән 36ниң айримисидин 22ни елиш;

ә) 100дин 40 билән d -ниң айримисини елиш,

бу йәрдеки $d = 29$.

7. Мисалларни тик қатар түридө йезип чиқириңдар.

$$60 - 47$$

$$70 \text{ см} - 47 \text{ см}$$

$$60 \text{ л} - 28 \text{ л}$$

$$90 - 58$$

$$100 \text{ м} - 27 \text{ м}$$

$$40 \text{ кг} - 13 \text{ кг}$$

$$39 + 24$$

$$67 \text{ ц} + 24 \text{ ц}$$

$$30 \text{ дм} - 17 \text{ дм}$$

40- дәрис

ЙҰЗЛУК. ЙҰЗЛУКЛӘР БИЛӘН САНАШ. ЙҰЗЛУКЛӘРНИ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

Силәр санашниң бирлиги – йұзниң қандак түзүлгінини билисиләр вә йұзлукләр билән санашни, йұзлукләрни йезишни, селиштурушни, қошуш билән елишни үгинисиләр.

1. Чүшүп қалған санларни атаңлар.

- а) 1 бирл. = 1, 2 бирл. = 2, ..., 9 бирл. = 9;
- ә) 10 бирл. = 1 онл. = 10, ..., 90 бирл. = 90;
- б) 10 онл. = 1 йұзл. = 100, 90 онл. = 9 йұзл. = 900;
- в) 10 йұзл. = 1 миң = 1000.

Іәрқандақ разрядниң һәрбир 10 бирлиги unified din жуқури разрядниң бир бирлигини тәшкил қилиду.

2. Рәсимләргө қараңлар. Түгмиләрни санаңлар: бир-бирдин онғиче; онлуклар билән йұзгиче; йұзлукләр билән минғиче.

Бир түгмини 1 бирлик (1 бирл.) дәп қобул қиласайли.

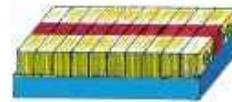
❶

Бирлик

Йұзлук

Миңлик

3. Мисалларни чүшәндүрүп чиқириңлар.

а) $20 + 30 = 2 \text{ онл.} + 3 \text{ онл.} = \dots$

$60 - 40 = 6 \text{ онл.} - 4 \text{ онл.} = \dots$

$300 + 700 = 3 \text{ йұзл.} + 7 \text{ йұзл.} = 10 \text{ йұзл.} = \dots$

ә) $300 + 70 = 30 \text{ онл.} + 7 \text{ онл.} = \dots$

$65 \text{ онл.} - 2 \text{ онл.} = \dots$

$$23 \text{ онл.} + 77 \text{ онл.} = \dots$$

$$97 \text{ онл.} - 65 \text{ онл.} = \dots$$

4. Әмәлләрни орунлаңыз.

$$(600 + 100) - 200$$

$$(900 - 500) + 300$$

$$(89 \text{ онл.} - 9 \text{ онл.}) + 200$$

$$(57 \text{ онл.} + 3 \text{ онл.}) + 300$$

5. Селиштуруңыздар.

$$34 \text{ онл.} * 43 \text{ онл.}$$

$$10 \text{ онл.} * 100 \text{ бирл.}$$

$$500 * 900$$

$$50 * 90$$

$$10 \text{ онл.} * 1 \text{ йүзл.}$$

$$1 \text{ йүзл.} * 1 \text{ минл.}$$

6. Мәтингләрни селиш-

туруңыздар. орниға тегишилик санларни қоюп, несапларни чиқириңдер.

а) Октябрь ейида китапханидин 45 бала, ноябрь ейида 44 бала китап алды. Мошу икки айда жәми нәччә бала китап алды?

ә) Октябрь вә ноябрь айлирида китапханидин бала китап алды. Октябрь ейида 45 бала китап алса, ноябрь ейида нәччә бала китап алды?

7. а) Әмәлләрни орунлаңыздар.

$$500 + 400$$

$$700 - 500$$

$$(56 \text{ онл.} + 24 \text{ онл.}) - 400$$

$$(400 + 100) - 300$$

ә) Ипадиләрни селиштуруңыздар.

$$63 \text{ онл.} - 23 \text{ онл.} * 500 - 200$$

$$27 \text{ онл.} - 7 \text{ онл.} * 100 + 100$$

8. Тогра тәңгиси өслігө кәлтүрүңыздар:

$$96 - 23 = 24 + \square.$$

41- дәрис

САНЛАР ТИЗМИСИ

Силәр берилгөн қанунийәт бойичә тизма түзүшни вә тизмидики қанунийәтниң бузулушини тепишиңи үгинисиләр.

1. а) 50 саниниң алдиғи онлукни йезиңлар.
ә) 600 санидин кейинки йүзлүкни йезиңлар.
б) 600 билән 800 санлириниң арисидики йүзлүкни йезиңлар.

2. а) Чүшүп қалған йүзлүктерни атаңлар.

100 300 700 1000

900 700 ...

- б) Қандақ қанунийәт бойичә йезилғинини тепиңлар вә йезишни давамлаштуруңлар.

100, 300, 500, 600, 700, 1000;
1 000, 800, 600, 500, 100.

Қанунийәт қайси йәрдә бузулған? Хатасини түзитип, тизмиларни дәптәргә көчирип йезиңлар.

3. Тәтқиқат. Жәдвәлди санлар қатарини тәтқиқ қилиңлар. Уларни селиштуруңлар.

9	17	25	33	41
6	11	16	21	26
8	16	24	32	40
7	15	23	31	39

- Қайси санлар қатари артуқ?
- Мошу тизма бойичә башқа соалларни қоюңлар.

4. Қанунийётни ениқлап, тизмини давамлаштуруңдар.

67, 60, 53, 46, 39, \square , \square , \square .

5. а) Биринчи сан 38гә тәң, һәрбир новәттики сан алдинқи сандын 5кә ошуқ болидиган қилип, сәккиз сандын түзүлгөн санлар тизмисини йезиңдар.
ә) Биринчи сан 52гә тәң, һәрбир новәттики сан алдинқи сандын 8гә кам болидиган қилип, алтә сандын түзүлгөн санлар тизмисини йезиңдар.

6. Мәтінни оқуңдар. \square орниға тегишлик санни қоюп, несапларни чиқириңдар.

Мәктебимизниң биринчи синиплирида 29 оғул вә 25 қызы бар. Биринчи синипларда жәми нәччә бала бар?

Мәктебимизниң биринчи синиплирида \square оқуғучи бар. Уларниң 25и қызы, қалғини оғул. Биринчи синипларда нәччә оғул бар?

7. Тәңдимиләрни йешиңдер.

$$x + 300 = 900 \quad 800 - x = 200 \quad x - 300 = 600$$

8. Көрситилгөн өлчәм бирликлиригө түрләндүрүңдар.

$$3 \text{ м } 5 \text{ дм} = \square \text{ дм}$$

$$8 \text{ м} = \square \text{ дм}$$

$$45 \text{ см} = \square \text{ дм } \square \text{ см}$$

$$6 \text{ дм} = \square \text{ см}$$

9. Қанунийётниң қайси йәрдә бузулгинини төпиңдер. Хатани түзитип, қатарни давамлаштуруп йезиңдар.

а) 20, 23, 26, 32, 38, 45, ...;

ә) Қанунийётни ениқлап, қатарни давамлаштуруңдар: ..., ..., 500, 700,

42- дәрис

НЕАСАПЛАШНИҢ ҚОЛАЙЛИҚ УСУЛЛИРИ

Силәр қолайлық усул билән неасаплашни давамлаштурысиләр.

1. Санларни қошуш вә елиш усуллирини қараллар. Қайси неасаплаш усули қолайлық?

$$16 + 49 = 16 + 40 + 4 + 5 = 16 + 4 + 40 + 5 = \\ = 20 + 40 + 5 = 60 + 5 = 65$$

$$65 - 49 = (50 + 15) - (40 + 9) = (50 - 40) + \\ + (15 - 9) = 10 + 6 = 16$$

$$(60 + 30) + 70 + 40 = 60 + (30 + 70) + 40 = \\ = 60 + 40 + (30 + 70) = 100 + 100 = 200$$

2. Ипадиләрниң мәнасини қолайлық усул билән неасаплаңлар.

$$\begin{array}{ll} 45 - 39 & 23 \text{ онл.} + 2 \text{ онл.} + 7 \text{ онл.} + 48 \text{ онл.} \\ 17 + 38 & (34 \text{ онл.} + 8 \text{ онл.}) + 52 \text{ онл.} + 6 \text{ онл.} \end{array}$$

3. Ипадиләрниң мәнасини қолайлық усул билән неасаплаңлар.

$$\text{Үлгәз: } 300 + 40 + 500 + 60 = 300 + 500 + 40 + \\ + 60 = 800 + 100 = 900$$

$$(100 + 24) + 76 = 100 + (24 + 76) = 100 + 100 = \\ = 200$$

$$31 + (69 + 300) \quad 80 + 700 + 20 - 300$$

4. Қанунийәтни ениқлап, чүшүп қалған ипадиләрни йезиңлар:

- a) $16 + 15, 26 + 15, \dots, 86 + 15;$
- ə) $21 - 14, 31 - 14, \dots, 91 - 14.$

5. Несапларни чиқириңлар.

Шахмат өмигигә 20 оғул вә 15 қыз қатнишиду.

Шахмат өмигигә жәми нәччә бала қатнишиду?

Бәдий сөз өмигигә 32 бала қатнишиду. Униң 13и – жуқарқи синип, қалғанлири – башланғуч синип оқуучилири.
Бәдий сөз өмигигә башланғуч синипниң нәччә оқуучиси қатнишиду?

6. Диаграмма бойичә соалларға жарап бериләр.

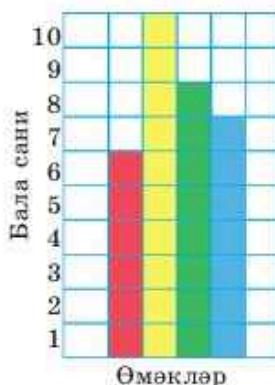
- Рәсим сизиш өмигигә нәччә бала бариду?
- Дутар өмигигә нәччә бала бариду?
- Диаграмма бойичә өзәңлар башқа соалларни қоюңлар.

Рәсим сизиш өмиги

Футбол өмиги

Тоққузқұмлақ өмиги

Дутар өмиги

7. Қолайлық усул билән несаплап чиқириңлар.

$$72 - 17$$

$$28 + 56$$

$$46 + (54 + 200)$$

$$70 + 20 + (80 + 30)$$

$$92 - 65 + 25$$

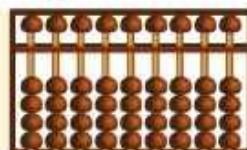
$$34 + 66 - 16$$

8. Пәридәмниң ойлиған санини 18гә кемиткәндә, 25 чиқти. Пәридәм қандақ сан ойлиди?

Абак – арифметикилиқ несаплашлар үчүн қоллинилидиған несаплаш таҳтиси (несапчот).

43-
дәрис

ӨЗӘҢДАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛЛАР

**ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ
ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ. ЙҰЗЛУКЛӘР**

Силәр:

- ✓ йүзлүкни түзүшни, йезишни, селиштуруушни, 1000ғиче йүзлүклөр билән санаши;
- ✓ икки ханилиқ санларни тик қатар түридә қошушни вә елишни;
- ✓ йүзлүклөрни қошушни вә елишни;
- ✓ 1000ғиче йүзлүклөр тизмисиниң қанунийитини ениқлашни;
- ✓ берилгән қанунийәт бойиче тизма түзүшни, қанунийәтниң бузулушини ениқлашни **үгендіцлар**.

1. Санларни селиштуруулар.

$$6 * 8$$

$$60 * 80$$

$$6 \text{ онл.} * 6 \text{ бирл.}$$

$$60 \text{ онл.} * 6 \text{ йүзл.}$$

$$8 \text{ онл.} * 8 \text{ йүзл.}$$

$$800 * 600$$

2. Несаплашни тик қатар түридә орунлаңдар.

$$63 + 27$$

$$100 - 38$$

3. а) Ипадиләрниң мәнасини төпнәлар.

$$(100 - 25) - 35$$

$$(13 + 17) - (24 - 4)$$

$$60 + (12 + 18)$$

$$(70 + 20) - (15 + 25)$$

ә) Мисалларни чиқириңдар.

$$(600 + 300) - 500$$

$$(62 \text{ онл.} - 10 \text{ онл.}) - 22 \text{ онл.}$$

4. а) Тик қатар түридө хата йезилған мисалларни түзитип йезиңдер. Уларни чиқириңдер.

$$\begin{array}{r} + 38 \\ \underline{+ 42} \\ \hline 42 \end{array} \quad \begin{array}{r} + 57 \\ \underline{+ 36} \\ \hline 36 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 100 \\ \underline{- 65} \\ \hline 65 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 100 \\ \underline{- 54} \\ \hline 54 \end{array} \quad \begin{array}{r} + 47 \\ \underline{+ 23} \\ \hline 23 \end{array}$$

ә) \square орниға тегишлик сандарни қоюңдар.

$$\begin{array}{r} + \square 3 \\ \underline{+ 27} \\ \hline 100 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 8 \square \\ \underline{- \square 6} \\ \hline 43 \end{array} \quad \begin{array}{r} + \square \square \\ \underline{+ 25} \\ \hline 76 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 1 \square \square \\ \underline{- 56} \\ \hline \square 4 \end{array}$$

5. Санлиқ вә һәриплік ипадиләрни түзүңдер. Уларниң мәнасини тепиңдер.

- а) 80 билән 26ниң айримисидин 18ни елиш;
ә) 65тін 32 билән c -ниң айримисини елиш. Бу йәрдеки $c = 19$.

6. Ипадиләрни селиштуруңдар.

$$\begin{array}{r} 38 - 16 * 19 + 26 \\ 69 - 38 * 80 - 56 \end{array} \quad \begin{array}{r} 54 + 36 * 100 - 18 \\ 90 - 54 * 23 + 39 \end{array}$$

7. а) Қанунийәт қайси йәрдә бузулған? Хатани түзитип, ипадиләр тизмисини дәптәргә көчирип йезиңдер.

$$\begin{array}{lll} 1\ 000 - 200, & 900 - 200, & 800 - 200, \\ 700 - 100, & 600 - 200. & \end{array}$$

ә) Қандақ қанунийәтни байқидиңдер? Ипадиләр тизмисини толуқтуруп йезиңдер.

$$\begin{array}{lll} 60 + 40 - 10, & 60 + 30 - 20, & \dots, \\ 60 + 10 - 40. & & \end{array}$$

8. Тәнclимиләрни йешинңдер: $x + 27 = 100$, $72 - y = 46$.

44- дәрис

МУРӘККӘП НЕСАП

 Силәр мурәккәп несапниң немә екәнлигини билисиләр вә уни чиқиришни үгинисиләр.

мурәккәп
несап

 1. Несапни чиқириңлар.

Синипта 13 қиз вә 18 оғул бар. Синипта жәми нәччә оқуғучи бар?

Қызлар – 13 >? о.
Огуллар – 18 >? о.

 2. Несапни чиқириңлар.

Синипта 31 оқуғучи болди. Тәнәпуста 9 оқуғучи синиптин чиқип кәтти. Синипта нәччә оқуғучи қалды?

Болди – 31 о.
Кәтти – 9 о.
Қалди – ? о.

3. а) 1- вә 2-тапшуруқлардики несапларниң мәтінни селиштуруңлар. Мошу икки несапниң мәзмунидин мундақ *бир несап* түзүшкә болиду:
«Синипта 13 қиз вә 18 оғул болди. Тәнәпуста 9 оқуғучи синиптин чиқип кәтти. Синипта нәччә оқуғучи қалди?»

Болди – 13 қ. вә 18 о.

Чиқип кәтти – 9 о.

Қалди – ? о.

Бу несапни мурәккәп несап дәп атайду.

ә) 1, 2 вә 3. а) тапшуруғидики несапларниң йешилишини селиштуруңлар. Немә байқидиңлар? Хуласиләңлар.

- Аддий несапни бир әмәл билән чиқириду.
- Мурәккәп несапни икки яки униндин көп әмәл билән чиқириду.

4. Несапни чиқириңдар.

Синипимизда 15 бөлмә гүли бар еди. Униң Зи мәктәп дәһлизиге қоюлди, дәһлиздин башқа 4 гүл синипқа кәлтүрүлди. Синипта әнді нәччә гүл болди?

Йешилиши: $(\square - \square) + \square = \square$.

Жавави: \square гүл.

5. Ипадиләр бойичә несапларни түзүңлар вә уларни чиқириңдар.

$100 - (26 + 17)$

$(300 + 200) + 100$

6. Несапни чиқириңдар.

Мәктәп ашханисида 35 самса вә 18 самбуса бар еди. Униң 27си сетилди. Ашханида нәччә самса вә самбуса қалди?

7. Мәтингни оқуңлар. Соал қоюп, уни несапқа айландуруңлар. Несапни чиқириңдар.

Айгұлниң 14 чөчәк китави вә балиларға бегишлиған 7 қамуси бар. Айгұл мошу китапларниң 8ни оқуди.

8. Ребусни ёшеңдер.

Т' 100 СИЗ ''40

45- дәрис

АДДИЙ ҢЕСАПНИ МУРӘККӨП ҢЕСАПҚА АЙЛАНДУРУШ

Силәр аддий ңесапни мурәккөп ңесапқа айландашынан вә мурәккөп ңесапларни чиқиришини үгінисиләр.

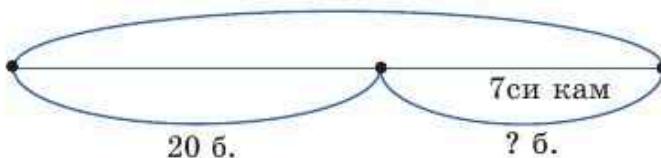
1. Аддий ңесапни схема түридә модельлаңдар вә чиқириңдар.

Мектәпниң биринчи қәвитеттіңде 20, иккінчесіндегі униндин 7си кам синип бөлмиси бар. Иккінчи қәвәттә нәччә синип бөлмиси бар?

2. Икки әмәл билән чиқидиган қилип, 1-тапшурұқтиki аддий ңесапниң соалини өзгөртишкә болиду. Шу чағда мундақ *мурәккөп ңесап* чиқиду: «Мектәпниң биринчи қәвитеттіңде 20, иккінчесіндегі униндин 7си кам синип бөлмиси бар. Мектәптә жәми нәччә синип бөлмиси бар?»

? б.

Мону ипадә немини билдүриду: $\square - \square$?

Мону ипадә немини билдүриду: $(\square - \square) + \square$?

Ңесапниң жағавини йәкүнләңдер вә йезиңдер.

3. Ңесапни чиқириңдар.

Мектәпкә 26 принтер вә униндин 5и артуқ компьютер сетивелинди. Мектәпкә жәми нәччә техникилық үскүнә сетивелинди?

Мениң мәктесім

Мошу муреккәп несапниң жәдөл түридики модели.

Принтер саны	Компьютер саны	Барлық үскүніләр саны
26	?, 5и артуқ	?

Мону тәңдік немини билдуриду: $\square + (\square + \square) = \square$?

4. Мәктәп һойлисида 35 терек вә униздин 16си кам арча дәриғи өсүватиду. Мәктәп һойлисида жәми нәччә дәрек өсүватиду?

5. а) Ипадиләрни һәртүрлүк оқуцлар вә мәнасини тепиңдер.

$$(54 - 27) + 12 \quad 37 + (26 - 14) \quad 62 - (34 + 18)$$

ә) Әмәлләрниң орунлиниш тәртиви бойиче ипадиләрни түзүңдер. Уларниң мәнасини тепиңдер.

Үлгө:

A. $(40 + 38) - 18$

1) $40 + 38$

2) $78 - 18$

Ә. _____

1) $92 - 22$

2) $19 + 70$

Б. _____

1) $36 + 15$

2) $51 - 14$

6. Әмәлләрни орунлаңдар.

$$1 \text{ м} - 3 \text{ дм} 5 \text{ см} = \square \text{ см} = \square \text{ дм } \square \text{ см}$$

$$73 \text{ кг} + 27 \text{ кг} = \square \text{ кг} = \square \text{ ц}$$

$$62 \text{ ц} - (36 \text{ ц} - 23 \text{ ц}) = \square \text{ ц}$$

7. Муреккәп несапни чиқириңдер.

Музыка кабинетида 21 домбра вә униздин 14и кам қобыз бар. Музыка кабинетида жәми нәччә өсвап бар?

Йешимиши: $\square + (\square - \square) = \square$.

Жавави: \square өсвап.

46- дәрис

АДДИЙ ҢЕСАПЛАРНИ МУРӘККӘП ҢЕСАПҚА АЙЛАНДУРУШ

Силәр аддий ңесапни мурәккәп ңесапқа айландаштурушиләр.

1. Аддий ңесапларни селиштуруп чиқириңлар.

Нойлида 17 оғул вә 18 қызы ойнаватиду. Нойлида жәми нәччә бала ойнаватиду?

Нойлида 35 бала ойнаватиду. Уларниң 19и өйлиригө көтти. Нойлида нәччә бала қалды?

2. 1-тапшуруқтыки иккі аддий ңесаптин мурәккәп ңесап түзүңлар. Уни чүшөндүрүп чиқириңлар.

1) $\square + \square = \square$ – нойлида ойнаватқан балилар саны.

2) $\square - \square = \square$ – нойлида қалған балилар саны.

Жағави: \square бала.

3. Ңесапларни селиштуруңлар. Мошу ңесаплардин мурәккәп ңесап түзүңлар вә чиқириңлар.

«Бәдий әмгәк» дәрисидә қызлар 34 нәқишиңиң вә 42 гүлниң рәсими бойиди. Қызлар жәми нәччә рәсим бойиди?

«Бәдий әмгәк» дәрисидә қызлар 76 нәқиши билән гүлниң рәсими мини бойиди. Униң 55ини синип бөлмисини безәш үчүн ишләтти. Нәччә рәсим қалди?

Мениң мәктебим

4. а) $42 + 15$ қошундисиниң мәнаси $39 - 12$ айримисиниң мәнасидин нәччө артуқ?
 ә) $61 - 29$ айримисиниң мәнаси $66 + 15$ қошундисиниң мәнасидин нәччө кам?

5. Йошурунған салларни тепиңдер.

$$32 + 24 - \star = 41 \quad 56 + \star + 11 = 75$$

$$\star - 13 + 21 = 57 \quad 26 - 13 - \star = 4$$

6. Несапни чиқириңдер.

«Рәқемлик саватлиқлик» дәрисидә 8 қыз вә 9 оғул компьютерда ишилди. Уларниң 12си ишини аяқлаштурди. Нәччө бала компьютердик ишини давамлаштурди?

8 қ. вә 9 о.

Ойлиниңдар, тепиңдер!

7. а) Бир синипниң балилири кинотеатрга билет елиш үчүн, икки-иккiden новәттә турди. Кәйсәр билән Мурат новәтниң бешидин саниғанда 4-жүп, ахиридин саниғанда 10-жүп болди. Шунда синипта нәччө оқуучи бар?

- ә) Нәптә күнлириниң намини вә санини атимайла, 5 күнни аталамсиләр?

47- дәрис

МУРӘККӘП ҢЕСАПЛАРНИ ЧИҚИРИШ

Силәр мурәккәп ңесапларни чиқиришни давамлаштурисиләр.

1. Ңесапни чиқирицлар.

Құзлук тәтилдә Бурабайға 12 бала, Жасыбайға 13 бала беришни мәхсүт қылди. Улар билән 2 чоң адәм биллә бариду. Жәми нәччә адәм дәм елишқа бариду?

Бурабай көли

Жасыбай көли

2. Ңесапни чиқирицлар.

«Оқжетпес» курортида 50 адәм, «Алтынай» курортида 40 адәм дәм еливатиду. Уларниң 30и ейлиригә кәтти. Курортларда нәччә адәм қалди?

«Оқжетпес» курорти

«Алтынай» курорти

3. Несапни чиқириллар.

Балқаш көлиниң әң choңқур йери 26 м, Алакөлниң әң choңқур йери униндин 28 м ошук. Деңиз көлиниң әң choңқур йери Алакөлгө қариганда 46 м кам. Деңиз көлиниң әң choңқур йери нәччө метр?

4. Несапни чиқириллар.

Гүлзарлиқта 47 гүл өсуватиду. Униң 25и әтиргүл, 13и модәнгүл, қалғини – қәләмпир. Гүлзарлиқта нәччә қәләмпир гүли өсуватиду?

5. Селиштуруулар.

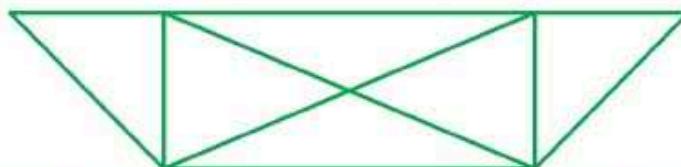
$$\begin{array}{ll} 56 - 17 * 27 + 14 & 80 - 46 * 72 - 38 \\ 100 - 72 * 15 + 19 & 16 + 35 * 26 + 27 \end{array}$$

6. Тәңдимилөрни йешиңдер.

$$c - 27 = 63 \quad 75 - x = 39 \quad a + 38 = 61$$

7. Несапни чиқирицлар.

Балилар «Қазақстан» мавзусига сөзлөрни төпип, оюн ойниди. Гүлүм – 13, Назирәм – 19 сөз атиди, Адил Гүлүм билөн Назирәмниң сөзлирини қошқандикидин 9 сөзни кам атиди. Адил қанчө сөз тапти?

Ким илдам?**8. Рәсимдин нәччә үчбулуң, нәччә төртбулуң көрүватисиләр?**

48- дәрис

МУРӘККӘП ҢЕСАПЛАРНИ ҺӘР- ТҮРЛҮК УСУЛ БИЛӘН ЧИҚИРИШ

Силәр мурәккәп ңесапларни һәртүрлүк усул билән чиқиришни үгинисиләр.

1. Ңесапни оқуңлар. Уни чиқириш усуллирига қараңлар.

Алмутиниң йенидики «Чимбулак» тағ-чаңғу базисида 42 адәм болди. Тағдин 15 адәм чаңғуда, 4 адәм чанида тейилиди. Тағда нәччә адәм қалди?

1-усул.

$$1\text{-қәдәм: } 15 + 4 = 19 \text{ (адәм)}$$

$$2\text{-қәдәм: } 42 - 19 = 23 \text{ (адәм)}$$

2-усул.

3-усул.

$$42 - (15 + 4) = 23 \text{ (адәм)} \quad (42 - 15) - 4 = 23 \text{ (адәм)}$$

2. Ңесапни чиқириңлар.

а) Алмутидики «Медев» муз мәйданида 53 чоң адәм вә 27 бала конъкида тейиливатиду. Уларниң 13и дәм елишқа олтарди. Нәччә адәм конъкида тейиливатиду?

ә) Мошу ңесапни башқа усул билән чиқириңлар.

3. Көрситилгән өлчәм бирликлиргә түрләндүрүңлар.

$$80 \text{ см} = \dots \text{ дм}$$

$$38 \text{ см} = \dots \text{ дм} \dots \text{ см}$$

$$2 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$9 \text{ дм } 5 \text{ см} = \dots \text{ см}$$

4. Тәңлимиләрни йешинңлар.

$$a - 17 = 37$$

$$25 + b = 25$$

$$63 - k = 0$$

5. Өмәлләрниң орунлиниш тәртиви бойичә ипади-ләрни түзүңдер. Уларниң мәнасини тепиңдер.

А. _____

$$1) 32 + 47$$

$$2) 79 - 48$$

Ә. _____

$$1) 67 - 49$$

$$2) 18 - 5$$

Б. _____

$$1) 66 + 29$$

$$2) 97 - 95$$

6. Мурәkkәп һесапни һәрхил усул билән чиқириң-ләр. «Туғулған йәр» мавзусига бегишланған концертқа 7 оғул вә 8 қызы қатнашты. Уларниң бети дутарниң, қалғанлири равап өсвавиниң жор болушыда нахша ейтти. Равап өсвавиниң жор болушыда нәччә бала нахша ейтти?

7. Йошурунған сөзни тепиңдер. Униң үчүн:

- ипадиләрниң мәнасини өсүш тәртиви бойичә қоюңдар;
- карточкайлардикі һәрипләрдин түзүлгөн сөзни оқуңдар. Бу сөзниң мәнасини қандақ чүшинисиләр?

Баянаул миллий парки

Нур-Султан шәһири

Қатонқаригай миллий парки

Маңгыстау йерим арали

Қайынды көли

Чимбулақ тағ-чаңгу дәм елиш тәвәси

$$83 - 28$$

$$19 + 16$$

$$34 - 10$$

$$33 - 18$$

$$78 - 29$$

$$70 - 3$$

$$25 + 37$$

$$82 + 7$$

$$64 + 17$$

К

З

А

Қ

А

Т

С

Н

49-
дәрис

ӨЗӘНДАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛЛАР

**ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ ҚОШУШ ВƏ
ЕЛИШ. ЙҰЗЛУКЛƏР**

Силәр:

- ✓ бир вə икки əмəл билəн орунлинидиған heсапни жəдвəл, схема, қисқичə йезиш түридə модельлашни вə чиқиришни;
- ✓ мурəkkəп heсапларниң йешилишини санлық ипадилəр вə айрим əмəллəр бойичə йезишни;
- ✓ мурəkkəп heсапларни həрхил усул билəн чиқиришни үгəндиңлар.

1. Heсапни қисқичə йезиш түридə модельлаңлар вə уни чиқириңлар.

Мəктəп стадионида 22 оқуғучи футбол вə уницидин 10и кам оқуғучи волейбол ойниди. Нəччə оқуғучи волейбол ойниди?

Мошу heсапни мурəkkəп heсапқа айландуруңлар вə уни чиқириңлар.

2. Heсапниң схемисини сизиңлар вə чиқириңлар.

Чолпан рəңлик қəғəзлəрдин 12 нəқиши, Манинур уницидин би артуқ нəқиши сизди. Қизлар жəми нəччə нəқиши сизди?

Мошу heсапни аддий heсапқа айландуруңлар вə уни чиқириңлар.

3. Несапни чиқириңлар.

Музыка өмігиге 16 бала қатнишиду. Уларниң 2си гежек, 4и тәмбүр, қалғини дутар челишни үгиниватиду. Дутар челишни нәччә бала үгиниватиду?

4. Несапни чиқириңлар.

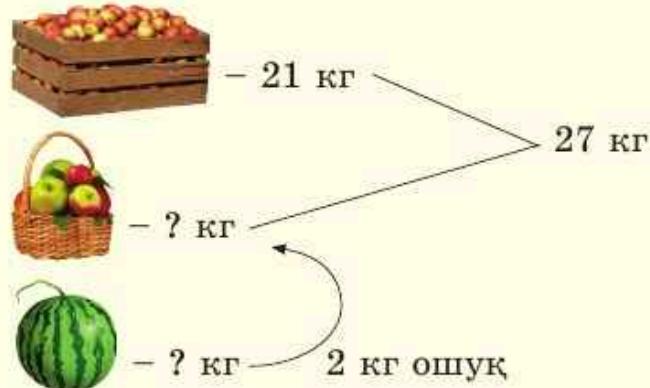
Шахмат өмігиге 32 бала қатнишиду. Мәшиққә 10 қиз вә 20 оғул келди. Мәшиққә нәччә бала келмиди?

5. Несапни чиқириңлар.

Егиліктә 13 комбайн, 18 жұк транспорти вә комбайн билән жұк транспорти қанчә болса, шуниндін 7си кам трактор бар. Егиліктә қанчә трактор бар?

$$\begin{array}{l} \text{Комбайн} - 13 \\ \text{Жұк транспорти} - 18 \\ \text{Tрактор} - ? \end{array} \quad \boxed{?} \quad 7\text{си кам}$$

6. Рәсім бойичә несап түзүңлар вә чиқириңлар.

50-
дәрис

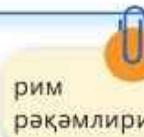
**САНЛАРНИ РИМ РӘҚӘМЛИРИ
БИЛӘН ЙЕЗИШ**

Силәр 12гичә болған санларни рим рәқәмлири билән йезишиңи вә уларни оқушни үгинисиләр.

- Бир ханилиқ натурал санларни кемиш тәртиви билән йезицлар.
 - Онлуқларни өсүш тәртиви билән йезицлар.
 - Йүзлүккләрни кемиш тәртиви билән йезицлар.
 - 5 вә 7 рәқәмлирини пайдилининп, икки ханилиқ санларни йезицлар.

рим
рәқәмлири

Рим рәқәмлири – санларни бәлгүләш үчүн латин елипбәсидики йәттә һәрипниң ярдими арқылы йезилидиган бәлгүләр системиси.

1	5	10	50	100	500	1000
I	V	X	L	C	D	M

Іәрқандақ натурал сан мошу рәқәмләрни тәкраплаш арқылы йезилиду.

! Әгәр мәнаси чоң рәқәм мәнаси кичик рәқәмниң алдида турса, у чағда уларниң мәналири қошулиду. Мәсилән: II сани 2ни билдүриду, чүнки $1 + 1 = 2$; III сани 3ни билдүриду, чүнки $1 + 1 + 1 = 3$; XI сани 11ни билдүриду, чүнки $10 + 1 = 11$.

Әгәр мәнаси кичик рәқәм мәнаси чоң рәқәмниң алдида турса, у чағда чоң рәқәмниң мәнасидин кичигиниң мәнасини алиду.

Мәсилән: IV сани 4ни билдүриду, чүнки $5 - 1 = 4$; IX сани 9ни билдүриду, чүнки $10 - 1 = 9$.

Мениң түгүлған олқем

2. Санларни рим рәқәмлири билөн йезиңдер:
3, 7, 9, 11.

3. Інштә күнлириниң рәтлик номери жәдвалини толтуруңдар.

	Дш	Сш	Чш	Пш	Жм	Шб	Йб
Өрәп рәқәмлири							
Рим рәқәмлири							

4. Ипадиләрниң мәнасини тепип, уларни рим рәқәмлири билөн йезиңдер.

I + IV

IX + III

IV + VIII

V + V

XI – IV

XII – VII

XI – IX

XII – VIII

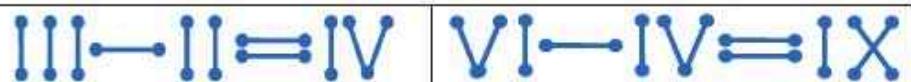
5. Тәңдимиләрни йешиндер: $x + 33 = 87$; $c - 24 = 37$.

6. Рим рәқәмлири билөн йезиңдер: а) бир ханик натурал санларни өсүш тәртиви бойичә; ә) 12гичә болған икки ханик натурал санларни кемиш тәртиви бойичә.

7. Тәңдик тогра болидиган қилип, бир таяқчина алмаштуруп қоюңдар.

8. Оғлөм hәр жили түгүлған күннеге оюнчук алиду.

Бириңчи күни 1 оюнчук, иккінчи күни 2 оюнчук алди. Әгәр hәр жили алдинқи жилға қарығанда 1 оюнчук артуқ алса, 6 яшқа толғанда нәччә оюнчук алиду? Оғлөм 6 жилда жәми нәччә оюнчук алиду?

Биз қоллиниватқан рәқәмләр әрәп рәқәмлири болғини билән, улар Һиндстанда пәйда болған.

51- дәрис

ВАҚИТ. ВАҚИТНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ

Силәр вақитниң өлчәм бирликлирини вә арилиқлирини үгинисиләр.

1. Тәвлүк қисимлириниң узақлигини билип, жәдвәлгә йезиндер.

Әтигән	Күндүз	Кәч	Түн
Саат ... – саат ...гичә			

Бир тәвлүктө 24 saat бар, у төрт вақит арилиғига бөлүнди: әтигән, күндүз, кәч вә түн.

2. Һәптө күнлири намлириниң тизмисини йезиндер. Күндиликтиki күн тәртивиңдер тогрилиқ ейтеп беридер.

3. Рәсимгө қараңдар. Жил пәсиллириниң айлинини атаңдар.

Жил – Йәр сәйярисиниң Қуяшни толук бир айлинип чиқсан вақит. Бир жилда он икки ай бар, улар үч айдин төрт пәсилни тәшкіл қилиду: қиш, әтияз, яз, күз.

Қазақстан Жұмбырнің тиңнің мәйрәмдері

 4. Інші айда нәччә күн бар екенлигини атаңдар вә ядигерлерде сақлаңдар.

31 күн

январь, март,
май, июль, август
октябрь, декабрь

30 күн

апрель
июнь
сентябрь
ноябрь

28 яки 29 күн

февраль

! Ай – бу Айниң Йәрни айлинишиға бағылған вақит бирлигі. Інші айдикі күнлөр саны һөрхил болуши мүмкін.

 5. Календарьни пайдилиніп, һәр жил пәслинің нәччә күнгө созулидіғанлығын биливельдер.

 6. Қайси айда вә қайси күни атап өтүлиду:

- Қазақстанниң Мустәқиллік күни?
- Билим күни?
- Норуз мәйрими?

 7. Өмәлләрни орунлаңдар.

$$34 + 66$$

$$95 - 27$$

$$(25 + 0) - (100 - 75)$$

 8. □ орниға тегишлик сандарни йезиңдер.

$$12 \text{ ай} = \square \text{ жил}$$

$$2 \text{ жил} = \square \text{ ай}$$

$$1 \text{ тәвл.} = \square \text{ с}$$

$$60 \text{ мин} = \square \text{ с}$$

$$2 \text{ һәптә} = \square \text{ тәвл.}$$

$$26 \text{ с} = \square \text{ тәвл. } \square \text{ с}$$

9. Аилә әзалириның туғулған ейини, күнини вә үешини жәдвәл түзүп йезиңдер.

10. Мону вақитлар тәвлүкниң қайси қисми екенлигини атаңдар вә башқычә йезип көрситиңдер:
 15 с; 21 с; 12 с; 30 мин; 20 с; 10 мин; 23 с; 15 мин.

52- дәрис

СААТНИҢ ЯРДИМИ БИЛӘН ВАҚИТНИ ЕНИҚЛАШ

Силәр saat циферблатиниң ярдими билән вакитни ениқлашни үгинисиләр.

1. Рәсимдики saatқа қараңлар.

- Саатниң *саатлық тили* ениқ қайси санни көрситиватиду?
- Минутлуқ тиличү?* Саат нәччә?

Рәсим бойичә өзәңлар башқа соалларни қоюңлар.

2. Рәсим бойичә тогра пикирни тепиңлар.

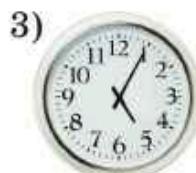
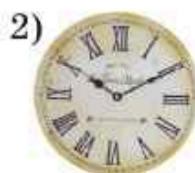
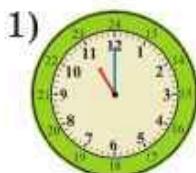
- Саат ондин 20 минут өтти яки 9 с 40 мин.
- Саат 8 с 10 мин яки сәккизгә 10 минут қалды.
- Саат 9 с 40 мин яки онға 20 минут қалды.

3. Тәтқиқат. Вақитни ениқлаңлар.

Үлгә: 4 с 39 мин яки 16 с 39 мин

4. Дүшәнбидики дәрис кәштисиниң вақтини жәд-вәлгө йезиндер.

1-дәрис	2-дәрис	3-дәрис	4-дәрис

Мениң түгүлгән өзкөм

5. Электронлук saatларда көрситилгөн вақитни «өтигөнлик», «күнзүлүк», «кечилик», «көчки» сөзлирини қоллинип атацлар.

07:25

20:58

00:34

15:02

6. Календарьни пайдилинин:

- а) язда нәччө һәптә барлигини ениқлаңлар;
 ә) июль вә август айлиридики күnlөр санини қошундап. Қошундиниң мәнасиға июньдикі күnlөр санини қошундап.

7. Ипадиләрни түзүп, мәнасини төпиңлар.

28	+ 33	-	44
52			19

94	- 55	+	17
72			61

Үлгә: $28 + 33 - 44 = 17$; $28 + 33 - 19 = 42$.

8. а) Саат 17 с 15 минутни көрситиватиду. Бир сааттін кейин, saat қайси вақитни көрситиду?
 ә) Saat күндүзки 11ни көрситиватиду. 2 с 45 минут илгири saat қанчә еди?

Ойлиниңлар, төпиңлар!

9. а) Қум saatлири 7 минутни вә 12 минутни көрситип туриду. Мошу saatларниң ярдимидә 5 минутниң қалғинини қандаң билишкә болиду?

ә) Өтиязниң биринчи күнидин қишиниң ахирқи күнигичә нәччө ай бар?

А Өң дәсләп пәйда болған saat – у Қуяш saatи. Мундақ saatлар пәкәт күндүзки вақитни ениқлалиған.

53- дәрис

МИҚДАРЛАРНИҢ БИРЛИКЛИРИНИ ТҮРЛӨНДҮРУШ ВӘ МӘНАЛИРИНИ СЕЛИШТУРУШ

Силәр миқдарларниң бирликлирини түрлөн-
дүрүшни, мәналирини селиштурушни давамлаш-
турисиләр.

1. Көп чекитниң орниға узунлукниң мувапиқ
бирликлирини қоюңлар.

- Китап хәлпигүчиниң узунлуғи – 5
- Синип тахтисиниң узунлуғи – 3
- Дәптәрниң узунлуғи – 21
- Мәктәп билән өйниң ариси – 700

2. Көп чекитниң орниға массиниң мувапиқ бир-
ликлирини қоюңлар.

- Сумкиниң массиси – 2
- Бир мишкап сәвзиниң массиси – 50 .
- Бир халта унниң массиси – 3

3. Көп чекитниң орниға вақитниң мувапиқ бир-
ликлирини қоюңлар.

- Бир һәптидә 7
- Язниң узақлиғи 3
- Учақ 3 ... учти.

4. Көп чекитниң орниға сиғимчанлықниң мувапиқ
бирликлирини қоюңлар.

- Чәйнәкниң сиғимчанлиғи – ... л.
- Челәкниң сиғимчанлиғи – ... л.
- Казанниң сиғимчанлиғи – ... л .

5. □ орниға тегишлиқ санни қоюңдар.

$$\square \text{ см} = 1 \text{ м}$$

$$\square \text{ см} = 1 \text{ дм}$$

$$\square \text{ кг} = 1 \text{ ц}$$

$$2 \text{ м} = \square \text{ дм} = \square \text{ см}$$

$$1 \text{ с} = \square \text{ мин}$$

$$\square \text{ ай} = 2 \text{ жил}$$

$$4 \text{ м} = \square \text{ дм}$$

$$300 \text{ кг} = \square \text{ ц}$$

$$37 \text{ с} = \square \text{ тәвл. } \square \text{ с}$$

$$800 \text{ см} = \square \text{ дм} = \square \text{ м}$$

6. Селиштуруңдар.

$$9 \text{ м} * 90 \text{ дм}$$

$$800 \text{ кг} * 9 \text{ ц}$$

$$3 \text{ м} * 200 \text{ см}$$

$$700 \text{ см} * 8 \text{ дм}$$

$$4 \text{ ц} * 400 \text{ кг}$$

$$200 \text{ кг} * 3 \text{ ц}$$

$$2 \text{ тәвл. } 3 \text{ с} * 29 \text{ с}$$

$$2 \text{ жил } 4 \text{ ай } * 30 \text{ ай}$$

7. Календарьни пайдилинип, күз айлирида нәччә күн вә нәччә һәптә бар екәнлигини ениңлаңдар.

8. Көрситилгән өлчәм бирликлиригә түрләндүрүңдар.

$$3 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots \text{ см}$$

$$2 \text{ жил } 7 \text{ ай} = \dots \text{ ай}$$

$$2 \text{ тәвл. } 4 \text{ с} = \dots \text{ с}$$

$$5 \text{ м } 4 \text{ дм} = \dots \text{ дм}$$

$$1 \text{ с } 16 \text{ мин} = \dots \text{ мин}$$

$$29 \text{ с} = \dots \text{ тәвл. } \dots \text{ с}$$

Ким илдам?

9. ЖӘдвәлгә ипадиләрниң мәнасиға мувавиқ һәрипни қоюп, Қазақстанниң ғәрбиедикі шәһәрни төпиңдер.

$$38 - 17$$

A

$$24 + 39$$

T

$$99 + 1$$

P

$$80 - 23$$

Y

$$37 + 17$$

YI

21	63	54	100	21	57

10. Өгөр түнүгүн сешәнбә болса, у чағда өгүнлүккә қандақ күн болиду?

54- дәрис

МИҚДАРЛАРНИҢ МӘНАЛИРИНИ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ

Силәр миқдарларниң мәналириға қошуш вә елиш әмәллирини қоллинишни давамлаштурылыштың силәр.

1. Өмөлләрни орунлаңдар.

$$5 \text{ с} - (87 \text{ мин} - 27 \text{ мин}) \quad 2 \text{ тәвл.} + (35 \text{ с} - 11 \text{ с})$$

$$3 \text{ м} - (37 \text{ см} + 63 \text{ см}) \quad 50 \text{ л} - (9 \text{ л} - 7 \text{ л})$$

$$9 \text{ ц} - (72 \text{ кг} + 28 \text{ кг}) \quad 400 \text{ кг} + (8 \text{ ц} - 300 \text{ кг})$$

2. Ңесапни чиқириңдар.

Ашханиға 33 л сүт кәлтүрүлгөн еди. Оқынучиларға әтигөнлиги 20 л, чүштө 10 л сүт берилди. Ашханида нәччә литр сүт қалды?

3. Ңесапни чиқириңдар.

Йолувчи йолда 32 saat болди. У 1 тәвлүк поездада вә 5 saat автобуста маңди, қалған вақитта уақта учти. Йолувчи уақта нәччә saat учти?

4. Ңесапни чиқириңдар.

Бир оқуш жилида башланғуч синип оқуғучилирида 5 hәптө тәтил бар, язлик тәтил униңдин 8 hәптө артуқ. Бир жилда оқуғучилар үчүн жәми нәччә hәптө тәтил бар?

5. Жәдвәлләр бойичә тәңлимә түзүп чиқирицлар.

Қошулғучи	x	24
Қошулғучи	17	y
Қошундининң мәнаси	57	81

Елинғучи	y	73
Алғучи	38	x
Айримининң мәнаси	52	28

6. Сунуқ сизиқниң узунлугини төпиңдер.

7. Транспортниң йол мениш жәдвилини тәткік қилиңдер.

	Чиқиши вакти	Йолдикиси вакит	Келиши вакти
	13 с 15 мин	8 с	?
	?	1 тәвл.	18 с 30 мин
	20 с	?	22 с

8. Өмөлләрни орунлаңдар.

$$3 \text{ тәвл.} - (82 \text{ с} - 34 \text{ с}) = 8 \text{ ц} - (36 \text{ кг} + 64 \text{ кг})$$

$$4 \text{ ц} - 300 \text{ кг} = 3 \text{ м} - (10 \text{ дм} + 3 \text{ дм})$$

Келиңдер, ойнайли!

9. Һәрипләрдин сөзләрни түзүңдер. Артуқ сөзни төпиңдер.

ЛТИР АСАТ ТЕМР ЕРЦНТНЕ ҚУШОШ

Қазақ хәлқиниң қедимий *вакит өлчәмлири*: сүт пишқидәк, бийә саққидәк, гөш пишқидәк, чинқи чүш, пешин вә б.

55-
дәрис

ӨЗӘНДАРНИ ТӘКШҮРҮҮЦЛАР

**МИҚДАРЛАР ВӘ УЛАРНИҢ ӨЛЧӨМ
БИРЛИКЛИРИ**

Силәр:

- ✓ 12гичә санларни рим рәқәмлири бойичә йезишни, оқушни вә қоллинишни;
- ✓ миқдарларниң өлчәм бирликлирини селиштурушни;
- ✓ миқдарларниң өлчәм бирликлиригә өмөлләрни қоллинишни;
- ✓ несапларни чиқиришни үгәндидинлар.

1. а) Санларни рим рәқәмлири билән йезиңдер:
2, 4, 5, 8.

ә) Ипадиләрниң мәнасини рим рәқәмлири билән йезиңдер:

$$\text{II} + \text{V} = \dots \quad \text{XI} - \text{V} = \dots \quad \text{IX} - \text{III} = \dots$$

2. Рети билән йезиңдер:

- узунлуқниң өлчәм бирликлирини кичигидин башлап;
- массиниң өлчәм бирликлирини чоңидин башлап;
- вақитниң өлчәм бирликлирини чоңидин башлап.

3. Мәнадаш миқдарларниң бирликлирини топлаңдар: тәвлүк, литр, метр, һәптә, центнер, минут, сантиметр, saat, дециметр, килограмм, жил.

4. Селиштуруңдар.

$$2 \text{ жил} * 22 \text{ ай}$$

$$2 \text{ тәвл.} * 20 \text{ с}$$

$$4 \text{ с} * 2 \text{ с} + 3 \text{ с}$$

$$2 \text{ тәвл.} 2 \text{ с} * 52 \text{ с}$$

$$\begin{array}{ll} 1 \text{ дм} - 3 \text{ см} * 1 \text{ дм} + 3 \text{ см} & 100 \text{ кг} * 38 \text{ ц} + 62 \text{ ц} \\ 20 \text{ л} - 14 \text{ л} * 19 \text{ л} - 13 \text{ л} & 2 \text{ һәптә} * 2 \text{ тәвл.} \end{array}$$

5. Узунлукниң қандақ бирлиги билән өлчигән қолайлық екәнлигини йезиңдер:

- боюңдарниң узунлугини;
- қәләмниң узунлугини;
- жүгрәш йолиниң узунлугини.

Қандақ ойлайсиләр, машина билән меңишқа болидиган икки йезиниң арисини мөшү бирликләр билән өлчигән қолайлықму?

6. Массиниң қандақ бирлиги билән өлчигән қолайлық екәнлигини йезиңдер:

- бир коробка қәнтниң массисини;
- бир мишкап гүрүчниң массисини.

Қандақ ойлайсиләр, 1 машина көмүрниң массисини мөшү бирликләр билән өлчигән қолайлықму?

7. Несапни чиқириңдер.

Бүркүт 46 жил яшайды. Қарғаяпилақ униндин 31 жилчә қисқа, қарға қарғаяпилақтын 44 жилдәк узак яшайды. Қарға нәччә жил яшайды?

ЖИГИНДА ВӘ УНИҚ ЭЛЕМЕНТИНИ
БӘЛГҮЛӘШ. ∈ ВӘ ≠ БӘЛГҮЛИРИ

56-
дәрис

ЖИГИНДИЛАРНИ ТҮЗУШ ВӘ
АЖРITИШ. ∈ ВӘ ≠ БӘЛГҮЛИРИ

Силәр жигиндиларни түзүшни вә ажритиши
давамлаштурысиләр. ∈ вә ≠ бәлгүлирини
қоллинишни үгинисиләр.

1. Бу нишанлар қандақ жигиндиларниң элемент-
лири: а) арча, қейин, қаригай терәк; ə) бова, мома,
дада, апа, қизи, оғли; б) сизгүч, қәләм, қериндаш?

2. А – «математика» сөздики һәрхил һәрипләр
жигиндиси. «M» һәрипи – А жигиндисига тәэллүк.
Йезилиши: $M \in A$. «б» һәрипи – А жигиндисига
тәэллүк әмәс. Йезилиши: $b \notin A$.

- А жигиндисига тәэллүк, йәнә үч һәрип йезиңлар.
- А жигиндисига тәэллүк әмәс үч һәрип йезиңлар.

Жигиндини латинчә баш һәрип билән, униқ
элементлирини кичик һәрипләр билән бәл-
гүләйду. ∈ – элементниң жигиндига тәэллүк
екәнлигини, ≠ – элементниң жигиндига тәэллүк
әмәс екәнлигини билдүриду.

3. Берилгән санлар қандақ жигиндиниң элемент-
лири болуп несаплиниду?

2 5 7 4 9

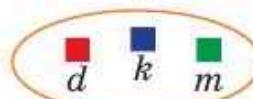

4. Рәсимдикі жигиндиларға қараңлар.

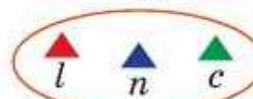
K

F

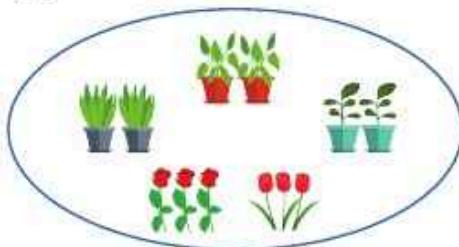
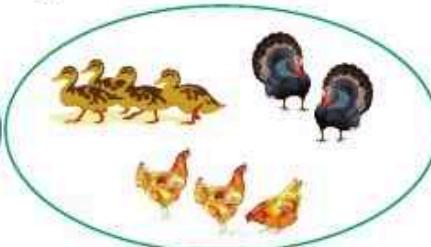
C

Нәрбир жигиндини һәм униңга тегишлиқ эле-
ментларни атаңлар.

! Жиғиндини туюқ сизик түридө (диаграмма көрүнүшидө) тәсвирләп көрситишкә болиду.

 5. Тәтқиқат. Рәсимдикі жиғиндиларға қараңлар.

A*B*

- *A* вә *B* жиғиндилирини атаңлар.
- Мошу икки жиғинда элементтердің санын селиштуруңлар.
- Диаграммилар бойичә өзәңлар башқа соалларни қоюңлар.

 6. Несапни чиқириңлар.

Мирасғанниң бириңчи залида тәбиәт тоғрилиқ 29 картина бар, иккінчі залида картиналарниң униндердін 15и ошуқ. Мирасғанта тәбиәт тоғрилиқ жәми нәччә картина бар?

7.

15кә ашуруңлар				15кә кемитиңлар			
17	36	85	69	23	61	83	92

8. Жиғинда түзүңлар. Ыер жиғиндиге 4 элементтін йезиңлар.

- *A* – синип бөлмисидики нишанлар жиғиндиси;
- *B* – әтрап мұниттікі нишанлар жиғиндиси.

9. Тегишлиқ әмәлләр бәлгүси билән сандарни қоюңлар.

$$(13 \bigcirc 5) \bigcirc \square = 8$$

$$\square \bigcirc (16 \bigcirc 7) = 20$$

57- дәрис

САНЛАР ЖИГИНДИСИНИ ТҮЗҮШ ВƏ АЖРИТИШ

 Силәр санлар жигиндисини түзүшни, ажритишни, жигиндисинің элементлирини енікілашни, \in вə \notin бөлгүлирини қоллинишни үгинисиләр.

санлар жигиндиси

 1. Санлардин түзүлгөн жигиндиларни қарашуруулар.

K – 5тін кам бир ханилиқ санлар жигиндиси.

E – бир ханилиқ санлар жигиндиси.

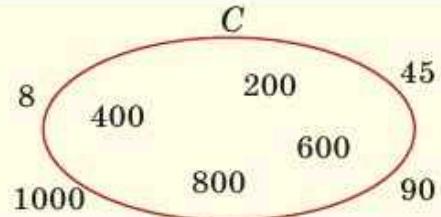
K жигиндисига тәэллук вə тәэллук өмәс элементларни атаңлар: 5, 3, 7, 2, 0. \in вə \notin бөлгүлирини пайдилинип, уларни йезиңлар.

E жигиндисига тәэллук төрт сан йезиңлар.

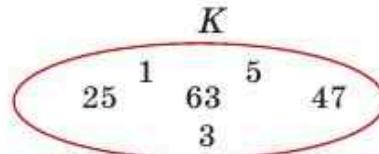
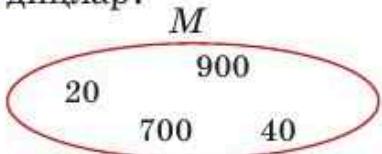
 Сандар жигиндиси – элементлири сандар болидан жигинда.

 2. С жигиндисинің диаграммисига қараңлар.

С жигиндисига тәэллук вə тәэллук өмәс сандарни атаңлар. Уларни йезиңлар.

 3. Диаграммиларни селиштуруңлар. Немә байқидындар?

Тұтулған олқемниң тәбіні

- M үә K жиғиндилирини қандақ аташқа болиду?
- Мошу икки жиғиндиниң элементлирини жиғиндиларға бөлүңдер.

4. $T - 13$ тин кам икки ханилик санлар жиғиндиси.

$O - 15$ тин кам икки ханилик санлар жиғиндиси.

- Мошу һәр икки жиғиндиға тәэллүк элементларни йезиңдер.
- T жиғиндисиға тәэллүк элементларни йезиңдер.
- T жиғиндисиға тәэллүк өмәс икки элементни йезиңдер.

5. «Жиғинда элементлирини аташ» оюни.

«Гүлләр» жиғиндиси: лалә,	«Күшлар» жиғиндиси: қалиғач,
«Дәриялар» жиғиндиси: Есил,	«Тағлар» жиғиндиси: Алитағ,

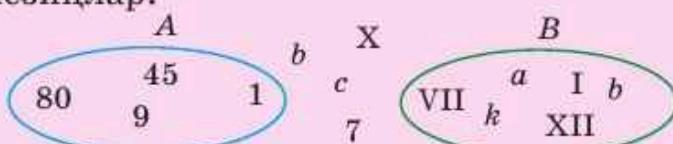

6. Тәңгимиләрни йешиңдер.

$$35 + a = 74 \quad 87 - x = 42 \quad d - 72 = 18$$

7. A үә B жиғиндилирини атаңдар. Мошу икки жиғиндиға тәэллүк үә тәэллүк өмәс элементларни йезиңдер.

Ойланиңдар, тепиңдар!

8. Берилгән санларниң арисидин қандақ икки санни еливәткәндә, қалған санлар қошундисиң мәнаси 14кә тәң болиду?

7

9

6

1

5

58- дәрис

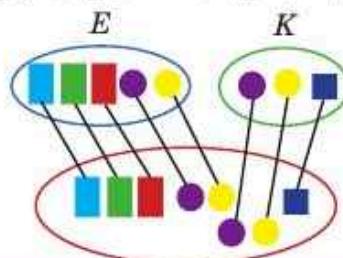
ИККИ ЖИГИНДИНИЦ БИРИКИШИ ВӘ ҚИЙИЛИШИШИ

Силәр икки жигиндиниц бирикиши билән қийишлиши төгрилиқ вә уларни диаграммада тәсвирләшни үгинисиләр.

1. Тәтқиқат. Диаграммиларға қараңлар.

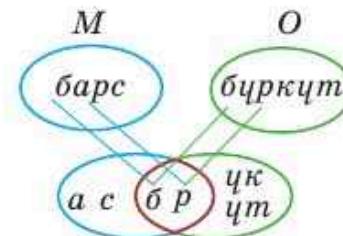

E вә K жигиндилириниц бирикиш операцияси

- *E вә K жигиндилириниц элементлирини атаңлар.*
- Ынтымакта нәччә элемент бар?
- *E вә K жигиндилириға ортақ элементлар барму?*
Әгәр бар болса, улар қандақ элементлар?

2. Тәтқиқат. Диаграммиларға қараңлар.

M вә O жигиндилириниц қийишлишиш операцияси

- *M вә O жигиндилири қандақ элементлардин төркүп тапқан?* Ынтымакта нәччә элемент бар?
- Моншу жигиндиларға ортақ элементлар барму?
- *M вә O жигиндилириға төәллүк 3 элементтин йезинىлар.*

Мениң тұтуулған өлкем

3. Диаграммиларға қарап, соалларға жавап беріңдер.

Баянаулға барды Қарқаралиға барды

Асияем
Қайрат
Зере

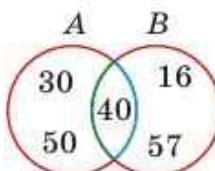
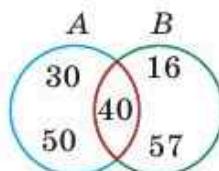
Сабит
Жарас
Батур

Дархан
Айгүл

- Баянаулға кимләр барды?
- Қарқаралиға нәччә бала барды?
- Диаграммилар бойичә соалларни қоюңдар.

4. а) Диаграммиларға қараңдар. Мошу жигиндиларниң бирикишігө вә қийилишишиға тегишлиқ санларни атаңдар.

- Диаграммилар бойичә соалларни қоюңдар.
- ә) Берилгән жигиндилар элементтеринің намлири ни селиштуруңдар. Мошу жигиндиларниң бирикиш, қийилишиш диаграммисини түзүңдар. «Тағлар» жигиндиси: Қаратай, Зеренди, Муғалжар; «Көлләр» жигиндиси: Зайсан, Зеренди, Балқаш.

5. Тәңлимиләрни йешиңдер: $60 - x = 24$;
 $x + 15 = 82$.

6. Ипадиләрни түзүңдар вә мәнасини төпіндәр.

90	$- 48$	23
63	+	34

29	$+ 36$	19
54	-	47

7. С – «қошуш» сөздікі, D – «елиш» сөздікі һәрхил һәрипләр жигиндиси. Мошу жигиндиларниң қийилишиш диаграммисини түзүңдар.

59- дәрис

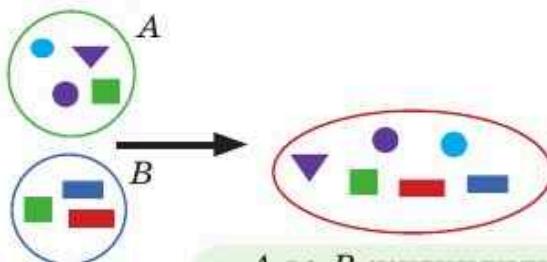
ИККИ ЖИГИНДИНИҢ БИРИКИШИ ВӘ ҚИЙИЛИШИШИ

Силәр икки жигиндиниң қиийилишиш вә бирикиш операциясими орунлашни үгинисиләр.

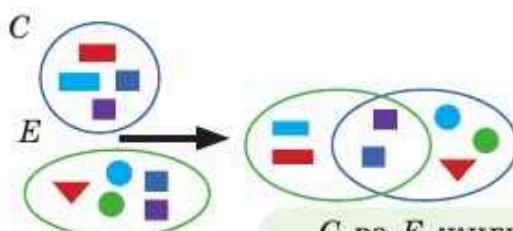

1. а) A вә B жигиндилириниң элементлирини уларниң бирикиши нәтижисидә чиққан жигиндиниң элементлири билән селиштуруңдар.

*A вә B жигиндилириниң
бирикиш операцияси*

ә) C вә E жигиндилири элементлириниң санини уларниң қиийилишиш нәтижисидә чиққан жигиндиниң элементлар сани билән селиштуруңдар. Немә байқидиңдар?

*C вә E жигиндилириниң
қиийилишиш операцияси*

2. E вә K жигиндилириниң бирикиш вә қиийилишиш нәтижисидә чиққан жигиндиларниң элементлирини йезиңдар.

- E – 23тін артуқ, 28дин кам санлар жигиндиси.
- K – 24тін артуқ, 29дин кам санлар жигиндиси.

Мениң тұгулған олқем

3. Мениң достлирим Қазақстанниң көркөм йәрлиридә болғанлигини ейтти. Уларниң бирнәччи-си Марқакөлдә болса, бирлири Қайыңды көлини зиярәт қылған. Диаграммилар бойичә өзәңлар со-алларни ойлап тепицілар. Уларға жавап бериндер.

Марқакөл

Қайыңды көли

4. Өмәллөрни орунлаңдар.

3 тәвл. – (48 с – 24 с) 20 с + (18 с – 5 с)

5. Орманлық мәйданда 57 арча вә 42 қейин дәрәқ-лири өсүватиду. Қейин арча дәриғидин қанчигә кам? Мошу несапни муреккәп несапқа айланду-руңлар вә уни чиқириңдар.

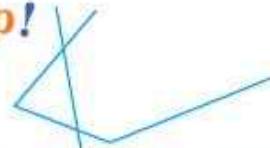

6. A – 5тин ошук бир ханилиқ санлар жиғиндиси.
B – 7дин ошук бир ханилиқ санлар вә 10дин ошук, бирақ 50тин кам толук онлук санлар жиғиндиси. Мошу жиғиндиларниң бирикиши вә қийилишиши нәтижесидә чиққан жиғиндиларниң әлементлирини йезиндер.

Ойлиниңдар, тепицілар!

7. Үчбулуңлук қандақ шәкилләрниң қийилишиши болуп несаплиниду?

60- дәрис

ҺӘҚИҚИЙ ВӘ ЯЛҒАН ПИКИРЛӘР

Силәр пикирләрниң һәқиқији вә ялған екәнлигини ениңлашни вә уларни түзүшни давамлаштурисиләр.

1. Пикирләр һәқиқијму яки ялғанму?

- 40 сани 50 санидин кам.
- 600 сани 500 саниниң алдида болиду.
- 3 сани 4 санидин кейин туриду.
- 7 сани 6 вә 8 санлириниң арисида туриду.

2. Һәқиқији пикирләрни төпиңлар.

- а) 20 сани йүзлүккәр жигиндисиға тәэллук.
- ә) 20 вә 40 санлири иккى ханилиқ санлар жигиндисиға тәэллук.

Онлуқлар жигиндисини пайдилинип, бир һәқиқији вә бир ялған пикир түзүңлар.

3. Ялған пикирләрни төпиңлар.

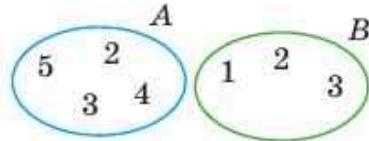
- Үчбулунлук – *бошлук шәкилләр* жигиндисиға тәэллук.
- 35 сани – геометриялық шәкилләр жигиндисиға тәэллук өмәс.
- Квадрат – *тәкшиликтүки шәкилләр* жигиндисиға тәэллук өмәс.
- Дүгләк – *бошлук шәкилләр* жигиндисиға тәэллук өмәс.
- Цилиндр – *бошлук шәкилләр* жигиндисиға тәэллук.
- Куб – *тәкшиликтүки шәкилләр* жигиндисиға тәэллук өмәс.

Мениң тұгуулған өлкем

4. Санлар жигиндисиға қараңдар. Язмиларни оқуңдар. Пикирләр һәқиқиймү яки ялғанму?

$$\begin{array}{lll} 5 \in A; & 5 \notin B; & 5 \notin A; \\ 2 \in A; & 2 \notin B; & 2 \in B; \\ 3 \in A; & 4 \notin B; & 4 \in B. \end{array}$$

5. Пикирләрниң һәқиқий яки ялған екәнлигини ейтеп бериңдар.

- «Қазақстан» сөзидә 3 созук тавуш бар.
- «Вәтеним» сөзидә 1 үзүк тавуш бар.
- «Қазақстан» вә «Вәтеним» сөзлиридә «Н» һәрипи 2 қетим учришиду.

ҚАЗАҚСТАН

ВӘТИНИМ

6. Арча билән қаригай дәреклириниң егизлигини биллә алғанда, 48 м. Әгер арча дәригиниң егизлиги 10 м болса, у чағда у қаригай дәригиниң егизлигидин нәччә метр кам?

7. Қолайлық усул билән несаплат чиқириңдар.

$$\begin{array}{ll} 67 + 19 + 13 & 73 + (7 + 30) \\ 35 + 45 + 13 & 73 - 30 + 7 \end{array}$$

8. С вә D жигиндилириниң бирикіш вә қийилишип операциялириниң диаграммисини сизиңдар.

- С – бир ханилиқ санлар жигиндиси.
 - D – 5тін кам бир ханилиқ санлар жигиндиси.
- Өзәңлар 3 һәқиқий вә 3 ялған пикир түзүңлар.

Келиңлар, ойнайли!

9. «Байқоңур» сөзиниң һәриплиридин сөзләрни түзүңлар. Нәччә сөз түздүңлар?

БАЙҚОҢУР

61- дәрис

«ҮЧ-ҮЧТИН» НӘРСИЛӘР КОМБИНАЦИЯЛИРИ

Силәр нишанлардин «Үч-үчтин» комбинацияләрни түзүшни үтгисиләр.

нәрсиләр
комбинаци-
яси

1. 3, 5 вә 7 рәкәмлирини пайдилинип, һәрхил икки ханилиқ санлар жигиндисини түзүңлар вә йезицлар.

- Бу жигиндида нәччә элемент бар?
- Мошу жигинда бойичә өзәңлар башқа соалларни қоюңлар.

2. Коробкида бир-бирдин қызыл (К), көк (К) вә йешил (Й) рәңлик қәләмләр бар.

а) Қәләмләрниң «Икки-иккидин» комбинациялириниң мүмкін вариантирини жәдвәлгә йезицлар.

КК	КЙ	КК	КЙ			
----	----	----	----	--	--	--

ә) Қәләмләрниң «Үч-үчтин» комбинациясиниң мүмкін вариантини түзүңлар. Жұававини жәдвәл түридә йезицлар.

3. Қачида 2 алма вә 2 шаптул бар. Мошу мевиләрни қачиға үч-үчтин селишниң һәрхил вариантини түзүңлар. Жұававини жәдвәл түридә йезицлар.

4. Рәсимдикі кийимләр жигиндисидин һәртүрлүк кийинишниң 8 вариантини түзүңлар.

Мениң тұтулған олқем

5. Әмәлий иш. Рәсимгө қараңдар. 3 қетим рәңлик 2 дүгләктин елип, көк дүгләктин кейин қызил дүгләк болидиган қилип, уларни орунлаштуруңдар.

6. Несапни чиқириңдар.

Дачига 63 көчөт тикилди. Униң 12си – терек, 9и – қейин, қалғини – мевә дәрәқлири. Дачига нәччә мевә дәриғи тикилди?

7. Мисалларни чиқириңдар.

$$65 + 34 \quad 54 - 48 \quad 100 - 71 \quad 27 + 73$$

8. Тәңсизликтерни йезиңдер:

- а) 32 билән 16ниң қошундиси *a*-дин кам;
 ә) *b* сани 22 билән 9ниң айримисидин кам.

**9. Жәдвәлдә берилгендегі менюниң чүшлүк ги-
заниң барлық мүмкін вариантын түзүңдер.**

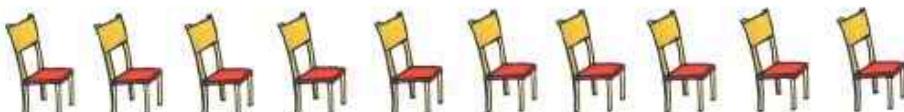
1-таам	2-таам	3-таам
көже борщ	қордақ полу	чай компот

Жағавиңдерни жәдвәл түриде жазып көрситиңдер.

Ойланиңдар, тепиңдар!

10. 10 орундуқни үч-үчтін бөлмениң һәр темиға орунлаштуруңдар.

62-
дәрис

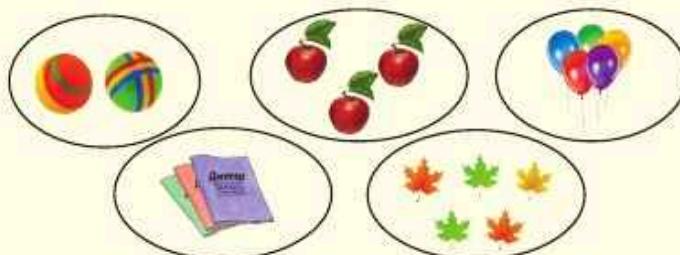
ӨЗӘҢЛАРНИ ТӘКШҮРҮҮЛЛАР

**ЖИГИНДА ВӘ УНИҚ ЭЛЕМЕНТИНИ
БӘЛГҮЛӨШ. ∈ ВӘ ≠ БӘЛГҮЛИРИ**

Силәр:

- ✓ жигиндиларни түзүшни вә ажритишни;
- ✓ жигиндиларни вә униқ элементлирини бәлгүлөшни;
- ✓ жигиндиларға ∈ вә ≠ бәлгүлирини қоллинишни;
- ✓ жигиндиларниң бирикиш вә қийилишиш диаграммилерини сизишни;
- ✓ һәкүкүй вә ялған пикирлөрни ениқлашни;
- ✓ «Үч-үчтүн» нәрсиләр комбинациялирини түзүшни үгәндіңдар.

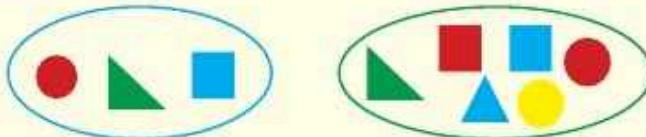
1. Рәсимләрдики жигиндиларни атаңлар.

- Йәр жигиндини һәрип билән бәлгүләңлар. Уларниң һәркайсисида нәччә элемент бар екәнлигини йезинлар.
- Мошу жигиндиларни бириктүрүңлар вә уларни атаңлар.
- Чиққан жигиндини һәрип билән бәлгүләңлар вә нәччә элементтин ибарәт екәнлигини йезинлар.

2. Диаграммиларда тәсвирләнгөн жигиндиларниң элементлирини тәткүк қилиңлар.

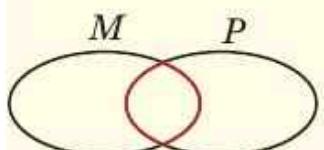
Мошу икки жигиндиниң бирикиш вә қийилишиш операциялириниң диаграммилерини сизиңдер. Диаграммилар бойичә өзәңдер соал қоюңдар.

3. Тапшуруқни орунлаңдар.

– M жигиндисиниң элементтери.

– P жигиндисиниң элементтери.

- Дәптәргә мошу диаграмманиң сизип, ундаға жигиндиларниң элементтерини йезиндер.
- Нәрбір жигиндиға тәэллук 3 элементтін йезиндер. Мәсилән: $a \in M, k \notin P$.

4. а) Партиниң үстидеги иккі-иккисін көк, йешіл вә қызыл қериндаш ятиду. Мошу қериндашларни иккі-иккисін таллаш вариантини давамлаштур, жәдвәлгә йезиндер.

КК	ЙИ	ҚҚ	КЙ	КҚ	ЙҚ			
----	----	----	----	----	----	--	--	--

ә) Қериндашларни «Үч-үчтін» таллашниң 12 вариантини түзүңдер. Жұававини жәдвәл түриде йезиндер.

5. Ялған пикерни тепиңдер: а) бир жылда 24 ай бар; ә) 10 см 1 дециметрға тән; б) 2 билән 9ниң қошундиси 12дин артуқ.

63, 64- дәрисләр

ӨТҮЛГӘН МАТЕРИАЛНИ ТӘКРАРЛАШ. ПИШИҚДАШ

Силәр өтүлгән материални тәкрабалайсыләр вә пишшиқдайсыләр.

1. Төвәндикى санларни пайдилинип, мәнаси 90гә тәң болидиган қошундиларни түзүңлар.

60

40

50

20

30

70

2. Мисалларни тик қатар түридә йезип чиқириңлар.

$$37 + 53$$

$$27 + 36$$

$$47 + 53$$

$$54 + 46$$

$$90 - 43$$

$$62 - 35$$

$$84 - 36$$

$$100 - 47$$

3. Икки ханилиқ санларни пайдилинип, икки қошунда йезиңлар. Шу чағда мөшү санларниң бирликлирини қошқанды 10, онлуқлирини қошқанды 7 чиқидиган болсун. Қошундиларниң мәналирини төпин්лар.

4. Санларни селиштуруңлар.

$$75 * 74$$

$$70 * 40$$

$$8 \text{ онл. } 3 \text{ бирл. } * 6 \text{ онл. } 9 \text{ бирл. } 8 \text{ онл. } * 6 \text{ онл. }$$

$$700 * 400$$

$$5 \text{ йүзл. } * 6 \text{ йүзл. }$$

5. Силәрдә 200 тәңгилек 4 монета вә 100 тәңгилек 9 монета бар. 900 тәңгигә нәрсә сетивелиш үчүн, төләшниң һәрхил вариантириниң жәдвалини түзүңлар.

1-вариант

$$200 \text{ тг} + 200 \text{ тг} + 200 \text{ тг} + 200 \text{ тг} + 100 \text{ тг}$$

2-вариант

...

...

6. Көрситилгөн өлчөм бирликлиригө түрлөндүрүң-
лар.

$$500 \text{ см} = \dots \text{ м}$$

$$35 \text{ см} = \dots \text{ дм} \dots \text{ см}$$

$$6 \text{ м } 3 \text{ дм} = \dots \text{ дм}$$

$$2 \text{ дм } 4 \text{ см} = \dots \text{ см}$$

7. Берилгөн қанунийткә өмөл қилип, икки ханилиқ
санлар тизмисини давамлаштуруп йезинілар:

11, 12, 22, 23, 33,

8. Мисалларни чиқириңлар.

$$84 - 24 + 36$$

$$73 + 27 - (68 + 12)$$

$$600 - 200 + 400$$

$$(100 - 20) - (50 + 30)$$

9. Несапни чиқириңлар.

а) Дуканға 78 компьютер көлтүрүлди. Уларниң
39и сетилди. Дуканда нәччә компьютер қалды?

ә) Дуканға 78 компьютер көлтүрүлди. Уларниң
39и сетилди вә йәнә26 компьютер көлтүрүлди.
Дуканда өнді нәччә компьютер болди?

Мошу несапларни қандақ өмөлләр билөн чиқи-
риш керәк? Жағаваиніларни йәкүнләп йезинілар.

10. Мәналирини тепип, уларни рим рәқәмлири би-
лән йезинілар.

$$\text{XII} - \text{VIII}$$

$$\text{XX} - \text{X}$$

$$\text{XI} - \text{IX}$$

$$\text{X} + \text{II}$$

$$\text{XI} - \text{VII}$$

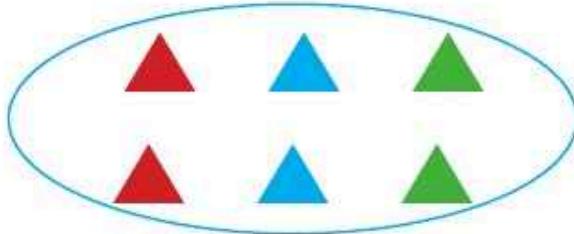
$$\text{X} - \text{IV}$$

11. Саатниң қайси вақитни көрситип турғинини
йезинілар, әгәр:

назирқи вақит	вақитниң өзгириши	нәтижиси
12 saat 10 мин	30 минуттын кейин	
10 saat 12 мин	2 saatтин кейин	
6 saat 47 мин	13 минуттын кейин	
1 saat 49 мин	3 saat 6 минуттын кейин	

12. Рәсимдикі жигиндиға қараңлар.

Геометриялық шәкилләрни рәңги бойичә топлаңлар. Нәччө жигинда чиқти? Мошу жигиндиларни вә уларниң элементлирини атаңлар. Ыншы жигиндида нәччө элементтін бар?

13. Пикирләр һәқиқийму яки ялғанму?

- а) 8 сани 9 санидин артуқ.
- ә) 16 сани 20 санидин кам.
- б) 20дин кам санлар жигиндисиниң элементлирини пайдилинип, бир һәқиқий вә бир ялған пикир түзүңлар.

14. Төвәндикі санларни пайдилинип, иккі жигинда түзүңлар. Шу чағда биринчи жигиндики санлар қошундисиниң мәнаси иккінчи жигиндики санлар қошундисиниң мәнасиға тәң болидиган болсун.

1

2

3

5

8

9

15. Балилар әләмчиләрни һәрхил рәңгә бойиди.
Авал сериқ рәңгә, андин қызыл, көк вә йешил рәңләргә бойиди. Әгәр улар бояшни мошу тәртип билән давамлаштурса, 15-әләмчини қандақ рәңгә бояйду?

ЕНИҚЛИМА МАТЕРИАЛ

Ипадә вә униң мәнаси

50 + 3 – қошунда яки ипадә

50 + 3 = 53 тәңлік

50 – қошуулғучи

3 – қошуулғучи

53 – қошундиниң яки **ипадиниң** мәнаси

53 – 3 – айрима яки **ипадә**

53 – 3 = 50

53 – елингучи

3 – алғучи

50 – айриминиң яки **ипадиниң** мәнаси

Қошушни тәкшүрүш. Елишни тәкшүрүш

Қошуш билән елиш – өз ара өкси өмәлләр. Демәк, *қошушни елиш билән, елишни қошуш билән тәкшүрүшкә болиду.*

$$42 + 36 = 78$$

42 – қошуулғучи, **36** – қошуулғучи,

78 – қошундиниң мәнаси.

$$78 - 36 = 42$$

$$78 - 42 = 36$$

78 – елингучи

36 – алғучи

42 – айриминиң мәнаси

78 – елингучи

42 – алғучи

36 – айриминиң мәнаси

Әмәлләрниң орунлиниш тәртиви

Авал тирнақ ичидики әмәл орунлиниду.

$$(15 - 8) + 40 = 7 + 40 = 47$$

$$12 + (65 - 40) = 12 + 25 = 37$$

$$64 - (100 - 37) + 38 = 64 - 63 + 38 = 39$$

$$(25 + 75) - (34 + 63) = 100 - 97 = 3$$

Тәңлік

Йезилиши	Оқулуши
$9 + 7 = 16$	9 билән 7ниң қошундиси 16гә тәң.
$15 - 8 = 7$	15 билән 8ниң айримиси 7гә тәң.

Тәңсизлік

Йезилиши	Оқулуши
$12 - 8 < 7$	12 билән 8ниң айримиси 7дин кам.
$9 + 6 > 13$	9 билән 6ниң қошундиси 13тін артуқ.

Санлиқ инадә

Йезилиши	Оқулуши
$(30 + 20) - 3$	30 вә 20 санлириниң қошундиси билән 3ниң айримиси.
$7 + (18 - 9)$	7 билән 18 вә 9 санлири айримиси-ниң қошундиси.

Іәриплик инадә

Йезилиши	Оқулуши
$a - 50$	a билән 50ниң айримиси.
$b + 10$	b билән 10ниң қошундиси.

Қошуш әмәлдеринің хусусийәтleri

Қошушниң орун алмаштуруш хусусийити

$$38 + 21 = 59$$

$$21 + 38 = 59$$

Қошушниң топлаш хусусийити

$$(24 + 43) + 17 = 84$$

$$24 + (43 + 17) = 84$$

Тәсжимә вә уни йешиш

$$\text{a)} \quad x + 47 = 56$$

$$x = 56 - 47$$

$$\underline{x = 9}$$

$$9 + 47 = 56$$

$$56 = 56$$

$$\text{б)} \quad 15 - c = 8$$

$$c = 15 - 8$$

$$\underline{c = 7}$$

$$15 - 7 = 8$$

$$8 = 8$$

$$\text{в)} \quad 14 + x = 24$$

$$x = 24 - 14$$

$$\underline{x = 10}$$

$$14 + 10 = 24$$

$$24 = 24$$

$$\text{в)} \quad y - 26 = 17$$

$$y = 17 + 26$$

$$\underline{y = 43}$$

$$43 - 26 = 17$$

$$17 = 17$$

Сандарни оқуш вә йезиш

Онлуқтар	Бирликләр	Оқулуши	Йезилиши
4	2	қириқ икки	42
5	3	әллик үч	53
6	0	атмиш	60

Икки ханилиқ сандарни разрядлық қошулғучиларға ажыратыш

$$42 = 40 + 2$$

$$53 = 50 + 3$$

$$60 = 60 + 0$$

Икки ханилиқ санларни селиштуруш

$90 > 80$, чүнки 9 онл. $>$ 8 онл.

$39 < 41$, чүнки 3 онл. $<$ 4 онл.

$57 > 56$, чүнки 5 онл. = 5 онл., бирак
7 бирл. $>$ 6 бирл.

Санлар тәркиви

11	9	8	7	6
	2	3	4	5

12	9	8	7	6
	3	4	5	6

13	9	8	7
	4	5	6

14	9	8	7
	5	6	7

15	9	8
	6	7

16	9	8
	7	8

17	9
	8

18	9
	9

Узунлук вә униң өлчәм бирликлири

$$1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}$$

$$1 \text{ м} = 100 \text{ см}$$

Масса вә униң өлчәм бирликлири

$$1 \text{ ц} = 100 \text{ кг}$$

Вақит вә униң өлчәм бирликлири

$$1 \text{ жил} = 12 \text{ ай}$$

$$1 \text{ мүчәл} = 12 \text{ жил}$$

$$1 \text{ с} = 60 \text{ мин}$$

$$1 \text{ һәптә} = 7 \text{ тәвл.}$$

$$1 \text{ тәвл.} = 24 \text{ с}$$

Сигимчанлиқ вә униң өлчәм бирлиги

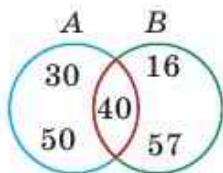

Қачиға қуюлған суюқлук мөлчәрини литр билән өлчәйдү. Бу қачиниң сигимчанлигини (көләмини) билдүриду.

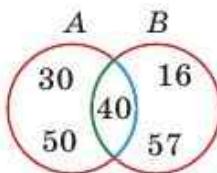
Рим рәкәмлири

1	5	10
I	V	X

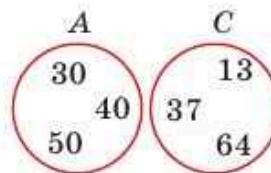
Жигиндилярниң бирикиш вә қийилишиш диаграммилери

Жигиндилярниң
қийилишиш опера-
цияси

Жигиндилярниң бири-
киш операциялири

Икки ханилиқ санларни тик қатар түридә қошуш

1) Онлуқларни онлуқларниң астиға, бирликләрни бирликләрниң астиға язиду.

+	3	4
	5	2
	8	6

2) Бирликләрни бирликләргә қошиду:
 $4 + 2 = 6$. бни онлуқларниң астиға язи-
 ду.

3) Онлуқларни онлуқларға қошиду:
 $3 + 5 = 8$. 8ни онлуқларниң астиға язи-
 ду.

4) Жавапни оқыйду: қошундинин мәна-
 си 86гә тәң.

1) Онлуқларни онлуқларниң астиға,
 бирликләрни бирликләрниң астиға язи-
 ду.

+	¹ 4	3
	1	8
	6	1

2) Бирликләрни бирликләргә қошиду:
 $3 + 8 = 11$. $11 = 1$ онл. 1 бирл. 1ни бир-
 ликләрниң астиға язиду, 1 онлуқни өстә
 сақтайту. Үнтуп қалмас үчүн, 4 рәқи-
 миниң үстигө ¹ни қойиду.

3) Онлуқларни онлуқларға қошиду,
 $4 + 1 = 5$ болиду, 5кә өстә сақлиған ¹ он-
 луқни қошсақ, $5 + 1 = 6$. бни онлуқлар-
 ниң астиға язиду.

4) Жавапни оқыйду: қошундинин мәна-
 си 61гә тәң.

Икки ханилиқ салларни тик қатар түридә елиш

-	8	6
5	2	
3	4	

- 1) Онлуқларни онлуқларниң астиға, бирликләрни бирликләрниң астиға язиду.
- 2) Бирликләрни бирликләрдин алиду: $6 - 2 = 4$. 4ни бирликләрниң астиға язиду.
- 3) Онлуқларни онлуқлардин алиду: $8 - 5 = 3$. Зни онлуқларниң астиға язиду.
- 4) Жұавапни оқуйду: айриминиң мәнаси 34кә тәң.

-	6	1
4	3	
1	8	

- 1) Онлуқларни онлуқларниң астиға, бирликләрни бирликләрниң астиға язиду.
- 2) Бирликләрдин бирликләрни алиду: $1 < 3$. Шуңа 3 бирликни 6 онлуқниң бир онлуғидин вә 1 бирликтин алиду.
1 онл. 1 бирл. = 11, демек, $11 - 3 = 8$.
Унтуп қалмас үчүн, 6 рәқиминиң үстігө чекит қойиду. 8ни бирликләрниң астиға язиду.
- 3) Онлуқлардин онлуқларни алиду, 6ниң 1 онлуғи бирликләргө ишлитеилди, шуңа $6 - 1 = 5$. Өнді $5 - 4 = 1$. 1ни онлуқларниң астиға язиду.
- 4) Жұавапни оқуйду: айриминиң мәнаси 18кә тәң.

ГЛОССАРИЙ

Ай – вақитниң өлчәм бирлиги.

Айримилиқ селиштурушқа берилгән һесап – қанчә артуқ яки қанчә кам екәнлигини тепиши керек болидиган һесап.

Бошлуқ шәкиллири (фигурилири) – барлық чекитлири бир тәкшиликтә ятмайдиган шәкилләр.

Дециметр – узунлуқниң өлчәм бирлиги.

Икки ханилиқ сан – йезилишида икки рәқәм болидиган сан.

Жигиндини ажритиши – жигиндини элементларни охашалиги яки пәрқи бойичә бөлүш.

Жил – вақитниң өлчәм бирлиги.

Йұзлұқ – әңд кичик үч ханилиқ сан.

Қалдуқни тепишиңа берилгән һесаптар – «қалғини қанчә? (нәччә)» соаллири бар һесап.

Муреккәп һесап – икки яки униндин көп әмәл билән чиқирилидиған һесап.

Миқдар – нәрсиләрниң вә һадисиләрниң өлчәшкә вә өлчәш нәтижисини сан билән ипадиләп көрситишкә болидиган хусусийити.

Натурал санлар – нишанларни саниғанда вә миқдарларни өлчигендә пайдилинидиған санлар: 1, 2, 3 ...

Нәрсиләрниң комбинацияси – нәрсиләрниң бирбиригә мунасивәтлик һәрхил усул билән уйғуналишип орунлашиши.

Пикир – хәвәр жүмлә түридә ейтилған йәкүн вә униң һәқиқий яки ялған болуши мүмкін.

Разряд – санниң йезилишидики рәқәмниң алидиған орни.

Рәқәм – санни йезиш үчүн пайдилинидиған бәлгү.

Сан шолиси – нөл сани билән натурал санларниң мувапиқ чекитләр билән шола бойида бәлгүләнгән графикилиқ көрүнүши.

Санни разрядлик қошулыгучиларға топлаш – санни разрядлик санларниң қошундиси түридә көрситиш.

Санлиқ ипадә – әмәлләр бәлгүси билән давамлашқан санлардин ибарәт йезик.

Селиштурууш бәлгүлири – «=» – тәң, «<» – кам, «>» – артуқ.

Сигимчанлик – қачиниң ички бошлуғиниң көләми, йәни қачиниң ички көләми.

Схема – қандақту бир нишан (нәрсениң) қисимириниң мұнасивитини тәсвирләйдиган сизма.

Тәкшилиktiki шәкилләр – барлық чекитлири бир тәкшиликтә ятидиган шәкилләр (үчбұлуңлук, дүгләк, квадрат вә тик төртбулуңлук).

Тәңгә – Қазақстанниң ахча бирлиги.

Тәңлимә – һәрип билән бәлгүләнгән намәлуми бар тәңлик.

Тәңлимини йешиш – тәңлик тогра болидиган қиlip, униң тәркивидики һәрипниң мәнасини тепиш.

Тәңлиминиң йешими (йилтизи) – тәңлимигә қойғанда тогра санлиқ тәңлик чиқидиган һәрипниң мәнаси.

Тәңлик – «=» бәлгүси бар математикилиқ йезик.

Тәңсизлик – «<» вә «>» бәлгүлири бар математикилиқ йезик.

Тизма – орунлишиш тәртивиниң мәнаси болидиган қандақту бир нишанлар жигиндиси.

Тирнаклар – икки яки униздин көп әмәллик ипадиләрдә қоюлидиган бәлгүләр.

Тұз сизик – тәкшиликтіki бешиму, ахириму йоқ асаслық геометриялик шекил.

Һәптө – вақитниң өлчөм бирлиги.

Һәриплік ипадә – әмәлләр бәлгүси билән давамлашқан санлардин вә һәрипләрдин ибарәт математикилық йезик.

Һәриплік ипадиниң мәнаси – һәрипниң берилген мәнасини ипадигә қойғандын кейин, көрситилгендеген әмәлни орунлаш нәтижисидә чиққан сан.

Һәриплік тәңдік – һәрипләрдин, әмәлләрдин вә «=» бәлгүсидин ибарәт математикилық йезик.

Несап – күндилік вәзийәтни тәрипләйдиган шәрти вә шуницға мувапиқ соали бар мәтин.

Шола – тұз сизиқниң беши бар, бирақ ахири йоқ бөлиги.

МУНДӘРИЖӘ

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАР

1-дәрис. Икки ханилиқ санларниң түзүлүши.	
Онлуқлар билөн санаш.....	4
2-дәрис. Икки ханилиқ санларни	
оқуш вә йезиш	6
3-дәрис. Икки ханилиқ санниң разрядлық	
тәркиви	8
4-дәрис. Икки ханилиқ санларниң графикилиқ	
модели	10
5-дәрис. Икки ханилиқ санларни селиштуруш	12
6-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңдар	14

САНЛАРФА ӨМӨЛЛӨРНИ ҚОЛЛИНИШ. ҢЕСАПЛАР

7-дәрис. Тирнаклиқ вә тирнақсиз ипадиләр.....	16
8-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин	
атлимай еғизчә қошуш вә елиш	18
9-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин	
атлимай еғизчә қошуш вә елиш	20
10-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин	
атлимай еғизчә қошуш вә елиш	22
11-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин	
атлимай еғизчә қошуш вә елиш	24
12-дәрис. Бир ханилиқ санларни разрядтин	
атлап қошуш	26
13-дәрис. Бир ханилиқ санларни разрядтин	
атлап елиш	28
14-дәрис. Бир ханилиқ санларни разрядтин	
атлап қошуш жәдвали	30
15-дәрис. Жәдвәлниң ярдими билөн бир ханилиқ	
санларни разрядтин атлап қошуш вә	
елиш	32

16-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин атлап еғизчә қошуш вә елиш	34
17-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин атлап еғизчә қошуш вә елиш	36
18-дәрис. 100 көләмидики санларни разрядтин атлап еғизчә қошуш вә елиш	38
19-дәрис. Разрядтин атлап еғизчә қошуш вә елиш усуллири.....	40
20-дәрис. <i>Өзәңларни тәкшүрүңлар</i>	42
21-дәрис. Тирнақсиз ипадиләр вә уларниң мәналирини қолайлық усул билән несаплаш	44
22-дәрис. Ипадиләрниң мәнасини қолайлық усул билән тепиш	46
23-дәрис. Қошундиниң мәнасини вә қошуулғучиларни тепишқа берилгән несаплар	48
24-дәрис. Қалдуқни вә елинғучи билән алғучини тепишқа берилгән несаплар	50
25-дәрис. Санни бирнәчә бирликкә ашурушқа вә кемитишкә берилгән несаплар	52
26-дәрис. Айримилик селиштурушқа берилгән несаплар	54
27-дәрис. <i>Өзәңларни тәкшүрүңлар</i>	56

МИҚДАРЛАР ВӘ УЛАРНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ

28-дәрис. Узунлуқ. Узунлуқниң өлчәм бирликлири	58
29-дәрис. Масса. Массиниң өлчәм бирликлири	60
30-дәрис. Қөләм (сигимчанлик). Қөләмниң өлчәм бирликлири	62
31-дәрис. Миқдарларни һәрхил қураллар билән өлчәш.....	64

32-дәрис. Миқдарларниң мәналириға өмөллөрни қоллиниш	66
33-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңлар.....	68
34–36-дәрисләр. Өтүлгөн материални тәкрарлаш. Пишиқдаш	70

ИККИ ХАНИЛИҚ САНЛАРНИ ҚОШУШ ВӘ ЕЛИШ. ЙҰЗЛҮКЛӘР. ҢЕСАПЛАР

37-дәрис. Икки ханилиқ санларни разрядтин атлимай қошуш вә елиш	74
38-дәрис. Икки ханилиқ санларни разрядтин атлап язмиче қошуш	76
39-дәрис. Икки ханилиқ санларни разрядтин атлап язмиче елиш	78
40-дәрис. Йұзлүк. Йұзлүклөр билән санаш. Йұзлүклөрни қошуш вә елиш	80
41-дәрис. Санлар тизмиси.....	82
42-дәрис. Ңесаплашниң қолайлық усуллири	84
43-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңлар.....	86
44-дәрис. Муреккәп ңесап.....	88
45-дәрис. Аддий ңесапни муреккәп ңесапқа айлануруш	90
46-дәрис. Аддий ңесапларни муреккәп ңесапқа айлануруш	92
47-дәрис. Муреккәп ңесапларни чиқириш	94
48-дәрис. Муреккәп ңесапларни һәртүрлүк усул билән чиқириш	96
49-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңлар.....	98

МИҚДАРЛАР ВӘ УЛАРНИҢ ӨЛЧӘМ БИРЛИКЛИРИ

50-дәрис. Санларни рим рәкәмлири билән йезиш.....	100
--	-----

51-дәрис. Вақит. Вақитниң өлчөм бирликлири	102
52-дәрис. Саатниң ярдими билән вакитни ениқлаш	104
53-дәрис. Миқдарларниң бирликлирини түрләндүруш вә мәналирини селиштуруш.....	106
54-дәрис. Миқдарларниң мәналирини қошуш вә елиш	108
55-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңдер.....	110

**ЖИФИНДА ВӘ УНИҚ ЭЛЕМЕНТИНИ
БӘЛГҮЛӘШ. ∈ ВӘ ≠ БӘЛГУЛИРИ**

56-дәрис. Жигиндиларни түзүш вә ажритиш. ∈ вә ≠ бәлгүлири.....	112
57-дәрис. Санлар жигиндисини түзүш вә ажритиш	114
58-дәрис. Икки жигиндиниң бирикиши вә қийилишиши	116
59-дәрис. Икки жигиндиниң бирикиши вә қийилишиши	118
60-дәрис. Іәқиқий вә ялған пикирләр	120
61-дәрис. «Үч-үчтін» нәрсиләр комбинациялири ..	122
62-дәрис. Өзәңларни тәкшүрүңдер.....	124
63, 64-дәрисләр. Өтүлгөн материални тәкрарлаш. Пишшиқдаш.....	126
Ениклима материал	129
Глоссарий	136

Оқуш иөшри

**Оспанов Төлеген Қаражанұлы
Астамбаева Жұпат Қанапияқызы
Мергенбаева Нәзигүл Оразбайқызы**

МАТЕМАТИКА

1 - қисим

Үмумий билим беридіган мектепниң 2-синипи үчүн дәрислик

Тәһрират башлиғи *M. Мәһәмдинов*

Мұхәррири *P. Мичитова*

Бәдий мұхәррири *A. Луқманов, A. Айдарханова*

Техникилық мұхәррири *O. Рысалиева*

Компьютерда сәйнисилгөн *G. Тасыбаева*

ИБ № 129

Терішкә 27.04.2021 берилди. Нәширгө 05.05.2022 қол қоюлди. Формати 70x100 mm^2 .
Офсетлик, қөғәз. Мәктәплик нәшир. Шәртлик басма тавиги 11,7.
Несапқа елинган басма тавиги 6,87. Тиражи 2 000. Бүйрутма № 7005.

«Атамұра» корпорациясы» ЖЧШ, 050000, Алмута шәнири, Абылай хан проспекти, 75.
Қазақстан Жұмнұрийити «Атамұра» корпорациясы» ЖЧШниң Полиграфкомбинаты
050002, Алмута шәнири, М. Мақатаев кочиси, 41.

